

СЪЮЗ НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИЛАТЕЛИСТИ
Научно-информационен център по филателия

ФИЛАТЕЛИЯ 84

София, 1984 г.

Изданието се посвещава на
Световната младежка филателна изложба
„МЛАДОСТ 84“.

СЪЮЗ НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИЛАТЕЛИСТИ
Научно-информационен център по филателия

ФИЛАТЕЛИЯ 84

София, 1984 г.

СТОГОДИШЕН ЮБИЛЕЙ
НА ПЪРВИТЕ НАДПЕЧАТКИ В БЪЛГАРИЯ
И НА ПЪРВИТЕ БЪЛГАРСКИ МАРКИ ЗА ДОПЛАЩАНЕ

ПЪРВИТЕ НАДПЕЧАТКИ В БЪЛГАРИЯ

За първи път на Българската пощенска администрация се налага да извърши с надпечатки промяна в стойностите на някои марки, поради изчерпването на 3, 5 и 15 ст. от редовната поредица „Голям лъв“, издание 1882 г. По това време марките от 3 ст. са използвани за експедиция на вестници; в широка употреба са били марките от 5 ст. — отворени писма, визитни карти, покани и др., а 15 ст. е била таксата за препоръка и обратни разписки в страната.

За надпечатването са използвани марки от поредицата „Голям лъв“ от стойностите 10, 25 и 30 ст. То е извършено по типографски способ в Държавната печатница в София и марките са пуснати в употреба на 1 май 1884 г.

Върху марка № БК 16 с номинал 10 ст. от поредицата „Голям лъв“ 1882 г., е отпечатана нова стойност „3“ ст. и е каталогизирана под № 21. Надпечатването е извършено с черно мастило, с наборни цифри от шрифт „латине инициални“, 28 пункта. Надпечатката има ясни контури и слаб релефен отпечатък на обратната страна на марката.

Изследователите, както и редица наши и чуждестранни каталози, описват следните отклонения:

- двойна надпечатка и
- обърната надпечатка.

3 5 15 50

Върху марка № 19, 30 ст. от същата поредица, е надпечатана новата стойност „5“ ст. (нов каталожен № 22) с червено мастило, същия шрифт и същите отличителни белези както на надпечатката 3 ст.

При надпечатката 5/30 са описани следните отклонения:

- обръната надпечатка,
- двойна надпечатка,
- надпечатка с тъмновишнево-червено мастило.

Особено внимание заслужава популярната и високо ценена от любителите на български пощенски марки разновидност „черна“ надпечатка върху марка № 22 — 5/30. Тя е открита още в края на 1885 г. Виенският хирург д-р А. Грайс получава от свой близък, работещ по това време в гр. Русе, 70 български плика, сред които отбелязва един, франкиран с марка 5/30 с черна надпечатка. В лявата горна страна на плика е имало овален печат с текст на кирилица „Елефтериос — Силистра — Г. Диамантонопул“. Пликът е адресиран до Русе, „Иксидому, Кандеис и Сие“. Няколко години по-късно става известно, че д-р Луингстрьом (Швеция) притежава брийфшук от марка с черна надпечатка 5/30 и розова 10 ст. „Голям лъв“ с клеймо „Силистра“ с триредна дата I. VIII. 84. По-късно Е. Виршинг пише, че с писмо от 28. X. 1889 г. Александър Рихтер му съобщил от България, че на гишето в централната поща на София е имало 2 листа марки с черна надпечатка 5/30, малка част от които били продадени.

Според „Ди постес“, през 1898 г. в Западна Европа са били известни само пет екземпляра от марката 5/30 с черна надпечатка.

Тези сведения, както и по-късните съобщения от нашите филатели експерти и колекционери, потвърждават съществуването на черна надпечатка 5/30. Продаването ѝ в две пощенски станции — в Силистра и в София — доказва нейната автентичност и пощенска употреба.

За появата ѝ се изказва предположението, че най-напред е била извършена надпечатката 3 ст. с черно мастило. След това се пристъпва към надпечатването на следващата стойност — 5/30, със същото мастило, но поради сливането му с тъмните основни цветове на марката (кафяво и виолетово), се налага да се използва по-ярко мастило — червено — добре открояващо се от цвета на марката.

Листовете с черна надпечатка не са били унищожени и по-късно пуснати в пощенска употреба. Ако приемем съобщенията на немския филателен печат от миналия век за достоверни, то марките с черна надпечатка 5/30 следва да са били най-малко 300. Затова, правилно е тази марка да намери равноправно място в изданието със свой самостоятелен номер в нашите каталози.

Третата надпечатка от тази серия — № 23, 15 ст., е направена върху марка № 18, 25 ст., отново с червено мастило, с наборни букви от шрифт „роман капител“ 48 пункта.

Стефан Симов обръща внимание върху особенния цвят на марките, използвани за надпечатването: „Това е много приятно съчетание на сиво-синьо, каквото не може да се намери измежду марките

без надпечатка от трите познати издания за тази стойност" и изказва предположението, че това е било четвърто издание от тази стойност, което не е пускано в употреба без надпечатка.

Трудно можем да се съгласим с подобно твърдение. При малкото количество надпечатки — общо 30 000 — не е възможно да е използвано изцяло едно ново издание, а освен това срещат се и надпечатки с нюанси в цветовете на основната марка.

И при тази надпечатка отклоненията са почти същите: различна тоналност в основните цветове на марката, обърната надпечатка.

До тук като че ли всичко е ясно. Съществуването на втори вид надпечатки, извършени по литографски способ обаче става причина за пораждаване на различни спорове, за поставяне под съмнение типографското издание, поради малкото количество чисти марки, по които то може да се определи.

Наши филателисти от миналото — Петко Каранванов, Петко Апостолов и каталогът „Диге“ — сочат, че литографното надпечатване е дело на Военно-картографската печатница в София, докато в „Каталог на българските пощенски марки 1879–1979 г.“ е посочено, че то е извършено в Държавната печатница. Различни са и мненията по датата на пускането в употреба на литографните надпечатки — сочат се месеците април и юни 1885 г.

При търсенето на истината по този въпрос не можем да пренебрегнем твърдението на изтъкнатия наш филателист Андрей Пенчев, което почива на сведения от официалната приходо-разходна ведомост за движението на пощенските марки „в“ и „от“ Държавното съкровище.

За отбелязание като „преправени“ марки през 1884 г. са изписани на разход от 10, 25 и 30 ст. по 20 000 къса, и са заприходени същите количества в стойности 3, 5 и 15 ст. Следващата 1885 г. са изписани от 10, 25 и 30 ст. и 1 франк по 10 000 броя, и заприходени същите количества в новите стойности 3, 5, 15 и 50 ст. Или с други думи първото издание, прието за типографно, е в тираж 20 000, а второто — литографно — 10 000. Засега това са единствените авторитетни сведения, и те трябва да залегнат в каталозите, и преди всичко — в българския.

При наличието на този факт се слага точка на всички спорове по общия тираж. Възникват обаче два нови и много съществени въпроса. Датирането в книгата на Министерство на финансите е само по години. Няма никакво писмено доказателство за характера на полиграфическата техника. От отметките в книгата излиза, че деленето на тиража наполовина от наши и чуждестранни каталози и авторите е неправилно. На нищо определено не се позовават и авторите, твърдящи, че литографните надпечатки са извършени от Военно-картографската печатница.

През 1884 г. Георги Кирков, като ръководител на Държавната печатница, се интересува от доставката на литографна техника. Няма сведения обаче кога тя е доставена. Би могло да се допусне, че тя е била пусната в експлоатация някъде към края на 1884 или началото на 1885 г. и литографното издание през 1885 г. е извършено на нея. Открит остава обаче въпросът защо е използвана значително по-скъпа техника — правене на литоплоча от наборни цифри, при това за много малък тираж — 100 удара на форма.

Преди години Георги Димитров подхвърля идеята, че поради липса на достатъчен брой цифри е била набрана форма само за едно крило (25 марки) и типографната надпечатка е извършвана на четири пъти, а впоследствие литографната наведнъж върху четирите крила. Това е толкова възможно, колкото и други допустими в техническо отношение варианти, и не допринася съществено за изясняване на въпроса.

По литографен способ са изпълнени:

— надпечатка 3 ст. върху марка № 16, с черно мастило (нов № 24).

— надпечатка 5 ст. върху марка № 19, с карминено-червено мастило (нов № 25).

— надпечатка 15 ст. върху марка № 18, с карминено-червено мастило (нов № 26).

— надпечатка 50 ст. върху марка № 5, с черно мастило (нов № 27).

Шрифтовете са същите, както при типографните надпечатки: за 3 и 5 ст. — „латински инициални“ 28 пункта; за 15 и 50 ст. — „роман капитал“ 48 пункта.

Повечето каталози сочат, че поредицата е била в употреба до 30. X. 1888 г., но е известно, че с изключение на марката 50/1 франк останалите не са били пускани в масова употреба, а практически са продавани само за филателни цели.

Извършването на новите литографни надпечатки през 1885 г., и то в крайно ограничен тираж, буди недоумение. По това време в страната е имало достатъчно количество марки „Голям лъв“ 1884 г., а литографните надпечатки се явяват едва през м. април (м. май или юни според други източници), и няма сериозна причина за тяхното издаване.

И все пак, защо се появяват?

Бързото изчерпване на типографните надпечатки вероятно кара Министерството на финансите да пристъпи своевременно към издаването на нова поредица надпечатки за бързо запълване на нарастналите нужди при евентуалното изчерпване на дадена стойност. Изключение е само надпечатката 50/1 франк, която действително е била необходима за таксуване на пощенски пратки.

Втората възможност е, че Министерството на финансите, отчитайки повишения интерес към марките с надпечатки, изчерпани за много кратко време, решава с търговска цел да пусне нова партида и променя техниката на отпечатването, с което прави ясно отличими двете издания. В този случай може да се търси обяснение защо литографната надпечатка е възложена за изпълнение на Военно-картографската печатница. И въпреки това, твърдението на П. Караиванов и каталога „Диге“, че изданието е дело имею на тази печатница, остава неподкрепено с факти.

По сведения от Петко Караиванов, през 1889 г. Антон Караиванов е закупил от Министерството на финансите една партида марки с литографната надпечатка, на цена с 25% по-висока от номинала, и ги е изнесъл в чужбина. В потвърждение на това е следният документ:

СЕРТИФИКАТ

Централната съкровищница на Княжество България декларира, че пощенските марки, надпечатани с 3/10, 5/30, 15/25 и 50/1 фр., от които по един екземпляр тук приложени и подпечатани с печата на Министерството на финансите, са автентични и са служили официално за франкиране на кореспонденцията в пощенските бюра на Княжеството.

Тези марки, които представляват остатък от шока на временното издание от 1884 г., са били продадени на А. Карапиров от българското правителство, съгласно решението на Министерския съвет от 29 юли 1889 г. с протокол № 63 с 25% над първоначалната номинална стойност за марките 5/30, 15/25, 50/1 и по 20 ст. за марките от 3 ст.

Във връзка с това е издаден този сертификат, който да му послужи при нужда.

София, 4 декември 1889 г.

Главен ковчежник (п) — не се чете

Към сертификата има добавен допълнителен текст:

„Аз продадох шока от временни марки цитиран в настоящия сертификат на г. Давид Кон за сумата 1800 фр.

Берлин, 23 март 1890 г.

(п.) Карапиров“

Този сертификат обяснява няколко много важни момента. Върху него са залепени четири марки с надпечатки и подпечатани с печата на Министерството на финансите, и то, самото министерство, удостоверява, че марките са автентични и официално са служили за франкиране на кореспонденцията в Княжеството. Защо е било необходимо това доказателство? На филателистите и търговските фирми са били познати употребяваните през 1884 г. типографни надпечатки, докато за литографиите не са имали никакви сведения. Появата на тези марки, и то в цели неклеймовани поредици, е предизвикало съмнение, и в първия момент са били обявени за фалшиви. Това налага търговецът, купил марките, да бъде защитен с документ, издаден от официалната власт.

Вторият извод, който може да се направи, е че марките, продадени на Карапиров, са с литографни надпечатки, тъй като само те са се нуждаели от правна защита.

Третият извод е, че през 1885 г. поради необходимост се пускат в употреба марките с надпечатка 50/1 фр., а останалите стойности не са пускани в пощенска употреба. Незначителна част от тях се срещат клеймовани със звезден печат, което вероятно е извършено много по-късно.

През 1918 г. на търг, проведен от Министерството на финансите, друга част от тези марки е била продадена за филатели цели. Последните количества от тези марки са продавани през 1931 г. в пощенските станции на София, Пловдив, Варна, Русе и Бургас.

Всички тези факти косвено подкрепят версията, че второто литографно издание е продиктувано от търговски съображения.

Действително пътували писма, облепени с марки от поредицата „Литографни надпечатки“, се срещат извънредно рядко и имат голяма филателна стойност. Андрей Пенчев счита, че надпечатките са само едно издание — литографни. Но и неговите заключения се основават на недостатъчно определени доказателства.

Първите български надпечатки са били в употреба до 30. X. 1886 год., т. е. близо четири години, но сигурно са били изчерпани много по-рано. По тази причина те се срещат предимно клеймовани. Чистите марки са в категорията на филателните редкостни. Особено стойността 15/25 ст., от която у нас са известни само десетина екземпляра.

По това време в пощенските станции на Княжество България са били в употреба кръгли датни клейма и неми звездни печати. Първите надпечатки не следва да се срещат с неми румелийски печати, защото са пуснати в употреба повече от една година преди Съединението (6 септември 1885 г.). От 1 октомври 1885 г. в пощенските станции на цялата бивша Източна Румелия са били пуснати в употреба марките „Голям лъв“.

Единственият им овален печат, с дебели успоредни линии, който може да се срещне върху марките с надпечатки 1884 г., е варненският.

Бързото изчерпване на марките с двата вида надпечатки много скоро се съпровожда от появата на фалшификати. Опити да се фалшифицират тези издания има непосредствено след тяхното изчерпване, като фалшификатите са насочени не само спрямо нормалните надпечатки, но са били създавани обърнати и двойни надпечатки. Някои от фалшификатите, които са направени по-грубо, лесно се откриват. Има и фалшификати доста сполучливи, и фалшификати, които създават доста грижи на експертите. Към твърдението на П. Караванов, че на Запад най-напред са проникнали фалшивите надпечатки, а по-късно и истинските, трябва да се отнасяме критично. Същото се отнася и за писанията на Лионел Рениоф и Фернан Серран.

Фалшивите надпечатки имат следните отличителни белези:

Мастила. На оригиналните марки мастилата са разстлани в много тънък слой, характерен за правилно омастиляване на печатните форми и при двата полиграфически способа. Отделно надебеляване на някои детайли е възможно до точното регулиране на натиска на валците на печатащата машина. При литографните отпечатъци най-сочни са тези в средата на листа, а в краищата много леко избледняват. Дефектът се дължи на неточно загладяване на печатащата плоча.

На фалшивите надпечатки мастилата са плътни, в дебел слой, резултат от нанасянето им с четка или перо. Дебелият слой мастило притежава и добре личаща лъскавина.

Размери на цифрите. На оригиналните марки височината на цифрите съответствува точно на кегела (размера) на шрифтовете: около 7.5 мм (28 пункта), в 3 и 5 ст., и 12.5 мм (48 пункта) за 15 и 50 ст. Малки отклонения в рамките на не повече от 10 стотни от милиметъра, са възможни като резултат от изменение на натиска на валците, количеството мастило, първи или последни отпечатъци и т. н. При всички случаи обаче личи прецизната структура на наборните шрифтове от миналия век, изпълнявани с голям вкус и съразмерност на частите.

Фалшивите надпечатки са рисувани и носят всички белези на по-опитните или по-неопитните ръка и око. Разликите могат да се открият в размерите, изменения в детайлите на цифрите, овала на

цифрите „5“ и „0“ на стойностите 15 и 50 ст., украсните елементи на гредите на цифрата „1“ при 15 ст. Още по-леко се откриват фалшификатите при 3 и 5 ст., главно в контурите на сенките, които много трудно се рисуват на ръка.

Липсата на една пълна студия по характеристиката на първите български надпечатки 1884/85 г. подтикна авторите на настоящата статия да обобщят критично известните им до сега публикации по темата и добавят своя скромни принос, като оставят отворена врата за бъдещи изследвания, допълнения и поправки.

Литература:

1. Die Post, 1898
2. Deutsche Briefmarken Zeitung, 1898
3. Berliner Briefmarken Zeitung, 1911
4. Illustriertes Briefmarken journal, 1922
5. Иван Костов — „Берлински записки“, сп. „Филателия преглед“, кн. 5, 1983 г.
6. Петър Апостолов — „Етюд върху българските препечатки“, сп. „Българска марка“, кн. 51, 1942 г.
7. Стефан Симов — „Характерното за нашите първи препечатки“, сп. „Филателия преглед“, кн. 3, 1968 г.
8. Петко Караиванов — „Типографии и литографии припечатка“, сп. „Пощенска марка“, кн. 5, 1926 г.
9. Я. Л. — „За подправките в българските пощенски марки“ — сп. „Пощенска марка“, кн. 21 и 22, 1928 г.
10. Тодор Цоневски — Българска филателична енциклопедия — София, 1948 г.
11. Андрей Пенчев — „Препечатките“ — беседа пред СГСФ, 1984 г.
12. Каталог „Диге“.
13. Каталог „Сима“.

ПЪРВИТЕ БЪЛГАРСКИ МАРКИ ЗА ДОПЛАЩАНЕ

Встъпителни бележки

На 1 юли 1984 г. се навършиха 100 години от валидиране на първата българска поредица „За доплащане“. Тя се състои от 3 пощенски марки с обща номинална стойност 80 стотинки.

Непосредствено след Освобождението е била възприета практиката, според която подателят не е бил задължен да облепва писмата си с пощенски марки. В замяна на това от получателя на передовната кореспонденция се събирала такса в двоен размер, което от своя страна било повод за чести недоразумения между населението и пощенските служители. Тези неуредици наложили издаването на специални **НЕПЛАТЕНИ** марки за таксуване на передовната пощенска кореспонденция.

Трябва да се знае, че това са първите български пощенски марки, изцяло проектирани, отпечатани и перфорирани в България. В тази връзка е необходимо да се подчертае, че нито лошите условия, нито примитивната технологична база, нито липсата на какъвто и да е опит при печатане на пощенски марки са попречили на работниците от Държавната печатница да създадат шедьоври в областта на миниатюрната графика. При сравнение с таксовите марки на другите държави по това време не може да не се отбележи със законна гордост, че нашите ги превъзхождат по филигранната си изработка и се отличават от тях с подчертано изящество и красота. Не напразно нашите филателисти ги ценят като едни от най-прекрасните образци в съзвездието на българските пощенски марки.

Първите марки „За доплащане“, известни във филателното ни ежедневие с популярното наименование „Серпентини“, са не само едни от най-интересните български марки. Същевременно те са едни от най-редките, най-скъпите и най-трудни за колекциониране. От друга страна те са едни от най-проблемните, най-дискуссионните и най-непроучени пощенски издания. Непълните откъслечни сведения, които се намират от време на време, пръснати по разни филателични списания, далеч не задоволяват съвременните изисквания за максимална точност и достоверност.

Серпентините кривят много тайни и трябва да се признае, че ги кривят много старателно и ревниво. Всеки факт около тяхното присъствие в българската пощенска история изисква къртовски уси-

лия, прецизна изследователска работа, продължително равение в архивите и високо лично и обществено съзнание за дълг към българската филателния.

Всичко това отежнява извънредно много задачата на всеки, който започне проучването на тази опасна поредица. Следващите редове са опит за систематизиране и привеждане в известност на всички налични до този момент знания, факти и документи. В крайна сметка настоящият труд обобщава резултатите от едно задълбочено изследване в исторически, фактологичен и теоретичен план на тази най-загадъчна и поднасяща изненади поредица от българския класически филателен фонд.

П Л А Н

на студията „ПЪРВИ МАРКИ ЗА ДОПЛАЩАНЕ“ — 1884 г.

1. ТЕХНИЧЕСКА ИНФОРМАЦИЯ

1. Хронологичен номер на изданието
2. Наименование на изданието:
 - 2.1. Неплатени марки
 - 2.2. Серпентини
 - 2.3. Първи марки за доплащане
3. Историческа справка:
 - 3.1. Кратки предварителни бележки
 - 3.2. Повод за издаването
4. Вид на изданието
5. Характерни особености
6. Предназначение на поредицата
7. Реализиране на поредицата:
 - 7.1. Автор на проекта
 - 7.2. Номер и дата на поръчката на Главното управление на пощите и телеграфите до Държавната печатница
 - 7.3. Място на отпечатването
 - 7.4. Техника на отпечатването
 - 7.5. Техника на перфорирането
 - 7.6. Качество на полиграфичното оформление
 - 7.7. Брой на изданията
 - 7.8. Тираж на поредицата
8. Общи данни за поредицата:
 - 8.1. Брой на марките в поредицата
 - 8.2. Брой на марките в един лист
 - 8.3. Формат на марките
 - 8.4. Размер на изображенията
 - 8.5. Хартия
 - 8.6. Воден знак
 - 8.7. Гумировка
 - 8.8. Активен милезим
 - 8.9. Обща номинална стойност
9. Конкретни данни за отделните марки от поредицата:
 - 9.1. Сюжет
 - 9.2. Номинална стойност
 - 9.3. Тоналност
 - 9.4. Тираж

II. ПОЩЕНСКА ИНФОРМАЦИЯ

1. Дата на валидиране на поредицата
2. Стойност на отделните пощенски услуги —
за обикновената и препоръчаната кореспонденция,
както за страната, така и за чужбина —
по време на употреба на поредицата
3. Пощенски разпоредби във връзка с поредицата
4. Дата на изваждане от употреба на поредицата

III. ФИЛАТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ

1. Каталогно присъствие:

- 1.1. Поредни номера по български каталог
- 1.2. Поредни номера по каталог МИХЕЛ
- 1.3. Поредни номера по каталог ИВЕР
- 1.4. Поредни номера по каталог ЦУМЩАЙН

2. Хронологичен раздел

3. Тематична насоченост:

(пригодност за филателни колекции и изложбени експонати)

- 3.1. Генерални
- 3.2. Специализирани
- 3.3. Проучвателни

4. Разновидности:

- 4.1. Проби —
 - 4.1.1. Редовни
 - 4.1.2. Нередовни
- 4.2. Образци (спесимени)
- 4.3. Отклонения при отпечатването —
 - 4.3.1. Деформация на отпечатъците
 - 4.3.2. Неустойчивост на цветовете
 - 4.3.3. Ноанси в цветовете
 - 4.3.4. Негативни отпечатъци
- 4.4. Отклонения при перфорацията —
 - 4.4.1. Липса на перфорация
 - 4.4.2. Лоша перфорация
 - 4.4.3. Нарушена успоредност
 - 4.4.4. Различия във форматите
 - 4.4.5. Нарушена центровка

5. Назъбвания:

- 5.1. Прибори за измерване
- 5.2. Начини за измерване
- 5.3. Видове назъбвания
- 5.4. Брой на назъбванията

6. Филателни материали

7. Фалшификати:

(при серпентините какво трябва да се знае за:)

- 7.1. Печат „Т“
- 7.2. Нередовни клишета
- 7.3. Фалшиви перфорации

- 7.4. Недоказани или недоказуеми издания
- 7.5. Нелогични назъбвания
- 7.6. Фалшиви филателии материали
- 8. Теми за размисъл и дискусии:
(въпроси, които чакат своя задоволителен отговор)
 - 8.1. Кой е авторът на проекта и/и Серпентините?
 - 8.2. Защо тиражът на марките не е в кръгли количества?
 - 8.3. С какво и как е извършвана серпентинната перфорация?
 - 8.4. Колко отпечатъка съществуват за марката от 5 ст.?
 - 8.5. Защо е преустановено издаването на марки със серпентинна перфорация?
- 9. Заключение
- 10. Списък на илюстрациите към текста
- 11. Ползвана литература

Посвещавам това изследване на първите ни марки „За доплащане“, във връзка със 100-годишнината от тяхното валидиране, на паметта на големия български филателист, мой пръв учител, пример в изследователската и публицистична дейност и добър приятел Димитър Н. Минчев.

СИСТЕМАТИЗИРАНО ОПИСАНИЕ НА ПОРЕДИЦАТА
„МАРКИ ЗА ДОПЛАЩАНЕ“, 1884 г.

1. ТЕХНИЧЕСКА ИНФОРМАЦИЯ

1. Хронологичен номер на изданието: № 5, защото това е петото по ред издание, пуснато в употреба след издаване на Сантимите.

2. **Наименование на изданието:** Тези пощенски марки — в зависимост от времето и традицията, са известни под следните имена:

2.1. **Неплатени марки** — С това наименование са били пуснати в употреба на времето първите ни такви марки, в съответствие с „Наставленията за неплатена и недоплатена кореспонденция“. (вж. раздел II—3).

2.2. **Серпентини** — от лат. СЕРПЕНС (змия). Това популярно наименование добива гражданственост, следствие на ромбовидната перфорация, която при отделияне на марките една от друга получава специфична змиевидна линия. Наименованието се използва и сега, защото много добре синтезира характерните особености на изданието.

2. 3. **Първи марки за доплащане** — Това е официалното и окончателно наименование на изданието. С него то фигурира и в съвременните каталози, и във филателните енциклопедии, и във цялата филателна справочна литература.

3. **Историческа справка:** Наложително е добро познаване на обстановката преди и малко след Освобождението, както и тогавашните пощенски разпоредби, за да се разберат причините, довели до необходимостта от въвеждане в употреба на специални марки „За доплащане“.

3.1. Кратки предварителни бележки — По време на Руско-турската война от 1877/78 г., в резултат на военните действия турската администрация и пощенските служби напускат последователно освободените български територии. Всички пощенски услуги за руските войници се осъществяват от военно-полевите пощенски писалища. За обслужване на цивилното население още през м. юли 1877 г. Гражданинското отделение, придадено към щаба на действащата руска армия, създава руска временна пощенска служба. По неин образец започва изграждането на новата българска пощенска администрация. Тази служба прекратява своето съществуване на 1. 05. 1879 г., когато по силата на Берлинския договор руските войски напускат територията на страната.

На 3 март 1878 г. България получава своята държавна независимост. Една година по-късно (на 11. 04. 1879 г.) руският императорски комисар княз Дондуков-Корсаков утвърждава първото пощен-

ско законоположение **„ВРЕМЕННИ ПРАВИЛА ЗА ПОЧТОВАТА ЧАСТ В БЪЛГАРИЯ“**. След още два месеца влизат в употреба новите български пощенски марки — „Сантимите“. По този начин 1 май 1879 г. влиза в историята като рождена дата на българското маркоиздаване.

По същото време започва своето официално съществуване и новосъздаденото българско пощенско ведомство. С княжески указ № 275 от 24. 04. 1881 г. това ведомство се слива с телеграфната служба под общото наименование „Главно управление на пощите и телеграфите“ със седалище София. То наследява стройна система на организирани пощенски услуги, трактове и съобщения; една вече изградена и утвърдена мрежа от 41 пощенски станции със сравнително добре обучен персонал.

(вж. „Създаване и развитие на пощите у нас“ от Т. Ц. сп. „Сборник на пощите и телеграфите“ — кн. 1/2 от 1895 г., както и „История на пощенската марка“ от Я. Русинов, издание 1936 г.).

3.2. Повод за издаването — Известно е, че в Русия не е била въведена практиката да се издават марки „За заплащане“. Като се вземе под внимание факта, че ние в началото сме заимствали почти всичко от руската поща, напълно обяснимо е защо през периода 1879/84 г. в България няма издадени специални марки за таксуване на нередовната пощенска кореспонденция.

В тази връзка е необходимо да се отбележи и това, че от 1 януари 1882г. влиза в сила нов „Привременен устав на пощите и телеграфите“. Той отменя изцяло първите „Временни правила“ от 1879 г. и до голяма степен урежда взаимоотношенията между населението и пощенските служби (подробно вж. сп. „Сборник на пощите и телеграфите“, кн. 4, 1882 г.). В забележките към него изрично е упоменато, че: „Всички писма, предадени на пощата, се заплащат посредством залепени върху тях пощенски марки. Подателят е свободен да заплати или не таксата на писмата, които изпраща“. Чл. 50 от раздел VII гласи: „Неплатената или недоплатена такса на всеки предмет от кореспонденцията се взима от получателя в двоен размер“ (подчертаването на редовете е направено от автора).

Прилагането на тия именно разпоредби в ежедневната практика създали извънредно много главоболия на пощенските служители. Много често в пощенските станции се получавали писма, които или не били облепени с марки, или залепените не удовлетворявали установените тарифи за съответната пощенска услуга. В съответствие с горесцитираните разпоредби, както и за изпълнение на основното предназначение на пощенските служби — да улесняват осъществяването на връзки между хората, такива писма се приемали на общо основание. От друга страна трябвало да се защитят интересите на държавното съкровище. Тези съображения принудили някои пощенски администрации да въведат в употреба специални марки за санкциониране на неплатената и недоплатена пощенска кореспонденция.

За първи път това направила Франция през 1854 г., като издавала нарочни марки „ТЕМБР—ТАКС“ (вж. каталог „Ивер“ и „Български марки за заплащане“ от д-р Ив. Топалов, сп. „Филателен преглед“, бр. 7, 1961 г.). В немски говорещите страни такива марки се наричали „ПОРТО“ и се заплащали от получателя на нередовната

кореспонденция, за разлика от обикновените пощенски марки — „ФРАНКО“, заплащани от подателя (вж. „Пощенски марки за доплащане“ от Л. Кочов, сп. „Филателен преглед“, бр. 7, 1968 г.).

При констатиране на нередовни писма служителите в станцията на подаването били задължени да поставят върху тях специален печат „Т“. Неговото предназначение било да привлече вниманието на служителите от получаващата станцията върху необходимостта от санкциониране на тия писма.

Обикновено размерът на таксата се определя в станцията на получаването. Понякога сумата за дотаксуване била записвана върху самия плик, но в повече от случаите се залепвали обикновени пощенски марки до определения размер — съгласно „Примерния устав“ (вж. раздел II—2), и се клеймowali с датното клеймо на станцията получател. Стойността и в двата случая се събирала от пощенския раздавач в пари от получателя при връчване на писмото. Получените суми се записвали в специална книга № 9 и се водели на отчет отделно от пощенските марки, продавани за редовно облепване на кореспонденцията. Тъй като е нямало специални марки за доплащане, и редовните, и нередовните писма били облепвани с едни и същи обикновени пощенски марки. Това положение било главната причина за често възникващи недоразумения между населението и пощенските служители. Обикновеното възражение на получателите било, че се касае за пропуснато клеймоване в станцията на подаването, а не за дотаксуване на нередовна кореспонденция в станцията-получател. Още по-тежко било положението със сложната процедура при отчитане на залепените и унищожени с датно клеймо пощенски марки в случаите на отказ от получателите да заплатят дотаксуваната кореспонденция. Назрела необходимост от реформи в дейността на пощенската ни администрация.

В общи линии всички тези проблеми били решени с въвеждане в употреба от 1 юли 1885 г. на специални пощенски марки „За доплащане“ за неплатената или недоплатена кореспонденция.

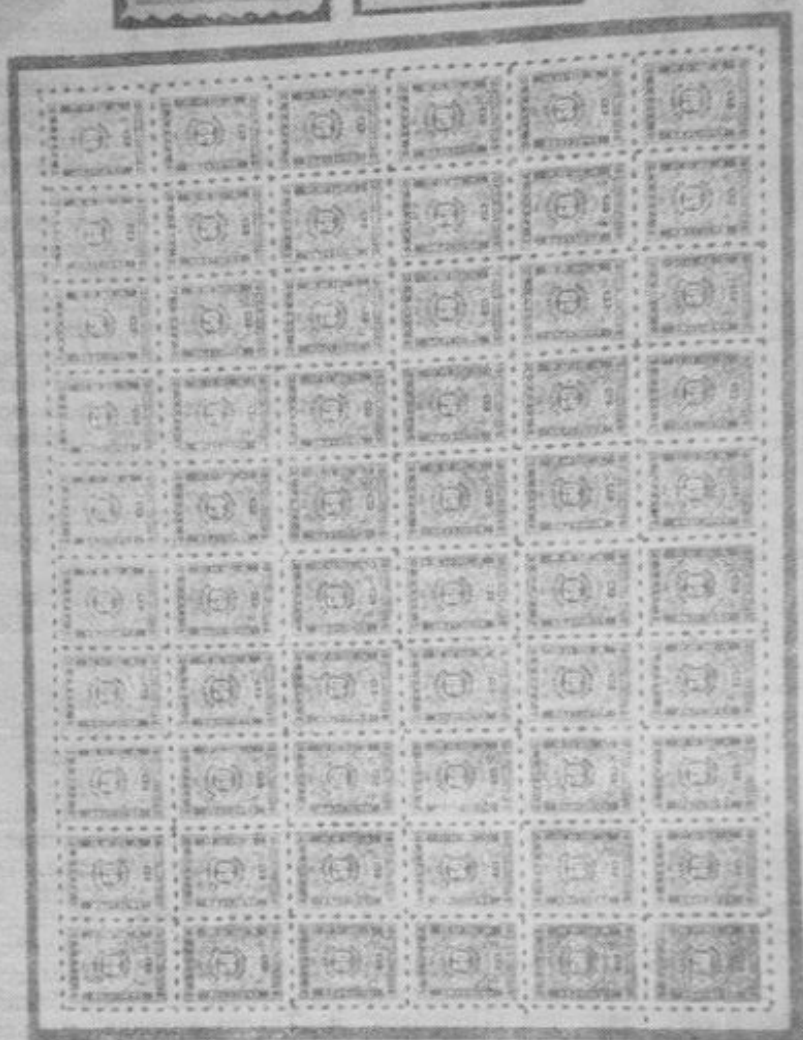
4. Вид на изданието: Поредица (вж. илюстр. № 1).

5. Характерни особености: Специфична ромбовидна перфорация.

6. Предназначение на поредицата: За таксуване на неплатена или за дотаксуване на недоплатена пощенска кореспонденция.

7. Реализиране на поредицата

7.1. Автор на проекта — Неизвестен. Справедливостта изисква веднага да се отбележи, че този неизвестен за нас художник при проектирането на Серпентините е проявил завидни качества. Той е притежавал много точно чувство за пространствена композиция в ограничаването на пространството на малката пощенска марка. Рисунокът на използваните орнаменти свидетелства за великолепно овладяване на модния през XIX-и век художествен стил „Ампир“. Използваните букви за надписите нямат определени прототипи, но се приближават до шрифтовите гарнитури „Полублок“ и „Тлъста антиква“ и въпреки привидното си разнообразие са в пълна хармония с общото звучене на графичната рисунка. И най-важното е, че високото художествено майсторство е органично свързано с отлично познаване на спецификата при проектиране на пощенски марки. Колкото до самия проект той е изработен изключително прецизно, със завидна филигранна техника и е образец на изящество и красота в областта на миниатюрната графика (вж. раздел III — 8.1).

7.2. Дата на поръчката — 24 март 1884 г. (според Борис Георгиев — вж. „Серпентини“, сп. „Филателен преглед“, бр. 5, 1966 г.).

7.3. Място на отпечатване — Държавна печатница в София.

7.4. Техника на отпечатване — Литографен начин.

7.5. Техника на перфориране — Поради липса на специални перфориращи устройства са ползвани примитивни печатарски машини за перфориране на документи. При продупчване на листовите с марки се получават характерни перфорационни отвори във форма на ромб. При отделяне на марките една от друга всеки перфорационен ред добива специфична за поредицата змиевидна линия (подробно вж. раздел III — 8.4).

7.6. Качество на полиграфичното оформление — Когато се оценяват достойнствата на Серпентините, не трябва да се забравя, че това са първите български пощенски марки, изцяло проектирани, отпечатани и перфорирани у нас. Като се има предвид литографския способ при отпечатването на това издание и неудобствата, свързани с него, както и липсата на опит у работниците в Държавната печатница за печатане на пощенски марки, трябва да се признае, че те са се справили блестящо с поставената им задача. Серпентините са едни от най-хубавите образци в съзвездието на българските пощенски марки. При сравнение с таксите марки на другите държави по това време не може да не се отбележи със законна гордост, че нашите се отличават с добрата си изработка, с ярко изразени изящество и красота. А серпентинната перфорация е уникално явление в практиката на световното маркоиздаване.

7.7. Брой на изданията — Липсват сигурни данни. На времето марките за доплащане са се водили на отчет само по бройки (вж. „Приходно-разходната книга“ на централния склад при Главно управление на пощите и телеграфите за периода 1884—1886 г.), и тази практика де-факто блокира всякакви опити за търсене на конкретни доказателства по този въпрос (подробно вж. раздел III — 7.4).

7.8. Тираж на марките от поредицата — От годишните рекапитулации за наличността в централния склад на Главно управление на пощите и телеграфите се вижда, че в складовата книга са заприходени по години следните количества марки за доплащане:

	5 ст.	25 ст.	50 ст.
1884 г.	— 81.300	46.800	26.100
1885 г.	— 16.119	22.119	11.000
1886 г.	— 72.000	72.000	12.000

От горната таблица става ясно, че всички издадени марки за доплащане са постъпили в склада и са описани като количество без да се конкретизира вида им дали са Серпентини или неперфорирани марки (вж. „Употреба на първите марки за доплащане“, от А. Пенчев, сп. „Филателен преглед“, бр. 5, 1978 г.).

Едно допълнително изследване на датните клейма по линията на сравнителния анализ би могло до голяма степен да уточни както броя, така и поредицата на изданията. По този начин се очертава перспективна възможност поне по косвен път да се стигне до вероятно-приемливи заключения по интересувания ни въпрос.

8. Общи данни за поредицата:

- 8.1. Брой на марките в поредицата — Три (вж. илюстр. № 1)
8.2. Брой на марките в един лист — 60 — шест хоризонтални реда по десет марки на ред (вж. илюстр. № 2).
8.3. Формат на марките — Малко по-голям от този на редовните пощенски марки и различен за всяка отделна марка в резултат на приложната серпентинна перфорация.
8.4. Размер на изображенията — 18/24 мм.
8.5. Хартия — Средно дебела, не добре пресована, със стегната консистенция, в два типа: грапава и по-слабо грапава.
8.6. Воден знак — липсва
8.7. Гумировка — бистра, добре сложена
8.8. Активен милезим — липсва
8.9. Обща номинална стойност — 80 стотинки

9. Конкретни данни за марките от поредицата

9.1. Сюжет — Еднакъв за всички марки. В центъра на всяка от тях с цифра е означена стойността, вписана в кръг. Около него, следващи овала на закривяването, са разположени две ленти, прекъснати от единични лилиевидни орнаменти. В горната е написана стойността словом, а в долната — „стотинки“. От външната страна на лентите нежна огърлица от перли очертава един по-голям кръг, прекъснат горе и долу от характерни орнаменти в стил „Ампир“. Под самия център на марката в малък тъмен правоъгълник, отгоре с полусферичен издатък, а отстрани с по едно стилизирано лаврово клонче, е написан съюзът „ЗА“. Всички рисунки са положени върху деликатни, идеално успоредни водоравни линии. Разчертаното по този начин пространство е обградено от четири изтеглени правоъгълника, допирени един до друг с ъглите на вътрешните си страни. Във всеки от тях върху тъмен фон са извадени негативно надписите: горе — „ТАКСА“, по десния вертикал — „ПОЩА“, долу — „ЗА ДОПЛАЩАНИЕ“, а по левия „БЪЛГАРИЯ“. Правоъгълниците са свързани в плътна рамка посредством четири малки квадратчета, във всеки един от които е нарисувана пощенската емблема. Художественото оформление на изображението завършва с две контурни линии, от които вътрешната е по-тънка, а външната — по-дебела.

9.2. Номинална стойност — 5, 25 и 50 ст.

9.3. Тоналност — 5 ст. — оранжева
25 ст. — винено червена
50 ст. — индиго

9.4. Тираж — (вж. раздел I — 7.8)

II. ПОЩЕНСКА ИНФОРМАЦИЯ

1. Дата на валидиране на поредицата: 1 юли 1884 г., което е видно от окръжно № 66/4512 от 20 юни 1884 г. на Главното управление на пощите и телеграфите (вж. кн. 6, 1884 г. на сп. „Телеграфопощенский сборник“). С него се изпращат до всички пощенски станции в страната НЕПЛАТЕНИ МАРКИ (за доплащане) във връзка с влизането в сила от 1 юли 1884 г. на „Наставления за неплатена и недоплатена кореспонденция“ (вж. раздел II—3).

2. Стойност на отделните пощенски услуги: В бр. 4 на сп. „Сборник на пощите и телеграфите“ от 30. 04. 1882 г. е публикувана „ПОЩЕНСКА ТАРИФА“, която влиза в сила от 1 май 1882 г. и отменя всички съществуващи до тази дата тарифи. Тя има следното съдържание (направено е извлечение само на интересувашите ни данни):

А. Прости писма

1. За незалепени прости писма	— 5 ст. — 10 ст.
2. За просто залепено писмо	— 15 ст. — 25 ст.
а. за неплатени писма № 1	— 10 ст. — 20 ст.
б. за неплатени писма № 2	— 30 ст. — 50 ст.
3. За отворени картички	— 5 ст. — 10 ст.
4. За вестници и списания	— 3 ст.

Б. Препоръчани предмети

1. Таксата за препоръка освен следуемата се такса за просто писмо според вида на предмета за препоръчване взема се за препоръка на всеки отделен предмет. — 15 ст. — 25 ст.
2. Право за обратна разписка. — 15 ст. — 25 ст.

В първата графа е фиксирана стойността на отделната пощенска услуга за вътрешността на страната, а във втората — за чужбина.

3. **Пощенски разпоредби във връзка с поредицата:** На 24 май 1884 г. Главното управление на пощите и телеграфите изпраща до всички началници на пощенски станции Окръжно № 56/3562, поместено в сп. „Телеграфопощенски сборник“ — бр. 5. 1884 г. В него са публикувани за сведение и изпълнение следните

„НАСТАВЛЕНИЯ ЗА НЕПЛАТЕНИ И НЕДОПЛАТЕНИ ПИСМА“

I. Вътрешна кореспонденция

Член 1. От 1 юли двойната такса за неплатените и недоплатени писма ще се определя от получаващата станция, а таксата, която трябва да се изисква от получателя ще се определя посредством залепване на неплатени марки върху пислата.

Член 2. Доставка на неплатените и недоплатени писма ще става по същия начин, както при простите писма.

Член 3. Получаващата станция при отварянето на един пощенски пакет определя на страна неплатените и недоплатени писма, определя таксата на първите, като се залепват необходимото количество марки. Така също се постъпва и с недоплатените писма. Залепените върху писмата марки се унищожават с датното клеймо на станцията получател.

Член 4. Неразгледените по разни причини писма се препращат в края на всеки месец в Управлението, приложени към сметката за пощенските марки и отворените карти.

II. Международна кореспонденция

А. Изходящи

Член 5. Върху неплатените и недоплатени писма, които се изпращат за чужбина, се слага печата „Т“. Освен това върху адреса на недоплатените писма се означава таксата, която следва да се изисква от получателя.

Член 6. Изпращането на подадените неплатени и недоплатени писма за чужбина до пограничните ни станции става по същия начин, както е упоменато в член 2.

Б. Входящи

Член 7. Получените от чужбина в пограничните станции неплатени и недоплатени писма се препращат до местоназначението им. Пограничните станции са длъжни да означават само върху неплатените и недоплатени писма таксата, която трябва да се изисква от получателя.

Член 8. Получените от чужбина в пограничните станции неплатени и недоплатени писма се препращат във вътрешността на Княжеството по същия начин, както е упоменато в член 2.

Член 9. С получените от чужбина неплатени и недоплатени писма се постъпва по същия начин, както е упоменато в член 3.

Член 10. Също като член 4...

Член 14. На началниците на станции се вменява под строга лична отговорност задължението за пряко наблюдение и контрол, щото получените в станцията неплатени и недоплатени писма да бъдат предадени на раздавателите за доставяне, облепени с необходимото количество неплатени марки, които представляват таксата за изискване от получателя.

4. Дата на изваждане от употреба на поредицата: 31 декември 1896 г. (вж. „Българска филателна енциклопедия“ от Т. К. Цоневски, 1948 г.)

III. ФИЛАТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ

1. Каталогно присъствие:

- 1.1. Поредни номера по българския каталог — марки за доплащане №№ 1—3
- 1.2. Поредни номера по каталога МИХЕЛ — ПОРТО—МАРКЕН №№ 1 — 3
- 1.3. Поредни номера по каталога ИВЕР — ТЕМБР—ТАКС № № 1 — 3
- 1.4. Поредни номера по каталога ЦУМЩАИН — ПОРТО—МАРКЕН №№ 1 — 3

2. Хронологичен раздел: — Класика

3. Тематична насоченост

(или пригодност за филателни колекции и изложбени експонати)

Тази поредица може да бъде включена в:

- 3.1. Генерални (хронологични) и др.
- 3.2. Специализирани — класика, първи марки на държавите и др.
- 3.3. Проучвателни — (научно-изследователски) според видовете перфорации, хартии, гумировки, назъбвания и др.

4. Разновидности:

4. 1. Проби —

- 4.1.1. Редовни — не са констатирани
- 4.1.2. Нередовни — В сред филателистите у нас и в чужбина има разпространени малки листове от по 4 марки в блоков формат, отпечатани върху гладка хартия с цинкови клишета по типографен начин (вж. илюстр. № 3).

Има предположения, че са изработени в Италия, която по това време гъмжи от фалшификатори на пощенски марки, но поради липса на сериозни доказателства въпросът за техния произход за сега остава открит.

Става дума за друго. Обезпокоителен е фактът, че в последно време редица западни експерти, като Ханс Форст от Бон, Гюнтер Доплер от Виена, някаква Международна асоциация на филателия експерти от Париж, някаква криминалогична лаборатория от Виена и др., застанали зад авторитета си на специалисти, се опитват да прокарат и затвърдят становището, че въпросните блокчета били истински проби на Серпентините. Резултатите от повърхностните им изследвания, неубедителната аргументация и лекомислени изводи будят — меко казано, недоумение.

Описаните по-долу различия между Серпентините и въпросните блокчета опровергават по най-категоричен начин всякакви атестации и експертни заключения:

а. **По технология на отпечатването** — През 1882 г. в Държавната печатница — София са доставени машини за литографен печат и цялото издание на Серпентините е правено на тях, докато блокчетата са отпечатани с цинкови клишета по типографен начин. Освен това в практиката на световното маркоиздаване липсва прецедент, при който официалното издание да е изработено с един вид печат, а пробите му — с друг.

б. **По вида на изображението** — По принцип пробите представляват еднакви отпечатъци, защото се правят след окончателното одобряване на печатната форма. В нашият случай всички стойности на Серпентините имат еднакви изображения, а в блокчетата и 4-те клишета представляват различни отпечатъци (вж. илюстр. № 4).

Горното ляво клише се различава от другите по това, че в лентичката над централния кръг в надписа ПЕТ горната греда на буквата Е в левия си край е съединена с ограничителната контурна линия, посредством малко тъмно петно (вж. илюстр. № 4а).

Горното дясно клише се различава от другите по това, че в лентичката над централния кръг в надписа ПЕТ средната греда на буквата Е се съединява с горната в плътно петно (вж. илюстр. № 4б).

Долното ляво клише се различава от другите по това, че ограничителната контурна линия на лентичката над централния кръг е прекъсната в горната си част в ляво от буквата П (вж. илюстр. № 4в).

Долното дясно клише се различава от другите по това, че при него липсват характерните особености от останалите три клишета и то най-много се доближава до изображенията на оригиналните Серпентини (вж. илюстр. № 4г).

в) **По предназначение на отпечатването** — Обикновено отпечатването на проби е продиктувано от необходимостта за уточняване цвета на отделните стойности от поредицата. Правят се различни разцветки до постигане на желания тон. Какви проби могат да бъдат тези блокчета, когато всички познати екземпляри са отпечатани в един и същи цвят?

г. **По отношение на форматите** — При едно съвсем повърхностно визуално сравнение между размера на оригинална марка и това на кое да е клише в блокчето още от пръв поглед се вижда, че има раз-

лика във форматите. Измерването показва, че Серпентините имат размери 18/24 мм., а клишетата — 18,5/24,5 мм.

д. По отношение на сюжета — Обстойният сравнителен анализ на изображението на марките от поредицата с клишетата от блокчето веднага фокусира вниманието върху редица взаимно-изключващи се констатации. При редовните марки хартията е средно дебела и не добре пресована; гумировката е плътна и добре очертани; цветовете са в наситени и приятни тонове; рисунките на всички надписи са в общи линии четливи и сравнително добре очертани; пощенските емблеми — също; контурните линии на перлите, лавровите клончета, правоъгълника на съюза „ЗА“ и всички други орнаменти са деликатно гравирани и добре очертани; линиите, които запълват празните полета и върху които лежат всички рисунки в междурамковото пространство са много нежни, идеално водоравни и успоредни помежду си, като всяка от тях стига плътно до вътрешната контурна рамка. Фононите линии в горната част на марките са 31.

При марките от блокчетата хартията е гладка, по-тънка и с жилага консистенция; гумировката е почти незабележима и символично положена; цветовете са убити и замърсени; всички надписи са груби и нечетливи; пощенските емблеми са накъсани и неясни; контурните линии, които очертават орнаментите, правоъгълника на съюза „ЗА“, и особено перлите и лавровите клончета са груби и тлъсти; линиите, запълващи пространството във вътрешната рамка са неясни, накъсани, наредени безразборно с подчертана небрежност и нито една от тях не достига до вътрешната линия на контурната рамка, а оставят край нея от дясна страна светла неравномерна ивица. Фононите линии в горната половина на клишетата са 29 (вж. илюстр. № 5).

е. Характерни особености — Не е безинтересно да се знае и това, че неизвестният създател на въпросните блокчета е поставил своя личен знак върху изработените от него клишета.

В изображенията на всички марки от поредицата, долу между първия и втория лист на дясното лаврово клонче и още по-точно: в промеждутъка между седма и осма водоравни линии, отдолу нагоре има нарисован малък летораст във форма на бодил. При всички клишета във всички блокчета този летораст липсва, а на негово място се виждат две тлъсти прави, които — в зависимост от качеството на отпечатъка, стигат или не стигат до ограничителната контурна линия (вж. илюстр. № 6).

В заключение трябва да се каже: Всички изтъкнати до тук различия, сравнителни анализи и констатации недвусмислено водят до категоричното убеждение, че въпросните блокчета не са проби на Серпентините. Всякакви атестации, експертни заключения и други от подобен род, които влизат в противоречие с подчертаното твърдение, са — меко казано — дезинформация.

И накрая една любопитна история! Доайентът на варненските филателисти, арх. Йордан Йорданов, си спомня, че преди повече от 50 години — в периода между 1926 и 1931 г. — е виждал при варненския търговец на пощенски марки Г. Калустиян всички стойности от първите ни марки за доплащане във вид на такива блокчета. Особено сполучливи били тези от 25 стотинки. Калустиян ги предлагал и продавал не като оригинални марки, а като техни репродукции (забеле-

жете: като репродукции!). Той ги получавал от Швейцария, по-точно от известната по това време цюрихска търговска фирма „Белла Сикла“.

От казаното по-горе може да се направи предположението, че въпросните блокчета са изработени в Швейцария и то не с користна цел, а като търговска стока; не като фалшификати, а като сувенири. В крайна сметка всичко това обяснява в напълно задоволителна степен и небрежността, с която са имитирани оригиналните пет-стотинкови марки, и констатираните очевидни различия между четирите клишета в блокчетата, както и ползването на типографски способ за отпечатването им. Тези разсъждения се потвърждават до голяма степен и от наличието на нередовни отпечатьци от 50-стотинковата стойност. Те са точно копие на клишетата от блокчетата (вж. илюстр. № 7).

Време е да се приключи този задочен спор с колегите експерти от чужбина. Впрочем: няма място за никакъв спор! Всички приведени доказателства сочат по недвусмислен начин, че въпросните блокчета са фалшификати. Или, ако се приеме версията на арх. Йорданов за достоверна, те стават фалшификати, когато започват да ги предлагат — след съответна обработка, като оригинални Серпентини, като перфорирани марки от втората ни поредица за доплащане, или когато се правят наивно-жалки напъни за тяхното легализиране. Иначе: тези блокчета са си най-обикновени — наистина доста сполучливи — репродукции на оригиналните марки „За доплащане“.

4.2. Образци (спесимени) — Не са известни.

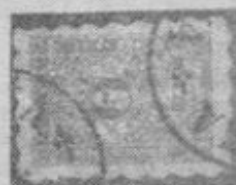
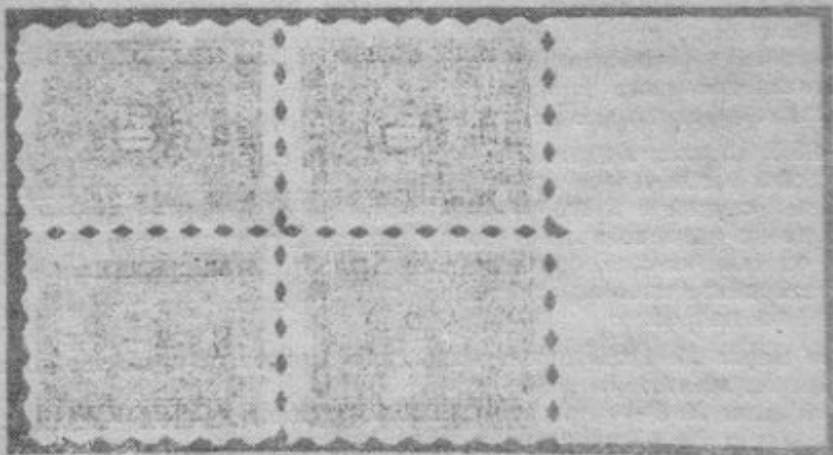
4.3. Отклонения при отпечатването

4.3.1. Деформации на отпечатьците — В резултат на износване на печатащата форма и отчасти на приложния литографен начин при отпечатване на поредицата се срещат единични марки с лошокачествени отпечатьци на пощенските емблеми и надписите. Следствие на това някои от тях са неясни и нечетливи.

4.3.2. Неустойчивост на цветовете — Вложените бои при отпечатване на Серпентините са нямали качествени съставки и добри свързватели. Като прибавим и липсата на опит у работниците в Държавната печатница при смесването на боите, става ясно защо получените цветове са неустойчиви на термично и светлинно въздействие. Това се отнася най-много за марките от 25 стотинки. Да се внимава при промиването, защото се изменя цвета им.

4.3.3. Нюанси в цветовете — Обикновено след уточняване на окончателната разцветка се прави боя за отпечатване на цялото издание. В нашия случай е много вероятно боята за отделните стойности да е правена на няколко пъти. Това предположение, подкрепено от причините, описани по-горе, обяснява по един напълно задоволителен начин констатираните цветови отклонения от основната тоналност на марките. Така например:

за марка № 1 цветовете отклонения варират от оранжево до лимонено жълто;
за марка № 2 — от розово до винено-червено;
за марка № 3 — от ултрамарин до пруско-синьо.

4.3.4. Негативни отпечатыци — При отпечатване на изданието върху някои от листовите се наслагва повече боя, която не е в състояние да изсъхне за определеното време. Следствие на това върху задната страна на следващия лист се полепва неизсъхналата боя на предишния. По този начин вторите листове имат на лицевата си страна нормално отпечатани изображения, а на задната — негативни.

Същото явление се наблюдава при няколко празни оборота на машината за отпечатване на марки. Боята от печатация барабан се наслоява върху валиците, по които се движи хартията и на обратната страна на първия подаден лист се получава огледален отпечатък на изображението на марката (вж. илюстр. № 8).

4.4. Отклонения при перфорацията

4.4.1. Липса на перфорация — Поради слаба квалификация на обслужващия персонал в Държавната печатница и проявена небрежност от страна на контролните органи са допуснати да влязат в употреба цели листове с пропусната перфорация на крайните ограничителни или между отделни хоризонтални и вертикални перфорачни редове. В резултат на това недоглеждане се срещат карета или цифрове от марки без перфорация между тях, както и единични екземпляри с една или две неперфорирани страни (вж. илюстр. № 9).

4.4.2. Лоша перфорация — Неравномерното износване на иглите от продулчващите устройства на използваните машини става причина перфорачните отвори на цели листове или на отделни перфорачни редове да бъдат лошо отсечени. Това често създава илюзията, че подобни марки са обект на несполучливо направена фалшива перфорация (вж. илюстр. № 10).

4.4.3. Нарушена успоредност — В резултат на лошо подаване на някои от листовите за перфорация или поради техническа неизправност на отделни перфорирани устройства се е нарушила успоредността на цели перфорачни редове. Следствие на това се срещат единични екземпляри или цели ансамбли с водоравно или отвесно деформиране на лицевата част на марките (вж. илюстр. № 11).

4.4.4. — Различия във форматите — Приложената серпентинна перфорация създава значително разнообразие във форматите на отделните марки, понякога с доста чувствително отклонение в хоризонтална, или вертикална посока (вж. илюстр. № 12).

4.4.5. Нарушена центровка — При подреждане на отделните изображения на марките за фотографиране върху литографната плоча не са спазвани разстоянията между тях. Следствие на това между отделните отпечатыци, както в хоризонталните, така и във вертикалните редове, се наблюдават различни по големина маржове.

Като се прибави към всичко това и лабилно направената перфорация става ясно защо се срещат толкова често лошо центровани Серпентини (вж. илюстр. № 13).

5. Назъбвания:

При отделяне на марките една от друга се разкъсва на две части перфорачния ред в средата на маржа между тях. При това действие се получават остатыци от хартия между всички половинки от разкъсаните перфорачни отвори. Тези хартиени остатыци всъщност представляват **ЗЪБЦИТЕ** на отделната марка, а измерването им и цифровото обозначение на тяхния брой в два сантиметра разстояние се дефинира като **НАЗЪБВАНЕ** на пощенската марка.

5.1. Прибори за измерване — Обикновените пощенски издания са перфорирани така, че притежават назъбвания в порядъка от 8 $\frac{3}{4}$ нагоре по скалата на стандартния точковиден зъбомер. При Серпентините, поради приложената ромбовидна перфорация, отделните перфорирани игли са малко на брой и са разположени на доста големи интервали една от друга. В резултат на това са получени широки назъбвания, измерването на които е невъзможно с обикновен зъбомер. В подобни случаи се налага ползването на т. н. ЛИНЕЕН измервателен прибор. И тъй като подобни зъбомери никъде не се продават, съвсем естествено е всеки да си го направи сам (вж. илюстр. № 14).

Това става по следния начин: взема се парче бял лист или кадастрон. Начертават се две успоредни линии на разстояние 15 см. една от друга. По желание може да се ползва каквото и да е друго произволно разстояние между тях. Съединяват се двете линии от към лявата им страна с един перпендикуляр.

Маркират се върху горната линия 16 точки през 2.5 мм. на 4 см. разстояние. После се маркират 16 точки върху долната линия, само че този път през 5 мм. на разстояние 8 см. Съединяват се последователно с прави линии първа горна точка с първа долна, след това втора горна с втора долна и т. н. до шестнадесетата. От последната горна точка се спуска към долната линия нов перпендикуляр, който оформя един изправен правоъгълник с размери на успоредните си страни 4 и 15 см. Маркират се нови 7 точки, в които наклонените съединителни линии пресичат десния перпендикуляр, и през тях се прекарват към левия 7 прави, успоредни на първите две линии. Приема се долната от двете първоначално начертани линии за основа на зъбомера и се означава с цифрата 4. От тук нагоре всяка следваща успоредна права се означава с половинка повече от предната, докато се стигне до горната, която се означава с цифрата 8.

От казаното дотук е видно, че с така направения зъбомер могат да се измерват назъбвания в интервала от 4 до 8 с разлика през половин зъб. За да се ползват и четвъртинките е необходимо да се прекарват пунктирни линии точно през средата на разстоянията между всички двойки успоредни прави.

Предвид на това, че при Серпентините назъбванията започват от 4 $\frac{3}{4}$, за удобство се елиминира от чертежа най-долната половинка. За основа на така приготвения зъбомер остава маркировката 4.5.

Сега той е почти завършен и може да се пристъпи към окончателното му оформление. Така полученият чертеж се пречертава с туховка и черен туш и скалата на линейния зъбомер е готова. Остава да се маркират в страни на чертежа цифровите обозначения.

5.2. Начини за измерване — Използването на линейния зъбомер се извършва много лесно. Поставя се марката, на която ще се измерва назъбването, върху скалата на зъбомера и се премества до момента на пълното покриване на върховете на зъбците с вертикално-наклонените линии. Цифровото обозначение на търсеното назъбване съпада с това на най-близката успоредна права (вж. илюстр. № 15).

Предвид на това, че зъбците на марките при серпентинната перфорация са доста широки, много е възможно — при ползване на описания по-горе начин, да се получат известни отклонения при измерването им. Най-голяма точност се получава, когато — при преместване

12

14

$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$6\frac{1}{2}$	$6\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$5\frac{1}{2}$	$4\frac{1}{2}$
$1\frac{1}{2}$	7	$6\frac{1}{2}$	6	$5\frac{1}{2}$	5	

на марката по скалата на зъбомера — в центъра на всяка половинка перфорачен отвор попадне по една вертикална линия (вж. илюстр. № 16).

5.3. Видове назъбвания — Перфорацията на марките от първата ни поредица „За доплащане“ е уникално явление в историята и практиката на световното марконздаване. Като резултат от приложената примитивна технология при перфориране на листовите с марки се констатираат най-различни назъбвания и комбинации между тях. В зависимост от броя на назъбванията, регистрирани при измерване на всяка една от страните на марките, се оформят два основни раздела: **ОБИКНОВЕНИ** и **КОМБИНИРАНИ** назъбвания. За първия се говори тогава, когато всички страни на отделната марка притежават едно и също назъбване, а за втория — когато една или повече страни имат различно назъбване от останалите. За удобство — при определяне на точното назъбване, страните на всяка марка се обозначават с главни букви в посока на часовниковата стрелка, както следва: горната страна с буквата А, дясната — с Б, долната — с В и лявата — с Г.

Серпентините държат своеобразен рекорд сред българските пощенски марки по отношение на констатираните различни видове назъбвания. Установени са:

ОБИКНОВЕНИ НАЗЪБВАНИЯ — с 12 разновидности — от $4\frac{3}{4}$ до $7\frac{1}{2}$

КОМБИНИРАНИ УСПОРЕДНО

- в позиция А: АВ — $5\frac{1}{2}$, а БГ — $6\frac{1}{2}$;
- в позиция Б: БГ — $5\frac{1}{2}$, а АВ — $6\frac{1}{2}$.

КОМБИНИРАНИ ДИАГОНАЛНО

- а позиция А: АВ — $5\frac{1}{2}$, а ВГ — $6\frac{1}{2}$;
- в позиция Б: БВ — $5\frac{1}{2}$, а ГА — $6\frac{1}{2}$;
- в позиция В: ВГ — $5\frac{1}{2}$, а АБ — $6\frac{1}{2}$;
- в позиция Г: ГА — $5\frac{1}{2}$, а БВ — $6\frac{1}{2}$.

КОМБИНИРАНИ ЕДНОСТРАННО

- в позиция А: А — $5\frac{1}{2}$, а БВГ — $6\frac{1}{2}$;
- в позиция Б: Б — $5\frac{1}{2}$, а ВГА — $6\frac{1}{2}$;
- в позиция В: В — $5\frac{1}{2}$, а ГАБ — $6\frac{1}{2}$;
- в позиция Г: Г — $5\frac{1}{2}$, а АБВ — $6\frac{1}{2}$.

КОМБИНИРАНИ ДВУСТРАННО УСПОРЕДНО

- в позиция А: АВ — $5\frac{1}{2}$, Б — $6\frac{3}{4}$, Г — $7\frac{1}{2}$;
- в позиция Б: БГ — $5\frac{1}{2}$, А — $6\frac{3}{4}$, В — $7\frac{1}{2}$.

КОМБИНИРАНИ ДВУСТРАННО ДИАГОНАЛНО

- в позиция А: АВ — $5\frac{1}{2}$, В — $6\frac{3}{4}$, Г — $7\frac{1}{2}$;
- в позиция Б: БВ — $5\frac{1}{2}$, Г — $6\frac{3}{4}$, А — $7\frac{1}{2}$;
- в позиция В: ВГ — $5\frac{1}{2}$, А — $6\frac{3}{4}$, Б — $7\frac{1}{2}$;
- в позиция Г: ГА — $5\frac{1}{2}$, Б — $6\frac{3}{4}$, В — $7\frac{1}{2}$.

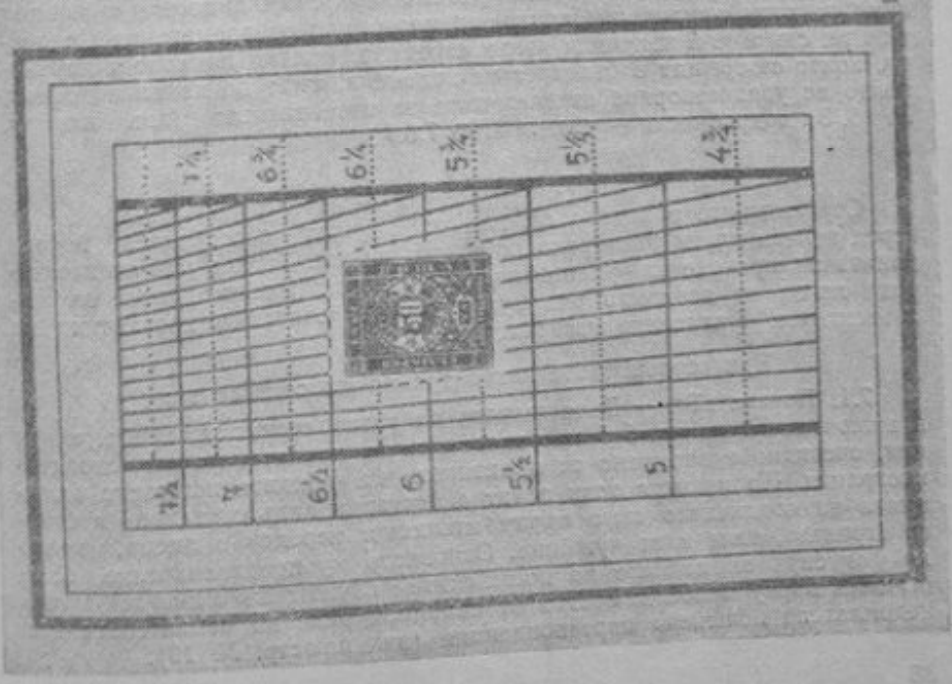
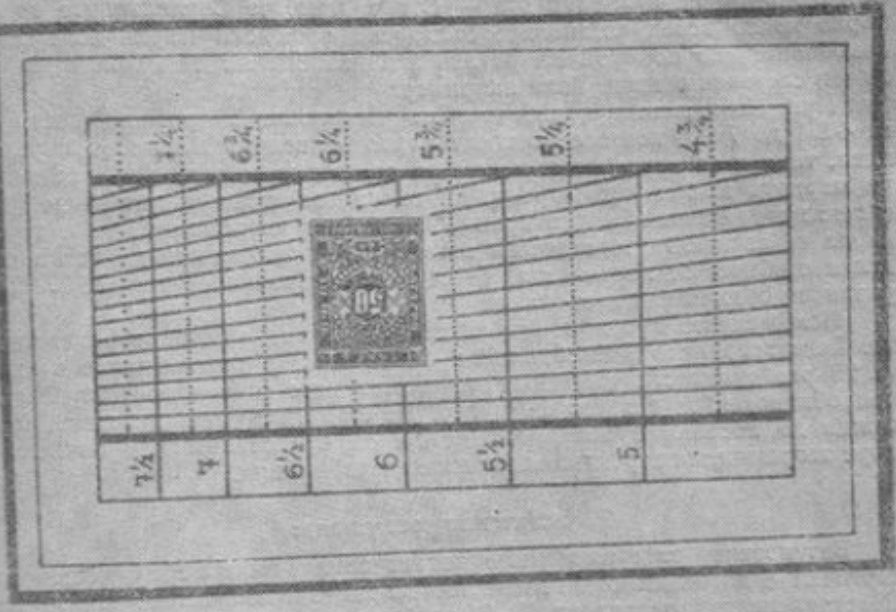
КОМБИНИРАНИ МНОГОСТРАННО

- А — $4\frac{3}{4}$, Б — $5\frac{1}{2}$, В — $6\frac{1}{2}$, Г — $7\frac{1}{2}$.

Сред филателистите има разпространени Серпентини от 5 и 25 ст. със сложено комбинирано назъбване в три варианта:

ЕДНОСТРАННО в позиция А	— А — $11\frac{1}{2}$, а БВГ — $4\frac{3}{4}$
„ в позиция В	— В — $11\frac{1}{2}$, а ГАБ — $4\frac{3}{4}$
ДВУСТРАННО УСПОРЕДНО в позиция Б	— БГ — $4\frac{3}{4}$, а АВ — $11\frac{1}{2}$

15 - 11/2
 14 - 11/2
 13 - 11/2
 12 - 11/2
 11 - 11/2
 10 - 11/2
 9 - 11/2
 8 - 11/2
 7 - 11/2
 6 - 11/2
 5 - 11/2
 4 - 11/2
 3 - 11/2
 2 - 11/2
 1 - 11/2

Това са (според личното мнение на автора) нередовни марки, правени от недобросъвестни хора с користна филателна цел доста време след излизане от употреба на поредицата (вж. илюстр. № 17, а за подробности — раздел III — 7.5).

5.4. Брой на назъбванията — Стана ясно, че Серпентините са на първо място сред останалите български пощенски марки по видове назъбвания, но по брой на различните назъбвания те държат абсолютен световен рекорд. Така например:

При обикновените назъбвания са установени 12 разновидности — от $4\frac{3}{4}$ до $7\frac{1}{2}$, които се отнасят както за всички марки от поредицата, така и за всяка от страните на отделните марки. Като се знае, че марката има четири страни, на всяка от които е възможно да съществуват всички констатирани обикновени назъбвания, не е трудно да се изчислят теоретически възможните комбинации за всяка отделна стойност от поредицата. Те са в порядъка на 4^{12} или 16 777 216 различни обикновени назъбвания.

Положението при комбинираните назъбвания е още по-фантастично. Регистрираните 6 комбинирани назъбвания и по-специално техните 20 разновидности трябва да се вземат като степен на полученото при обикновените назъбвания число. На практика това действие довежда до абсолютна невъзможност да си представим или изчислим дори теоретически вероятно възможните комбинации.

6. Филателни материали:

Безупречно таксувани или дотаксувани пликове и пощенски картички с необходимото количество марки за доплащане (съгласно „Наставленията“ от раздел II—3), действително пътували и връчени на получателите, са нещо изключително рядко. По-точно казано: авторът на тези редове в своята филателна практика досега е виждал само няколко оригинални пощенски материали от времето на Серпентините, само че в колекции извън страната. Всички пликове и картички, които се срещат в българските колекции, имат по някакъв дефект, който не удовлетворява изискванията за автентичност (вж. илюстр. № 18. За подробности — раздел III — 7.6.)

7. Фалшификати:

Серпентините и в това отношение държат своеобразен рекорд сред всички други български пощенски марки. Това е най-сксploатираната за правене на фалшификати поредица; любимо поле за широк изява на всякакъв род „услужливи“ колеги и доставчици на „автентични“ филателни материали.

При серпентините какво трябва да се знае за:

7.1. Печата „Т“ — Въвеждането на този печат в употреба, както и включването на чл. 5 в наставленията за неплатената кореспонденция, очевидно е копирано от практиката на чуждите пощенски администрации. На времето този печат е поставян задължително в станцията на подаването само върху изходящи нередовни писма, както за страната, така и за чужбина. Основното му предназначение било да фокусира вниманието на пощенските служители в получаващата станция върху необходимостта от санкциониране на неплатената или недоплатена пощенска кореспонденция (вж. илюстр. № 19).

13

17

22

За автентичност могат да претендират само действително пътували пошеници и отворени пощенски картички, облепени до 1. 07. 1884 г. с редовни пощенски марки (в съответствие с разпорежданията на пощенските тарифи от 1. 05. 1882 г.), а след тази дата — със специално отпечатаните за целта марки „За доплащане“ (съгласно „Наставленията за такуване на нередовната кореспонденция“ от 24. 05. 1884 г. (вж. раздел II—2 и II—3).

Да се пристъпва с повишено внимание към марките от класическия ни период, върху които има поставена надпечатка „Г“. Това са **нередовни марки**. За целта са използвани клеймовани марки от първите ни три поредици (№№ 1, 3, 7, 13, 16, 17, 18 по българския каталог), на които впоследствие недобросъвестни хора са поставяли печата „Г“ изключително за корисни филателни цели (вж. илюстр. № 20).

Срещат се дори Серпентини и други марки от следващите ни издания „За доплащане“ с надпечатка „Г“. Това е направо чиста безсмислица, защото първо е поставян печата в станцията на подаването и чак след пристигане на нередовното писмо в получаващата станция са залепвани марките. Двете действия са абсолютно независими едно от друго и са разделени от времето, необходимо за доставяне на писмото (вж. илюстр. № 21).

Видът и големината на употребяваните печати за отделните градове са различни. Обикновено буквата „Г“ е вписана в кръгове с големина на окръжност 14 и 18 мм., но се срещат и печати с двойни кръгове, квадрати, осмоъгълници и др. (вж. илюстр. 22).

Въпросът за цвета на употребяваните мастила за клеймоване също е спорен. Петко Караиванов в сп. „Пощенска марка“, бр. 32, 1929 г. твърди, че надпечатките са сини и червени, докато Димитър Гошев в каталозите си „ДИГЕ“ е категоричен: сини и черни. Истината може би е, че не е имало конкретни разпореждания или ограничения за мастилата. Всяка станция е ползвала такива, с каквито е разполагала в момента.

7.2. Нередовни клишета — Както бе отбелязано в раздел III—4.1.2. сред филателистите има разпространени малки листове от по 4 марки в блоков формат от стойността 5 ст. (вж. илюстр. № 3), които някои недобросъвестни хора се опитват да представят като проби на Серпентините. Други — след съответна обработка за получаване на ромбовидна перфорация, ги предлагат като оригинални Серпентини, или чрез изрязване на бялото поле около отпечатаните нередовни клишета — като исперфорирани карета, или единични екземпляри от втората ни поредица „За доплащане“.

Различията между изображенията на оригиналните марки и клишетата от блокчетата са доста чувствителни, но въпреки това разпознаването им е въпрос на знание, умение и наблюдателност (вж. илюстр. № 4).

За сега не са констатирани нередовни клишета от 25 ст. За направени тъмносини Серпентини няма никакви сведения в достъпната за автора литература. Само в статията „Марки за доплащане“ от Г. Мархолев и В. Караиванов, поместена в сп. „Филателен преглед“ — бр. 2/78 г. се отбелязва мимоходом, че съществуват фалшификати на марката от 50 ст. За съжаление, не е посочен източника на това сведение (дали е плод на лични наблюдения или цитат от ползвана

литература); липсват конкретни данни за произхода на тези нередовни марки; в какъв вид се срещат, в какво количество, и т. н.

Има сериозни основания да се предполага съществуването на блокчета и от 50 ст., но те все още не са потвърдени, въпреки наличието на отделни екземпляри с отпечатани нередовни клишета. При тези марки също се наблюдават известни отклонения, но поради липсата на достатъчен сравнителен материал различията не могат да се конкретизират със задоволителна точност. А фактът, че се срещат извънредно рядко, показва техния относително по-малък брой в сравнение с 5-стотниковите блокчета (вж. илюстр. № 23).

И все пак нередовните клишета най-лесно се идентифицират посредством личния опознавателен белег на неизвестния гравьор. Трябва само да се знае точното местоположение на авторския знак, за да се разграничат веднага и с максимална достоверност оригиналните мерки от нередовните блокчета (вж. илюстр. № 24).

7.3. Фалшиви перфорации — Всички марки от поредицата са подправяни. Главен обект за фалшифициране е специфичната им перфорация. За целта са използвани обикновено неперфорирани марки от следващата ни поредица „За доплащане“ — издание 1885/86 г., маржовете на които са изрязвани по подходящ за целта начин. В повечето от случаите опитите за получаване на ромбовидната перфорация са груби и се разпознават без особени усилия (вж. илюстр. №№ 25, 26), но се срещат и доста сполучливи. За щастие, те страдат от един характерен недостатък: всички страни на подправените марки имат едно и също назъбване. А от практиката е известно, че такива случаи при Серпентините са голяма рядкост. Това е така, защото при обикновените издания цялото количество марки от тиража на дадена поредица има едно и също назъбване по отношение на официално обявеното, докато при Серпентините е точно обратното. Познаването на този именно парадокс води до бързото идентифициране и разобличаване на всички сполучливо подправени марки.

И още нещо — също много важно! Фалшифицирането се прави дори и тогава, когато изходните марки са били вече експертизирани като неперфорирани. Нужна е експертиза, както и проверка, кога е поставена!

В тази връзка не е безинтересно да се отбележи, че съществува голяма вероятност да се сбъднат предвижданията на един колега филателист. Той предрича, че няма да мине много време и марките от втората ни поредица „За доплащане“ ще станат извънредно ценни и редки, благодарение на това усилено фабрикуване на фалшиви серпентинни перфорации.

7.4. Недоказани или недоказуеми издания — Има ли в действителност поръчани допълнителни количества от Серпентините, освен официално обявените през 1884 г.? И ако има такива, колко са и през кои години са издадени? Това са един от най-спорните и неизяснени въпроси при изследване на първите ни марки „За доплащане“. Причините са най-малко две: липсата на съответна насочваща документация и неправилно заведената на времето практика всички неплатени марки да се водят на отчет само количествено, без да се конкретизира вида им — дали са Серпентини, неперфорирани марки или такива с линейна перфорация. Тези две причини фактически блокират възможността да се възстанови със задоволителна точност истинското положение на нещата.

В достъпната за автора литература се твърди (забележете само се твърди, а не се доказва!), че: „В интервала между 1884 и 1895 г. на няколко пъти са отпечатвани от същите марки, ако и да са се намирали вече в обръщение такси без зъбци или с обикновени зъбци. Така през 1895 г. вместо тъмно-сините 50-стотинкови се отлитографирват 8000 марки яносини, които се намираха в разни пощенски бюра даже до 1908 г.“ (вж. Българските марки за заплащане от П. Караиванов, сп. „Пощенска марка“ — бр. 34, 1929 г.). „Кооп-каталога“ от 1948 г. уточнява: „През 1892 г. са били отлитографирани за втори път марките от 5 и 25 ст.“ Дословно същото повтарят Г. Мархолов и В. Караиванов в статията си „Марки за заплащане“, публикувана в сп. „Филателиен преглед“, 1978 г. кн. 1.

Ако човек не е критично настроен или има навика да взема за чиста монета всичко, що е написано някъде и някога, би могъл да приеме, след прочитане на горните редове, че от трите стойности на Серпентините съществуват най-малко по две издания.

В случай като този по-редно би било всички твърдения да се базират на веществени доказателства, на солидна документация, или в крайна сметка — на логични умозаклучения. При правилен подбор на достъпните налични факти е възможно да се изгради една различна хипотеза, която в общи линии логично да удовлетворява обяснението на интересуващите ни въпроси.

И така, първо да сумираме наличните факти:

А) До 1884 г. в България няма издадени таксови марки.

Б) На 1. 07. 1884 г. влизат в употреба първите български пощенски марки „За заплащане“.

В) Тези марки имат специфична перфорация, ромбовидните отвори на която са правени от няколко примитивни продупчващи устройства с голям разход на ръчен труд.

Г) Централният склад при Главното управление на пощите и телеграфите има заведена приходно-разходна книга. В графата „Приход“ са описани подробно всички постъпващи от Държавната печатница количества неплатени марки, а в графата „Разход“ — изпратените до различните пощенски станции. Записани са и рекапитулациите на наличните количества неплатени марки в края на всяка отчетна година.

Д) Справка № 1 — за постъпилите и заприходени количества неплатени марки по години, както следва:

1. През 1884 г. — Серпентини	— с общ тираж	154.200 екз.
2. През 1885 г. — Неперф. гр. хартия	— с общ тираж	49.238 екз.
3. През 1886 г. — Неперф. гл. хартия	— " "	156.000 екз.
4. През 1887 г. — Перф. Софийско изд.	— " "	498.460 екз.
5. През 1892 г. — Перф. Виенско 5 ст.	— " "	300.000 екз.
6. През 1893 г. — Перф. Виенско 25 ст.	— " "	300.000 екз.
7. През 1893 г. — Перф. тънка хартия	— " "	50.000 екз.
8. През 1895 г. — Перф. тънка хартия	— " "	23.000 екз.
9. През 1895 г. — Надпечатки 30 ст.	— " "	1.528.000 екз.
9. През 1896 г. — Перф. малък формат	— " "	
		или всичко: 3.079.868 екз.

Е) Справка № 2 за тиражите на отделните стойности от първите четири издания неплатени марки, отбелязани в графата „Приход“ от книгата на Централния склад, както следва:

	5 ст.	25 ст.	50 ст.
издание 1884 г.	— 81.300	46.300	26.100
издание 1885 г.	— 16.119	22.119	11.000
издание 1886 г.	— 72.000	72.000	12.000
издание 1887 г.	— 199.000	200.640	98.820
	368.419	341.559	147.100

Ж) Справка № 3 за изпратените до отделните пощенски станции в страната количества неплатени марки по стойности, отбелязани в графата „Разход“, както следва:

	5 ст.	25 ст.	50 ст.
издание 1884 г.	— 42.986	37.166	15.266
издание 1885 г.	— 44.474	26.104	10.734
издание 1886 г.	— 50.700	36.600	13.020
	— 138.160	99.870	39.000

З) От справка № 3 се вижда, че нередовната кореспонденция в България по това време е била доста голяма, щом като 6 месеца след валидиране на Серпентините са изчерпани близо 2/3 от заприходеното количество.

И) През 1885 г. са поръчани нови неплатени марки. В Държавната печатница са били запазени литографиите плочи с изображението на Серпентините, имали са от същата хартия и е отпечатано ново издание. То е познато сред филателистите под наименованието „Неперфорирани марки за доплащане“ — грапава хартия.

К) На 15. 08. 1886 г. е пуснато в употреба още едно неперфорирано издание неплатени марки — този път на гладка хартия.

Л) През следващата година е внесена в България машина за линейна перфорация. С нея е перфорирано последното издание, отлитографирано с плочите на Серпентините. То влиза в употреба на 10 октомври 1887 г.

М) След тази дата всички български редовни и неплатени пощенски марки са перфорирани с новите машини.

Н) От справка № 1 е видно, че за периода 1884—1896 г. у нас са пуснати в употреба 9 издания марки „За доплащане“, групирани в 6 редовни поредици и една — „Надпечатки“.

О) От справка № 2 и 3 става пределно ясно, че поръчката на всяко следващо издание марки „За доплащане“ е продиктувано от нележаща необходимост, поради изчерпване на по-голямата част от предишните издания.

П) Всички съществуващи Серпентини (от 5,25 и тъмно-сините 50 ст) са издадени само на грапава хартия.

Р) Всички светлосини 50-стотинкови Серпентини са издадени само на гладка хартия.

С) В достъпните за автора количества от светлосини Серпентини всички клеймовани екземпляри са с датни печати след 1886 г.

Ако се съпоставят гореизброените факти с твърденията на цитираните преди това автори съвсем ясно се очертава едно доста солидно разминаване между филателните измислици и действителността.

В тази връзка съвсем основателно трябва да се зададат няколко въпроса. Правилните им отговори, съобразени с действително установените факти и обективната логика, ще скъсат чувствително разстоянието до правдивото и задоволително обяснение на проблема, който е поставен за разрешаване в тази статия.

Въпрос първи: Какви са аргументите и доказателствата в подкрепа на твърдението, че през 1892 и 1895 г. са отлитографирани нови количества Серпентини?

Такива не съществуват, защото в Приходно-разходната книга на Централния склад при Главното управление на пощите и телеграфите няма заприходени абсолютно никакви допълнителни количества, от което и да е издание на марки „За доплащане“, освен тези, описани в справка № 1.

Въпрос втори: Какви са основанията на П. Караиванов за твърдението му, че голяма част от светлосините Серпентини се намират в разни пощенски станции чак до 1908 г.?

Не са известни, но ТОВА НЕ Е И НЕ МОЖЕ ДА БЪДЕ ВЕРНО!

За удобство при манипулиране с нередовната пощенска кореспонденция през 1895 г. в Министерството на финансите се взема решение да се намали номиналната стойност на всички налични количества таксови марки от 50 на 30 ст. Решението е реализирано в Държавната печатница и на 18 ноември 1895 г. новото издание влиза в употреба под наименованието „Надпечатки за доплащане“. Фактически след тази дата всички останали таксови марки от 50 ст. са обявени за недействителни и са извадени от обръщение. В тази връзка е наложително да се отбележи и това, че всички препечатани марки са от изданията 1886 и 1887 г. Следователно, към датата на препечатването в трезора на Министерството на финансите не е констатирана абсолютно никаква наличност от 50-стотинкови Серпентини. В противен случай и те щяха да бъдат препечатани.

Ако се приеме за достоверно твърдението на П. Караиванов, че през 1895 г. били отлитографирани нови 8000 екземпляра светлосини Серпентини, съвсем естествено и логично възникват най-малко два контра въпроса. Първо: за какво и на кого е било необходимо доотпечатването на марки с отхвърлената вече серпентинна перфорация и със стойност, която в близко време ще бъде снета от употребата? И второ: ако въпреки изтъкнатите съображения тия 8000 броя са били отпечатани, то къде са заприходени и къде са отишли? И при инвентаризация на останалите количества 50-стотинкови марки те не са били констатирани като складова наличност?

И още нещо! В пощенските станции практически е било невъзможно да останат каквито и да са количества от 50-стотинковата стойност, защото след 18 ноември 1895 г. тези марки са извадени от обръщение. Де факто те вече са били неизползваеми в съответствие с новата намалена тарифа и е трябвало да бъдат върнати веднага в трезора на Министерството, като се заверят сметките на съответните материално-отговорни лица, съгласно нормативите на елементарната финансова отчетност.

Въпрос трети: Какъв е източникът на сведенията, който П. Караиванов ползва при формулиране на твърдението си, че светлосините Серпентини били точно 8000 броя?

Източникът е неизвестен, а и П. Караиванов за съжаление не е между живите, за да отговори на този въпрос. Нередието в конкретния случай е това, че всички след него безкритично възприемат тази версия и продължават да я преразказват. А проверката е винаги необходима за потвърждение на увереността, че всичко, което се пише и твърди от някой друг — независимо от името и авторитета, е в съзвучие с фактите и логиката.

За съжаление, филателната практика показва друго. Г. Мархолов и В. Караиванов през 1978 г. публикуват в сп. „Филателистически преглед“ — кн. I голяма статия за първите ни таксови марки. В нея те допускат редица недомислия и дезинформации, които в случая не са обект на внимание и полемика. Интерес представляват опитите на двамата автори да дадат в общи линии задоволително обяснение, както за съществуването на светлосините Серпентини, така и за тяхното количество. Те доразвиват версията на П. Караиванов по следния начин: „... Тиражът на Серпентините е малък: 5 ст. — 81.300, 25 ст. — 46.800, 50 ст. — тъмносините — 18.100 и светлосините — 8000, или общо 26.100. Светлосините Серпентини са отпечатани през 1895 г. ...“

И така: От една страна е статията на Г. Мархолов и В. Караиванов с тяхните съмнителни твърдения. От друга — неопровержимите факти, които се намират по страниците на Приходно-разходната книга на централния склад при Главното управление на пощите. Там съвсем точно е фиксирано заприходеното през 1884 г. количество 50-стотинкови Серпентини — 26.100 къса.

Очевиден е стремежа на двамата съавтори на всяка цена да вмесят някъде тия фантомни светлосини Серпентини. Ясно е, че за тия марки няма място в никое от следващите издания „За допълнение“.

Много интересно ще бъде да се чуе обяснението на двамата автори, ако им се зададе невинния въпрос: Как е възможно едно такова количество от 8000 марки да бъде издадено през 1895 г., а да се заприходи в официален държавен документ през 1884 г., т. е. цели 11 години преди настъпване на събитията?

Ето до къде се стига, когато се преразказват чужди твърдения без съответната проверка за достоверност.

От всичко изложено до тук може да се направи само един единствен извод: През 1895 г. не би могло и не е отпечатвано никакво допълнително издание на Серпентините. И все пак светлосините 50-стотинкови марки съществуват. Това е факт неоспорим, с който трябва да се съобразяват всички филателисти. Марките са оригинални; хартията им е оригинална — гладка; перфорацията им е оригинална — серпентинна; цветът им е оригинален — като на марките от изданията през 1886/87 г. Изобщо няма никакви възражения относно тяхната автентичност. Кардиналният проблем се заключава в следното: кога са издадени светлосините Серпентини, какъв е поводът за тяхното отпечатване, какво е точното количество на отпечатаните марки и най-важното: в тиража на кое издание „За допълнение“ са вмесени и къде са заприходени?

Тези въпроси за сега остават без отговор.

7.5. Нелогични назъбвания: В българската филателна литература се твърди, че "... В 1892 г. били отлитографирани за втори път марките от 5 и 25 ст. По това време Държавната печатница е при- тежавала вече машини за обикновена линейна перфорация, поради което се срещат листа, перфорирани смесено — от всички външни страни на листа и всички вертикални вътрешни са перфорирани ром- бовидно, а всички хоризонтални вътрешни — с новите перфорачни машини. Срещат се и листове, на които само първият или послед- ният хоризонтален ред са перфорирани с новите машини, а останал- ните — ромбовидно. Така са се получили марки, които само отгоре или само отдолу са с назъбване 11 1/2, а останалите три страни имат серпентинна перфорация" (вж. „Коопкаталог“ — изд. 1948 г.).

Ето как наивно — в пълно противоречие с фактите и логиката се обяснява наличието на Серпентини със сложно-комбинирано на- зъбване. И лошото не е в това, че някой имал интерес от регламен- тирането на подобни — правени в последствие — назъбвания и за- станал зад своя изграден вече авторитет е наложил тяхното офици- ално съществуване. Неудачите започват от безкритичното възприема- не на такива съмнителни, недоказани (и недоказуеми) твърдения. Те представляват много неприятен прецедент в нашата филателна и продължават да се задълбочават през десетилетията с една от- чайваща пастойчивост. Така стигаме до днешно време, когато се правят опити — било от незнание или съвсем съзнателно и целена- сочено — да ни убеждават в правото на съществуване на подобни нередовни марки.

И така, по принцип се говори за **СЛОЖНО-КОМБИНИРАНИ** назъбвания, когато е налице смесването на два различни техноло- гични процеси при перфорация на пощенски марки. Такива се явя- ват в случая примитивната ромбовидна и по-съвършената линейна перфорация.

Преди всичко трябва да се изясни въпросът: дали в действител- ност е съществувала изобщо възможност от подобно смесване на технологичните процеси при Серпентините? Непредубеденият анализ на фактите и достигналите до нас доказателства категорично опро- вергават и отхвърлят съществуването на такава възможност.

Както се знае, Серпентините са отпечатани на листове по 60 марки. Те са перфорирани с примитивни печатарски машини, като продупчването на всичките 7 хоризонтални и 11 вертикални реда е правено ръчно — с голям разход на време и труд.

Следващите две издания „За доплащане“ са неперфорирани. Явно е, че ромбовидната перфорация — по неизвестни за нас съобра- жения, се оказва неудачна и затова са потърсени нови форми и на- чици за лесно манипулиране с пощенските марки. Този проблем на- мира своето най-добро разрешение през 1887 г. с внасянето на спе- циални перфорачни машини. Всички следващи издания са перфори- рани с тях.

От казаното до тук, а и от предната статия е ясно, че не съще- ствуват никакви допълнителни издания на първите ни марки „За доплащане“. Следователно няма никакви официални издания и със сложно-комбинирано назъбване. Наличните Серпентини с такива назъбвания би трябвало да се смятат за нередовни марки, правени в последствие от хора с користи филателни цели.

В този смисъл трябва да се претъпва с голяма доза съвест към твърденията на П. Караиванов за съществуването на цели листове с подобни марки. В бр.34/1929 г. на сп. „Пощенска марка“ той съобщава за откриване на такива листове в Русе, Видин, София, Тутракан и други пощенски станции. Последното му сведение е, че през 1895 г. в Лондон се намирал един лист от 25 ст. със сложно-комбинирано назъбване.

В София съществуват най-малко 4 нелегални портативни устройства за линейно перфориране, които могат да перфорират само единични марки. Авторът на тези редове има сериозни основания да предполага, че на подобно устройство са правени — може би — въпросните сложно-комбинирани назъбвания. Възможните варианти са два:

Или е имало Серпентини с пропусната перфорация на отделни хоризонтални редове, които впоследствие са перфорирани линейно за получаване на назъбване 11 1/2.

Или за целта са използвани Серпентини с широки хоризонтални маржове, които впоследствие са намалявани до необходимия размер чрез допълнителна перфорация. (вж. илюстр. № 26).

В този ход на разсъждения е уместно да се отбележи още един многозначителен факт. Всеки средно-грамотен филателист познава специализираните каталози „Диге“. В тях са описани почти всички известни до тогава разновидности на българските пощенски марки. Интересното при тези каталози е това, че са дадени цените и на единични екземпляри и на карета от същите марки.

В раздела, който разглежда първата ни поредица „За доплащане“ след редовните марки се изброяват всички техни разновидности. И в подточката за марки със сложно-комбинирано назъбване се забелязва нещо много интересно. Докато абсолютно за всички марки и техните разновидности има цени и за единични екземпляри и за карета, то в интересуващата ни подточка има цени само за единични марки. Защо?

Издателят на каталозите Димитър Гошев за своето време е бил един от най-ерудитаните ни филателисти; един от най-големите познавачи на българските пощенски марки и безспорно всепризнат капацитет за тяхните разновидности. Съвсем логично изниква въпросът: защо най-изтъкнатият специалист за български филатели разновидности не посочва цени за карета от марки със сложно-комбинирано назъбване? Възможно ли е да се допусне, че Димитър Гошев не е виждал подобни карета, ако те изобщо някога са съществували?

Очевидно, той е знаел, че такива карета не съществуват и затова не им е сложил цени. Макар и по косвен начин той посочва нередовността на тези марки. И трябва да се признае, че подобна постъпка му прави чест и той заслужава нашето уважение за коректното му отношение към българската филателна.

В крайна сметка не е изключено да съществува и друго обяснение за наличието на марки със сложно-комбинирани назъбвания. Може да се допусне, че при отпечатването на таксите „Софийско издание“ от 1887 г., в Държавната печатница все още би могло да има запазена някоя от машините, с които на времето са били перфорирани първите ни марки „За доплащане“. Не е невероятно някой от работниците своеволно, за собствено развлечение или с ко-

ристини намерения да е правил опити на двата вида машини (за серпентинна и линейна перфорация) и да е перфорирал няколко листа от 5 и 25 ст. В последствие тези листове не са били унищожени, преминали са през контролните органи на печатницата и Главното управление и са стигнали до пощенските станции.

И въпреки всичко — независимо от тяхния произход, тези марки не могат да се сметнат за официално издание. Ако са правени впоследствие, това са чиста проба фалшификати. Ако са правени по време на издаването им, това са типични макулатури, подлежащи на брак. Но при всички случаи, **ТОВА СА НЕРЕДОВНИ МАРКИ.**

7.6. Нередовни пощенско-филателни материали: По силата на редица обективни и субективни причини, автентични (действително изпълнили предназначението си) пощенски материали от онова време са запазени много малко и са изключително редки. От една страна, всяка филателна колекция от класическия период с претенции за тежест и сериозност трябва задължително да включва в себе си подобни материали. От друга страна, в последните години филателните колекции постоянно се увеличават, а свободните оригинални пощенски материали катастрофално намаляват — даже съвсем липсват.

Всичко това съвсем естествено поражда завишен (в някои случаи изключителен) интерес към тези материали. А от ежедневната филателна практика е известно, че щом някъде или за нещо се прояви повишено внимание, веднага изникват „услужливи“ колеги. Срещу прилично заплащане, в зависимост от степента на проявения интерес, се доставят пликосе и картички със съмнителни филателни качества.

Голяма част от тази продукция е правена от дилетанти и лесно се разпознава, но има толкова сполучливо направени неща, че затрудняват дори изтъкнати специалисти по класическа филателна.

Може би в началото подобни материали да са правени за лично ползване и удоволствие без никакви претенции за оригиналност. Едва в последствие, когато независимо от начина, попадат в сериозни колекции, те стават опасни. Веднъж поставени в класорите на изтъкнати филателисти или върху албумните листа на популярни изложбени експонати, тези псевдофилателни материали, за съжаление покровителствани и от дистанцията на изминалото време, тилхомяком се легализират и започват да претендират за автентичност. Това именно не трябва да се допуска.

8. Теми за размисъл и дискусии:

(въпроси, които чакат своя задоволителен отговор)

- 8.1. Кой е авторът на проекта на Серпентините?
- 8.2. Защо тиражът на марките не е в кръгли количества?
- 8.3. С какво и как е извършвана серпентинната перфорация?
- 8.4. Колко отпечатъка съществуват за марката от 5 ст.?
- 8.5. Кога са издадени светлосините Серпентини?
- 8.6. Защо е преустановено издаването на марки със серпентинна перфорация?

9. Заключение:

Нашите първи марки „За доплащане“ по редица обективни и субективни причини са извънредно труден обект за изследване. Стремешът за осветляване на редица неясни положения, както и наложителната необходимост от хирургическо отстраняване на много заблуждения, трупани с десетилетия, са продиктувани от най-добри намерения. В търсене на приемлива обосновка за явления, които дистанцията на времето е отдалечила от нас, а достоверното им обяснение е безвъзвратно загубено; когато липсват автентични спомени на съвременници от онова време и няма запазени документи или веществени доказателства, е използван метода на логиката. Разбира се, тази логика, която произтича закономерно от наличните познания за станали преди 100 години събития, факти и обстоятелства; тази, която по косвен път обяснява нещата и достига до приемливи решения.

От друга страна в интерес на истината трябва веднаж за винаги да се отхвърлят всички голословни твърдения, недомислия и дезинформации, независимо от тяхния източник, и да се утвърдят действително установените факти.

Това се отнася в най-висока степен за хората, които правят публикации. Като форма на персонална изява, всеки има право на лично творчество. Когато то се ограничава в рамките на литературна самодейност за домашно ползване, в това все още няма нищо осъдително. Към това творчество не могат да се предявяват претенции за етика и достоверност, логика и добросъвестност, морал и отговорност. Съвсем други стават изискванията, когато личното творчество прерастне в материал за публикуване.

От всеки автор се иска преди всичко коректност, добросъвестна обработка на фактите, и най-важното: максимално чувство за лична и обществена отговорност.

Не трябва да се робува на имена и авторитети. Винаги е необходима основна проверка на всички чужди твърдения.

Само по този начин ще може да се стигне до обективната истина и до значимите факти от нашата пощенско-филателна история.

Използвам случая да благодаря най-сърдечно за вниманието, отзивчивостта, ценното съдействие и полезните съвети на д-р Димитър Козаров, Борис Георгиев, д-р Милчо Василев, Андрей Пенчев, д-р Теодор Попов и Иван Върбанов при създаването на тази студия.

10. СПИСЪК — на илюстрациите към текста

№ 1 Поредица от три марки — 5,25 и 50 ст.	— I/81
№ 2 Лист от 60 марки от стойността 50 ст.	— I/82
№ 3 Нередовно блокче	— III/4.1.2
№ 4 Нередовно блокче с фиксирани различия в клишетата	— III/4.1.2
№ 4 А Нередовно клише от 5 ст. I	— III/4.1.2
№ 4 Б Нередовно клише от 5 ст. II	— III/4.1.2
№ 4 В Нередовно клише от 5 ст. III	— III/4.1.2
№ 4 Г Нередовно клише от 5 ст. IV	— III/4.1.2
№ 5 Редовни и нередовни марки от 5 ст.	— III/4.1.2
№ 6 Редовни и нередовни марки с авторски знак	— III/4.1.2
№ 7 Нередовно клише от 50 ст.	— III/4.1.2
№ 8 Негативен отпечатък	— III/4.3.4

№ 9 Липсваща перфорация	— III/4.4.1
№ 10 Лоша перфорация	— III/4.4.2
№ 11 Нарушена успоредност	— III/4.4.3
№ 12 Различни форми	— III/4.4.4
№ 13 Лоша центровка	— III/4.4.5
№ 14 Липсващ зъбомер	— III/5.1
№ 15 Измерване I	— III/5.2
№ 16 Измерване II	— III/5.3
№ 17 Сложно-комбинирано излъчване	— III/6
№ 18 Автентични пътували пощенски материали	— III/7.1
№ 19 Автентичен плик с печат „Т“	— III/7.1
№ 20 Марки с надпечатка „Т“	— III/7.1
№ 21 Серпентини с надпечатка „Т“	— III/7.1
№ 22 Различни печати „Т“	— III/7.2
№ 23 Две нередовни клишета от 50 ст.	— III/7.2
№ 24 Редовни и нередовни марки с авторски знак	— III/7.3
№ 25 Фалшиви перфорации	— III/7.5
№ 26 Редовна и нередовна марка с комбинирано излъчване	

II. Литература

1. Басин О. — „Филателистический словарь“ — 1968 г.
2. Бродский В. — „Искусство почтовой марки“ — 1968 г.
3. Георгиев Б. — „Серпентини“, сп. „Филателен преглед“, 1966 г.
4. Гошев Д. — Каталог „Диге“ — 1940, 1944 г.
5. Загорски Д. — „История на пощите в България“ — 1983 г.
6. Караиванов П. — „Българските марки за допълване“, сп. „Пощенска марка“, 1929 г., кн. 32, 33, 34 и 35.
7. Каталог на български пощенски марки — 1979 г.
8. Караиванов В. — „Марки за допълване“, сп. „Филателен преглед“, 1978 г., кн. 1.
9. Качинский А. И. — „Тематическое коллекционирование“ — 1969 г.
10. Кооп-каталог — 1947, 1948 г.
11. Кочов Л. — „Пощенски марки за допълване“, сп. „Филателен преглед“, 1968 г., кн. 7.
12. Левитас И. — „Филателия школьникам“ — 1976 г.
13. Наумов Л. — „Наръчник на марколюбителя“ — 1962 г.
14. НИЦФ при СБФ — „Филателия 83“ — сборник 1983 г.
15. Озолин Я. — „Спутник филателиста“ — 1964 г.

16. Пенчев А. — „Употреба на първите марки за доплащане“, сп. „Филателистичен преглед“, 1978 г., кн. 5.
17. „Почтово-телеграфный журнал“ — 1900 г.
18. Русинов Я. — „История на пощенската марка“ — 1936 г.
19. „Сборник на пощите и телеграфите“ — 1882, 1895 г.
20. „Телеграфо-пощенский сборник“ — 1884 г.
21. Топалов д-р Ив. — „Български марки за доплащане“, сп. „Филателистичен преглед“, 1961 г., кн. 7.
22. „Филателистичен преглед“ — 1961, 1965, 1966, 1968, 1978 г.
23. Фрейдлин Ю. — „Как делают почтовые марки“ — 1972 г.
24. Цонев Т. — „Създаване и развитие на пощите у нас“, сп. „Сборник на пощите и телеграфите“, 1895 г., кн. 1—2.
25. Цоневски Т. — „Българска филателистична енциклопедия“ — 1948 г.
26. Catalogue Ivert et Tellier.
27. Grallert W., Gruchke W. — Lexikon Philatelie, 1971.
28. Hager U. — Le grand lexikon Philatelie, 1979.
29. Katalog Lipsia.
30. Katalog Michel.

**СЪЗДАВАНЕТО НА ПЪРВИТЕ ГРАЖДАНСКИ ПОЩЕНСКИ СТАНЦИИ
В БЪЛГАРИЯ ПО ВРЕМЕ НА ОСВОБОДИТЕЛНАТА РУСКО-ТУРСКА
ВОЙНА, 1877-1878 г.**

СЪЗДАВАНЕТО НА ПЪРВИТЕ ГРАЖДАНСКИ ПОЩЕНСКИ СТАНЦИИ В БЪЛГАРИЯ ПО ВРЕМЕ НА ОСВОБОДИТЕЛНАТА РУСКО-ТУРСКА ВОЙНА, 1877-1878 г.

Неизбежен увод

В пощенско-филателната история на България отдавна е прието, че летоброенето на българските съобщения започва от 1 май 1879 г. Действително, в този ден влиза в сила един важен пощенски административен акт — „Временните правила по пошвата част в България“, изработени от руските пощенски специалисти и утвърдени от Руския императорски комисар в България, княз Дондуков-Корсаков. Заедно с него в този ден се пускат в употреба първите български пощенски марки — сантимите.

Но тази дата се предхожда от един период, в историческо и във филателно отношение също много важен. Това е периодът на създаването в освободените територии на една гражданска поща, която носи български зародиш още в своя замисъл. Тя се създава не като временна организация, не за да отговори на една временна нужда (докато руската армия-освободителка пребивава на територията на България и докато трае временното руско управление), а като една от необходимите за нормалния живот на освободената страна институция.

До сега за нас този период по своята същност имаше стойност на предкласически. Но той коренно се различава от другите периоди на българската предкласика, към която отнасяме работата на обичайно наричаните „чужди пощи у нас“: австрийска, френска и особено турска пощенска организация. От формално гледище и тази гражданска поща е създадена от „чужда“ пощенска администрация. Но тази „чужда“ пощенска администрация урежда не свой клон, не свое поделение. Тази гражданска пощенска организация се създава като една от плановете за възраждане държавно-административни служби и управления, присъщи на една свободна държавна организация. Така, както по същото време в освободените територии се изгражда административната йерархия: губериските, окръжните и селищните райони с тяхното управление, полицейските служби, първостепенното поделение на местната (земска) войска... Или всичко онова, което е компонент на една държава, на възродената след петте века

България. Затова тази гражданска пощенска организация е българска. И точно така се назовава тя от нейните строители, безкористните братя освободители в много от документите, останали от този период. Погрешното наименование „руска гражданска поща“, оформено вероятно доста по-късно, остава да господства години наред, възприето, за съжаление и от Министерството на съобщенията като официално, на версия, което свързва с него по един категоричен начин своите юбилеи. И понеже тук се касае не просто за доказване на един исторически безспорен факт, а за неговото принципно възприемане, което ще е в остро противоречие с официалната теза, станала от години традиция, е необходима специална, дълбоко аргументирана публикация.

Този период от нашите съобщения е изключително важен за нас не само от историческа гледна точка. През него за първи път се появяват клеймата с наименованията на българските градове на катрилица. Освен това в съчетанието им с пощенските марки на братската страна, употребявани в този период у нас, поради липсата на български, предоставя на филателистите един от редките във филателията случаи. Ето защо ние трябва добре да познаваме този период, който по своето същество е българска национална предкласика.

Всъщност за него е писано не малко до сега. С много малки изключения това обаче са обобщени информации, които се спират най-общо и повърхностно и, за съжаление, често пъти — неточно на основните факти от неговата история. В това отношение не правят изключение и официалните юбилейни сборници, издавани от Министерството на съобщенията. За най-съществената грешка — наименованията вече стана дума. Не по-малко съществени са грешките, които се отнасят до началото на тази гражданска поща, до точните дати на откриването на нейното действие, до броя и мястото на първите пощенски станции, на доставените количества пощенски марки, пликосе и пощенски карти. Много съществена е и грешката за броя на пощенските станции, които остават в края на този период и в които всъщност се пускат първите български пощенски марки — сантимите. Непростима непълнота в досегашните публикации е липсата на информация за руските пощенски марки, използвани тогава — стойности, издания, количества, периода на тяхната употреба. Същото и за пликосете и пощенските карти...

Разбира се, далеч съм от мисълта за отричането на заслугата на досегашните публикации. Безспорно, допуснатите грешки и непълноти не омаловажават заслугата на изследванията на Д. Н. Минчев, Борис Георгиев, на публикациите на Франц Зее, Л. Дойчев, Л. Кочов и др. Сериозен е успехът с информацията за първите датни клейма, за действието на първите пощенски трактове и пр.

В първото си изложение по тези въпроси ще се помъча, опирайки се на автентични документи, останали от дейността на тази гражданска поща от този период да изясня преди всичко точните дати на откриването и действието ѝ, както и организирането на първите три пощенски станции, открити още в хода на военните действия.

Руско-турската освободителна война 1877—1878 г.

Ходът на войната, проследен в най-общи шрихи има пряко отношение към създаването и етапите в развитието на гражданската пощенска мрежа. Ето защо е необходимо възстановяване на общата картина на териториалния развой на бойните действия и последователното освобождаване на българските райони.

Руско-турската освободителна война 1877—1878 г. е непосредствен резултат на самоотвержената националноосвободителна борба на българския народ и на южните славяни против османското владичество. Апогеят на тази борба са 70-те години на XIX век, когато на Балканите се установява политическа криза, резултат на избухналите въстания в Босна, Херцеговина и България (Априлското въстание от 1876 г.) Тези драматични събития поставят отново на дневен ред, станалият вече прословут за онова време „Източен въпрос“. Във всички етапи на източната криза, славянска Русия има ръководна роля. Нейните политически интереси, чувството на братски дълг пред едноплеменните братя отвъд Дунава, широкото движение сред руската и западноевропейската културна общественост в защита на южните славяни, подтикват към единствено възможното средство за разрешаване на тази криза — войната.

На 1 ноември 1876 г. в Русия започва частична мобилизация. През декември с. г. и януари 1877 г. Русия прави последния опит за разрешаване на политическата криза с мирни средства на Цариградската конференция. Но нейните предложения за даване автономия на славянските народи, въпреки поддръжката им от някои западноевропейски дипломати, са отхвърлени.

На 24 април 1877 г. император Александър II подписва в Кийншев историческия манифест, с който се обявява война на Турция.

Тази война не преследва завоевателни цели и в това е огромното ѝ политическо и морално значение. Вярно е, че руският царизъм се стреми към установяване на свое влияние на Балканите. Но към това той се стреми чрез освобождаване на славянските народи там и създаването на независими техни държави, които ще бъдат естествените съюзници в по-сетнешните борби в разрешаването на международните проблеми. Благородните подбуди на войната се опеделят и от могъщото обществено движение в много европейски страни в защита на славянските народи против нечуваните зверства на поробителите.

Две думи за хода на военните действия.

На 10 юни 1877 г., съгласно плана за военните операции в района на Галац — Браила на Дунава се извършва демонстративно форсиране, за да се отвлече вниманието на турските сили от нападението на главния удар. На 15 с. м., рано сутринта главните руски сили форсират Дунав от Зимнич към Свищов. Десантът успява. Към 15 часа на същия ден е освободен първият български град — Свищов.

Важна роля в по-нататъшните действия има Предният отряд на руската Дунавска армия, командуван от генерал Гурко, в състава на който е и отрядът на българското опълчение. Неговата задача е да напредне към Стара планина, да овладее старопланинските проходи, да проникне в Южна България. Целта на това действие е да се внесе смут в тила на турските сили и да се вдигне българското население.

На 22 юни Предният отряд започва своето настъпление към трите главни прохода — Шипченския, Хайнкойския (Хайнбоазския) и Твърдишкия. За два дни при добре организирано разузнаване, в което участва и местното българско население, отрядът настъпва към подстъпите на Стара планина. На 25 юни е освободена старата българска столица — Търново; на 2 юли е завзет Хайнкойския проход; на 5 юли е освободен Казанлък. Най-добре охранявания Шипченски проход е атакуван от двете страни и е завзет на 7 с. м. Освободена е и Стара Загора. След тежки боеве с превъзходящ количествено противник в долината на Тунджа, около Нова и Стара Загора, Предният отряд се оттегля, за да защитава проходите, които дават преимущество в последвалите действия. В тези боеве българското опълчение получава своето бойно кръщение.

В резултат на активните действия на Предния отряд от Дунава до Стара планина е освободен един широк коридор, в който основните сили се групират срещу добре защитените турски крепости: на запад — Плевен (на фронта — Плевен—Никопол); на изток — срещу крепостите Русе, Шумен, Варна, Силистра (на фронта р. Черни Лом — Осман Пазар — дн. Омуртаг).

През август (9—14) се водят историческите битки на Шипченския проход. На 4 юли е овладян Никопол, а битката за Плевен продължава от 4 юли до 26 ноември.

След освобождаването на Плевен, ген. Гурко и неговият реорганизиран отряд получават задачата да преминат Балкана в района на Арабаконашкия проход и да освободят София, след което да настъпят към Пловдив — Одрин. Средният отряд на ген. Радецки — да премине през Шипченския проход и да громи противника в направление Стара Загора — Одрин, а източният отряд, под командването на ген. Делингхаузен — през Твърдишкия проход — към Сливен — Нова Загора.

При изключително тежки зимни условия (дълбок сняг, зимни бури и студ) отрядът на ген. Гурко преминава за 6 дни Балкана и на 23 дек. (4 ян. — по нов стил) освобождава София. Успешно преминават Балкана и другите отряди и в края на декември (началото на януари — по н. с.) турското правителство прави предложение за преговори. От 3 до 5 (15—17) ян. е атакуван Пловдив, след което турските войски се оттеглят, за да се укрепят на фронта пред Одрин. Но те са атакувани внезапно от ген. Струков, който овладява крепостта на 8 (20) ян. 1878 г. С падането на Одрин, турското правителство приема предварителните условия за водене на преговори. На 19 (31) ян. се сключва примирие. Настъплението обаче на юг и изток продължава до излизането на Черно, Мраморно и Бяло море. Към средата на февруари Дунавската армия е пред Цариград. На 19 февр. (3 март) е подписан Санстефанският мирен договор.

С това завършва освободителната руско-турска война. По-нататъшните събития са известни: под натиска на западните сили е подписан Берлинският мирен договор (1 юли 1878 г.), с който е извършена чудовищна несправедливост спрямо изстрадалия петвековен български народ. България е осакатена и разделена на Княжество България и останената под турско попечителство Източна Румелия.

Впрочем и самото княжество е поставено под попечителството на султана (изборът на княза подлежи на утвърждаване от Високата порта и др.) Берлинският договор допуска временното управление на България от руски императорски комисар, но срокът на управлението му се намалява от 2 години (по Санстефанския договор) на 9 месеца.

Такъв е в най-общи шрихи ходът на войната.

Създаването на пощенски съобщения — част от общия план за възстановяването на държавните институции в България

На 16 октомври 1876 г. император Александър II утвърждава „Положение за полевото управление на армията“. За главнокомандуващ е назначен братът на императора великият княз Николай Николаевич. В щата на армията към щаба на Главнокомандувания е причислено и „Управлението на освободените земи“. Интересна и съдържателна е докладната записка на княз Вл. Ал. Черкаски до военния министър Д. А. Милютин от 1 ноември 1876 г. т. е. още в хода

на подготовката на войната: „Русия трябва да поеме устройството и организацията на българските земи и да ги напусне едва тогава, когато там бъде въведен необходимия граждански ред“. Тази мисъл много добре илюстрира основната същност на идеята на нашите освободители: Не освобождаването на страната и установяване в нея на окупация, т. е. заместването на един поробител с друг, а освободение в истинския смисъл на думата с възраждането на „необходимия граждански ред“. Ето защо е създадено и „Управлението на освободените земи“ към щаба на Главнокомандувания. В него е предвиден и началник на „Управление по гражданската част“. С указ от 16 ноември 1876 г. за завеждащ Гражданското управление е назначен княз Владимир Александрович Черкаски (фиг. 1), а за негов за-

местник — ген. Дмитрий Анучин. Със същия указ се определят и правата на началника на управлението, насоките на неговата дейност. Подчинен пряко на Главнокомандувашия, той е имал широки пълномощия, включително и правото да влиза в пряка връзка с руските правителствени учреждения и да изисква от тях съответни дейности, които са необходими за устройството на гражданския ред в България. На 5 юли 1877 г., вече в хода на войната е утвърден „Проект за главните основания на управлението по гражданската част в България“, към което се създава и „пошова част“. На 13 юли с. г. княз Черкаски представя на началник Генералния щаб — ген. Непокойчицки „Проект за нормалните правила за пощенската служба в България“. Това е времето, когато е освободен коридорът от Дунава до Стара планина и са овладяни средните старопланински проходи. Ето защо княз Черкаски обосновава своето предложение с необходимостта от належащото „обезпечаване на първа пощенска артерия между Дунава и Търново“. Виждайки в перспектива уреждането на въпроса за изграждането на гражданска поща в България, княз Черкаски подчертава в своя проект: „... Поради износните условия, при които вероятно ще се сключи договорът, на мнение съм да се предвиди един срок от една година най-малко, за да може, след приключване на войната — ако това стане по-скоро от този срок — службата да премине под ръководството на българското гражданско управление...“ Но поради това, че княз Черкаски предлага ръководството и контролът върху пощата да бъде възложено на военните служби, ген. Непокойчицки отхвърля това искане на 17 юли. Съображенията за това са, че не бива военните да бъдат затруднявани с такъв въпрос. Проектът, вече освободен от предложението гражданската поща да бъде под контрола на военните е одобрен десет дни по-късно — на 28 с. м. от ген. Соболев. В същия ден княз Черкаски представя на Главнокомандувашия проекторескрипт за предоставените му пълномощия и писмо до граф Левашов — градоначалник в Одеса. Към писмото е приложен проект за „Условията за превозването на пощата в България“. Рескриптят е утвърден от главнокомандувашия на 30 юли 1877 г.

Идеята на княз Черкаски е да се организира гражданска поща в България по руски образец. Това означава, че освен същинските пощенски станции за приемане и доставяне на кореспонденцията, по протежението на пощенските трактове между тях на определено разстояние — 15 версти, трябва да се организират и междинни станции. В тях да се държат съответен брой коне за смяна на впряговете при превозването на пощата. Съществен момент в тази организация е ангажирането на пощоаеател — предприемач по договор, който ще превозва пощата и пътници по устроените трактове със собствена материална част — коли, коне, необходимата амуниция на впряговете, брезенти, ръчни фенери, звънци и пр. И именно затова княз Черкаски се обръща към граф Левашов с молба да му съдейства за намирането на подходящи и благонадеждни пощоаеатели, за да се сключи договор с тях. Граф Левашов е помолен за още нещо — също много съществено: да съдейства за намирането на двама опитни пощенски служители, които да бъдат назначени в ролята на инструктори при организирането на гражданската поща в България.

Изборът пада на дворянските съветници — Владимир Трубачеев — управляващ пощенската служба в Смоленска губерния и Константин Радченко — на същата длъжност в Ковненска губерния. Трубачеев и Радченко заминават незабавно за България и на 30 август 1877 г. се представят на княз Черкаски в с. Горна Студена, където е квартирувал генералния щаб на Действащата армия. Трубачеев е назначен за ръководител на гражданската канцелария по въпросите на пощенската служба, а Радченко — за управляващ пощенските учреждения.

На 21 август с. г. граф Левашов пише подробно писмо до княз Черкаски (ф. 523, оп. 1, а. е. 6, л. 1—4). В него, след като подчертава стремежа си да оправдае оказаното му доверие, изказва съображенията си по проекта за условията за наемането на пощенски предприятия по договор. Той смята, че най-подходящи за целта според него са немските колонисти, заселени край Одеса. На 10 септ. 1877 г. княз Черкаски и началник-щаба на Действащата армия ген. Непокойчицки и завеждащият гражданските дела княз Черкаски утвърждават проекта на граф Левашов и му възлагат да сключи договор с немските колонисти. В писмото си те нареждат в условията да се увеличи разстоянието между станциите от 15 на 22 1/2 версти. Препоръчват му също да се свърже с ген. Дрентел (началник на военно-полевата поща) за превозването на колите, конете и цялата материална част на пошонаемателите по железницата до Букурещ за сметка на държавната хазна (ф. 523, оп. 1, а. е. 6, л. 5—6). На 17 септ. с. г. граф Левашов изпраща телеграма до княз Черкаски със следното съдържание: „На 16 септ. дворянският съветник Трубачеев бе в Одеса и ми връчи четиридесет хиляди рубли за сключване на договор с колонистите, към което незабавно ще пристъпя и след което ще ви уведомя. Граф Левашов“ (пак там — л. 16).

Граф Левашов изпълнява стриктно своя дълг. На 23 септ. 1877 г. договорът с немските колонисти е подписан. В началото на ноември 1877 г. първите пощенски наематели на гражданската поща у нас доставят в Зимница 320 коня, коли и необходимите вещи. Като کارуцари, конегледачи и пр. с тях са 160 немски колонисти (вж. доклада на Трубачеев от 1. I. 1878 г. (ф. 523, оп. 1, а. е. 39, л. 58—60). Договорът е сключен за шест месеца и влиза в сила от момента на готовността на пошонаемателите да поемат своите задължения по трактовете. Тази дата е 14 ноември 1877 г. — вж. циркулярното писмо на княз Черкаски до губернаторите в България от 9 фев. 1878 г. (ф. 523, оп. 1, а. е. 6, л. 106—107).

Междувременно княз Черкаски прави доклад до главнокомандващия княз Н. Николаевич с конкретни предложения за пощенското устройство, за откриването на пощенски станции и пощенските трактове, за пренасянето на пощата, за използването на руски пощенски марки, пликове и пощенски карти, за въвеждането на съществувашите в Русия пощенски такси и пр. (фиг. 2). Този подробен доклад носи дата 24 септ. 1877 г. и гласи:

8. Таксата за пренасянето на кореспонденцията е предложено да се определи по размерите, съществуващи в Русия, за което е написано до пощенския департамент за изпращането на щемпеловани пликове — 15 хил. марки в различни стойности — 34 хил. и бланки за отворени писма — 6 хил. екземпляра (курсивът е мой).

9. Ръководства, книги, печати, щемпели, чанти, торби, пощенски кутини и въобще всички принадлежности за специалното пощенско дело са изписани от пощенския департамент, за което са изпратени 700 руб. (седемстотин руб.) чрез Т. Бурмов — вж. ф. 523, оп. 1, а. е. 39, л. 6 — б. а.).

10. Предложено бе съществуващите правила за пощенското дело и за конната поща в Русия, доколкото е възможно да се приемат и в България. Ако в прилагането на тези правила и въобще на целия порядък се срещнат някакви затруднения, то е предоставено на управляващите пощенската част (има се предвид — Трубочева и Радченко — б. ч.) да вземат решения по тези въпроси или по усмотрение — да ги предоставят на мен.

Гореспоменатите разпореждания, почитателно представям за одобрение и имам честта да моля за утвърждаването им от Ваше императорско височество!

Завеждащ гражданските дела
княз Черкаски

В горния ляв ъгъл е поставена резолюцията:

„Доложено е на Негово императорско височество, Великия княз, Главнокомандуващия на 25 септември 1877 г.“ (ф. 523, оп. 1, а. е. 3, л. 64—66).

От цялостния доклад се вижда, че основната част от подготовката на пощенското дело в България в края на м. септември 1877 г. в значителна степен е била завършена. Докладът е красноречиво доказателство за това. Неговата точност и всеобхватност не допуска коментари. И все пак са необходими някои уточнявания, свързани с неточностите и неправилни тълкувания в болшинството от досегашните публикации на тази тема. Те са свързани с онези точки от доклада, които дават най-важната информация за нас — т. т. 1, 2 и 4, отнасящи се до изграждането на гражданската пощенска мрежа и т. 8 — за доставката на руските пощенски марки, пликове и пощенски карти.

Във всички изследвания и публикации до сега, включително и официалните юбилейни сборници на Министерството на съобщенията, пощенските станции, които изброява княз Черкаски в т. 1 се възприемат механично. Навсякъде (Д. Н. Минчев, Л. Дойчев, Б. Георгиев, юбилейните сборници на МС и др.) се подчертава, че в България в този момент са били открити 14 пощенски станции. Преди всичко прави се наивната грешка, като се включва и станцията в Зимнич, която се намира на румънска територия. Но това е едната страна на въпроса. Всъщност в доклада се говори за откриването само на три пощенски станции в съвременния смисъл на думата (двете пощенски кантори в Свищов и Търново и пощенското отделение в Габрово), в който разбираме това понятие — служби и канцеларии за приемане, сортиране, експедиране и доставка на кореспонденцията — най-общо казано. Княз Черкаски си служи с три понятия: „почтовые учреждения“ (т. 4); „почтовые станции“ (т. 1) и „станции“ (т. 1). В първия случай той има предвид именно пощенски станции в съвременния смисъл на думата. И много точно това е изразено в т. 4. В другите две понятия е вложено друго съдържание. В случая се касае за междинни станции по пощенските трактове, в които се държат определен брой коне за смяна на въпряговете. И княз Черкаски, съобразно местоположение-

Arenaria lanosa
Ranunculaceae
fruticosa corolla l.
Tasmania
Hb. Bk. Cagran.
Osmunda 15 June 1877, Juss.

A/

Thom. inf
Census for York
1847-1877

These things together
represent the
present

Число для подсчета титров $1000 \times 1000 \times 1000$
 число титров равно количеству Литров
 в Р. Д. титров.

[illegible]

made "na Dvory"

Гадюшань Община Р. Писма

In Purification

Здравствуйтесь и благодарите от меня
при добром случае графиню Вильгельмину
и Александра Николаевича.

то на тези станции по трактовите определя и количеството на конете (вж. т. 2).

Точка 8 дава две важни информации: първо — че таксата за пренасянето на кореспонденцията се установява по размерите на съществуващите в Русия по това време и второ — че от пощенския департамент са поръчани определени количества руски пощенски марки, пликове и пощенски карти. И понеже цитираните автори и изследвачи не са насочили вниманието си по-нататък в тази насока, приемат и изтъкват в своите публикации точно тези количества (15 хил. щемпеловани пликове, 34 хил. пощенски марки и 6 хил. пощенски карти). В действителност от пощенския департамент са изпратени други количества (както ще установим това по-късно на съответното място). Няма съмнение, че са поискани точно толкова, колкото са посочени в доклада. В него се споменават и очакваните 400 коня, по чийто брой княз Черкаски прави разпределението им по станциите, но пощонаемателите доставят 320. (По въпроса на пощенските такси ще се спрем също по-късно на подходящото място).

Какво свидетелствуват документите за по-нататъшното уреждане на пощенските съобщения у нас?

В началото на септември 1877 г. на бланка на канцеларията по гражданските работи при Главнокомандуващия, от Генералния штаб, намиращ се в с. Горна Студена, княз Черкаски пише до Бурмов в Петербург да внесе 700 рубли от намиращите се в него пари в пощенския департамент „за заплащане на вешите и другите принадлежности, необходими за специалните пощенски служби в двете пощенски кантори — Свищов и Търново и едно пощенско отделение — в Габрово“ (ф. 523, оп. 1 а. е. 39, л. 6 — вж. и т. 9 от доклада на кн. Черкаски. Във връзка с това княз Черкаски получава две телеграми от барон Велю — директор на пощенския департамент в Петербург (пак там — л. 27 и 27-а), с които го уведомява, че парите са получени и, че исканите вещи са изпратени.

По същото време — на 15 окт. с. г. дворянският съветник К. Радченко с докладна записка до княз Черкаски прави едно полезно и важно за пощенското дело у нас предложение:

„Предвидено бе пощенски кутии за пускане на писмата да се поставят само пред помещенията на канторите и отделенията.

За да се предостави възможност на жителите на всички райони, в които ще се открият пощенски станции (разбирайте — междинни пощенски станции — б. я.) аз предлагам, тъй като това е съвършено удобно и необходимо — да се поставят около входовете на всички станции пощенски кутии. Затова представям за одобрение, Ваше сиятелство, това предложение и покорно моля да ми разрешите да подготвя по числото на станциите кутии, боядисани в масленозелен цвят, с изображение на писмо и надпис: „пощенска кутия за писма“, както на руски, така и на български език.

Дворянски съветник — К. Радченко“

В резолюция е добавено: „Съгласен. Княз Черкаски, 18 окт. 1877 (ф. 523, оп. 1, а. е. 3, л. 74 — фиг. 3).

Смисълът на това предложение на единия от пощенските инструктори, командироваани от Русия за устройството на пощенските съобщения в България е повече от ясна: пощенски кутии да се по-

ставят не само пред пощенските кантори в Свищов и Търново и пред пощенското отделение в Габрово, но и пред междинните станции.

От пощенския департамент към министерството на вътрешните работи в Петербург поръчаните „вещи“ за уреждането на трите пощенски станции в България са изпратени на 18 октомври 1877 г. Заедно с тях в същия ден към България е изпратена втората телеграма на барон Велио до княз Черкасски и официалното писмо на екзекуторската част на пощенския департамент до „Канцеларията по гражданската част при Главнокомандуващия Действащата армия“. Писмото, изведено под № 1285 се придружава от списък-опис на 28 вещи (ф. 523, оп. 1, а. е. 39, л. 17).

На 25 октомври с. г. допълнително са изпратени пощенски отличителни белези за униформите на пощенските служители — нагръдни знаци, значки (кокарди) за фуражки и др. (вж. писмо изх. № 1293 — пак там, л. 19).

Изпратените съоръжения и вещи са получени в Свищов, където е седалището на двамата руски пощенски специалисти — дворянските съветници Трубочеев и Радченко. На 10 ноември 1877 г. гражданската поща у нас регистрира своята първа проява като държавна институция: На този ден се съставя акт, въз основа на който получените вещи се разпределят между трите пощенски станции. Направени са и три описи — поотделно за всяка пощенска станция — коя какво количество е получила (ф. 523, оп. 1, а. е. 38, л. 17, 19, 21).

Датата 10 ноември 1877 г. следва да се смята за начало на гражданската поща у нас. Тук обаче следва да прецизираме и в никакъв случай не бива да смесваме това начало с откриването на трите първи пощенски станции у нас. До 10 ноември всички предварителни въпроси по организацията и създаването на пощата у нас били решени: определени били пощенските трактове и междинните станции по тях; определени били и трите първи пощенски станции; необходимите помещения; решен бил и въпросът за пощенските такси и за пощенските марки; назначени били и първите пощенски служители; сключен бил и договора с пощенските наематели; пристигнали съоръженията и вещите за работата с клиентите на първите три пощенски станции, които на този ден били им зачислени на отчет. Но оставал още един необходим и неизбежен период за подготовка на трите станции за откриването им за работа с клиентите. Получените вещи и съоръжения следвало да намерят своето място в помещенията на пощенските станции, като за целта за Търново и Габрово те ще е трябвало да бъдат и съответно превозени. В трите пощенски станции е следвало да се назначат още служители. Освен това конете, колите и всичките други вещи от материалната част на пощонаемателите е трябвало да бъдат настанени в съответните междинни станции. Всичко е следвало да получи опази готовност, че в уречения ден целият механизъм на тази наша първа пощенска мрежа да задейства. Кой е бил този ден?

Точната дата на откриването на първите три пощенски станции

За много от изследователите и публицистите по гражданската поща по време на Освободителната руско-турска война, денят на откриването на първите ни пощенски станции се слива с началото

на създаването на тази поща, т. е. с 10 ноември 1877 г. (прим. Б. Георгиев, Л. Дойчев и др.) Най-задълбоченият проучвател на този период Д. Н. Минчев правилно разделя този въпрос. Според него гражданската поща започва дейността си на 10 ноември, а пощенските станции (той погрешно приема и междинните станции за пощенски станции) били открити на 17 ноември с. г. Тази дата се възприема и от изданията на Министерството на съобщенията. За съжаление нито Д. Н. Минчев, нито авторите от изданията на МС се позовават на някакъв документ, нито пък обосновават с никакви съждения това свое твърдение, което се оказва погрешно.

Тук е наложимо още едно уточняване. Нека да припомним, че пощата от този период (не само у нас, а и много години след това) има две функции: пренасяне на кореспонденция и превозване на пътници. При това положение ние имаме основание да направим още едно разграничение между откриването на работата на трите същински пощенски станции и на станциите по пощенските трактове в този начален период на гражданската поща.

Както отбелязахме, договарят с първите пощонаематели — немските колонисти от Одеска околия е сключен за 6 месеца. Той влиза в сила на 14 ноември 1877 г. (вж. ф. 523, оп. 1, а. е. 6, л. 106—107). Следователно, до този ден немските колонисти са разставили конете и колите си по пощенските трактове и са били в готовност да изпълняват своите задължения по договора. Между 10 ноември и 14 има разлика от пет дни — достатъчно време, за да могат пощонаемателите да заемат местата си във всички междинни станции, да отдъхнат и да имат готовността да поемат задълженията си по една от функциите — превозването на пътници до времето на набирането на кореспонденция в трите пощенски станции, т. е. до деня на тяхното откриване. Така, че ето още една дата — 14 ноември 1877 г. — деня на задействането на пощенските трактове.

Да се обърнем пак към документите, останали от този период, за да потърсим още потвърждения на нашите съждения:

Както отбелязахме, на 10 ноември се съставя акт за получаването и разпределението на изпратените от пощенския департамент вещи между трите пощенски станции. Със съответни описи те са им зачислени на отчет по вид и количества. И трите описи, макар написани с различни почерци от различните представители на трите пощенски станции, имат аналогични съдържания. Разликите са естествено в количествата на отделните вещи. Еднаква е уводната част, която ще цитираме дословно в превод: „Опис на вещите, изпратени от Пощенския департамент за **предполагаемото откриване в...** (следва името на съответния град — Свищов, Търново, Габрово) **на пощенска кантора (отделение — за Габрово).** Следват таблици, в които вещите са изброени под съответен номер, наименование и количество. Всяка таблица започва така: „По акта от 10 ноември 1877 г.“ (вж. ф. 523, оп. 1, а. е. 38, л. 17, 19, 21). Тези три документа обосновават точно нашите съждения, че на 10 ноември 1877 г. гражданската поща у нас започва своята функция като организация, но трите пощенски станции все още не са открити, т. е. те са все в „**предполагаемо откриване**“, както е отбелязано в цитираните три документа.

Ето още няколко документа: Първият от тях носи дата 12 ноември с. г. Това е прошение на старозагорския жител Иван Попович, „принуден от зверствата на турците“, както пише в молбата си той, да избяга в чужбина (вероятно — Румъния) и сега връщайки се в родината иска да се установи в Свищов и да намери препитание. Молбата е до началника на пощенската станция за работа в нея. Иван Вазов, който по това време е преводач в канцеларията на свищовския губернатор (Найден Геров) дава препоръка за този молител (ф. 523, оп. 1, а. е. 81, л. 2 и 7).

Вторият документ е от 14 ноември. Това е докладна записка на К. Радченко до княз Черкаски за назначаването на **шест българи** в пощенското ведомство, като за тях и за още двама в началото на ноември (4) е получил съгласието и одобрението на свищовския губернатор Найден Геров. Предложението си Радченко обосновава с това, че българите ще могат да усвоят пощенската служба, работейки заедно с руските специалисти и впоследствие ще могат да я поемат и самостоятелно, само под ръководството на неоглямо число ръководители руси (ф. 523, оп. 1, а. е. 82, л. 52). Подчертавам броя на тези българи, които в доклада са цитирани поименно, за да установя още една грешка в досегашните публикации, където се твърди, че са били назначени само трима.

Следващият документ потвърждава предположението, че пощенската организация е задействана, за да изпълнява втората си функция — превозването на пътници, преди да започне пренасянето на кореспонденция (тъй като трите пощенски станции все още не са открити). Този документ е от 22 ноември и е предупредително писмо на началника на свищовската пощенска кантора (който има контролни функции над всички станции по пощенските трактове в свищовската губерния — затова се нарича кантора) до станционните надзиратели (началниците на междинните станции), с което им припомня задължението при изпълнение на служебните си задължения да носят униформеното си облекло и знаците върху ръкавите и шапките си. Той подчертава, че с писмо № 39 от 19 ноември управляващият пощенската част в България му е обърнал вниманието върху този неприятен факт и вменява в дълг на надзирателите на станциите строго да следят щото каруцарите да носят винаги униформеното облекло, отличителните знаци, а също така да имат спретнат вид и да носят чисти ямурлuci (ф. 523, оп. 1, а. е. 8, л. 17). И още един документ в подкрепа на нашето твърдение. Това е писмото на княз Черкаски до главнокомандуващия — великият княз Николай Николаевич от 28 ноември. В него той, след като уведомява главнокомандуващия, че немските колонисти, които „пребивават в България за изпълнение задълженията си по договора за пренасянето на пощата“ са донесли със себе си малко количество фураж, който се изчерпва и в скоро време ще срещнат затруднения, затова моли да закупят сено и ечемик от събрания по реквизиция (ф. 523, оп. 1, а. е. 6, л. 74).

И така, стигаме до най-важния въпрос — от коя дата са започнали своята работа трите първи пощенски станции — т. е. кога са открити двете пощенски кантори в Свищов и Търново и пощенското отделение в Габрово?

В една от архивните единици на отдела за вътрешните работи, пощи, телеграфи и пр. към управлението на руския императорски комисар в България е запазена една паметна бележка по този въпрос (фиг. 5). Тя е озаглавена като „Сведение за пощенските кантори, отделения и станции в България, дейността им по време на откриването им“. В точка „А“ — „Кантори и отделения“ се казва дословно: „Свищовската и Търновската пощенски кантори и Габровското пощенско отделение откриха своята дейност на 27 ноември 1877 г. с приемане и предаване на обикновена кореспонденция на всички места и с продажба на пликове, марки и бланки за открити писма...“ По-нататък в документа следва точна по дати информация за откриването и приема на парична и колетна кореспонденция (ф. 523, оп. 1, а. е. 9, л. 4).

Мисля, че на това сведение трябва да имаме пълно доверие, макар, че по вид да няма всички атрибути на официален документ. На микрофилма, на който го открих в следващите кадри нямаше заснет гръб и следващи страници, за да се види от кого произхожда и за кого е бил предназначен, на коя дата е съставен. Но от факта, че е бил запазен в този архив можем да приемем, че той точно отговаря на нашия въпрос, още повече, че досега не е открит друг документ, в който да е посочена друга дата.

И за да се завърши тази първа част, следва да цитирам още един важен документ, който се появява пред вратите на трите пощенски станции. То е следното:

„ОБЯВЛЕНИЕ“

Имам чест да доведе до знанието на публиката, че Свищовската пощенска кантора е открита за приемане и предаване на всякакъв род кореспонденция ежедневно, без изключение и празничните дни от 8 часа сутринта до 2 часа на обяд и от 4 часа след обяд до 8 часа вечерта, освен във времето за сортировката на получената и заделянето за изпращането на пощата. В останалите часове на деня и пощата, в кантората е задължен да се намира дежурен чиновник и пощальон, който при случаи на спешна нужда да се получи или изпрати парична или колетна пратка е длъжен да извика незабавно началника на пощата за удовлетворение на молителя.

Обикновената кореспонденция може да се пуска в кутията, която виси на входа на Пощенската кантора, а се получава по всяко време от дежурния чиновник, от когото също така може да се купят марки, шемпеловани пликове и бланки за открити писма.

Управляващ пощенската част в България

Трубочев“ (ф. 523, оп. 1, а. е. 9, л. 44, фиг. 6).

Аналогични обявления се поставят и пред вратите на пощенските станции в Търново и Габрово.

Денят е 27 ноември 1877 г. — денят на откриването на първите ни граждански пощенски станции.

Какви бяха новите такси?

а. За обикновени затворени писма — за вътрешна кореспонденция — 8 коп. за лот или за част от това тегло (вместо досегашните 10 коп.); за международна кореспонденция — 8 коп. за 15 гр. или за част от тях.

б. отворено писмо (пощ. карта) — 4 коп. (вместо — 5 коп.).

в. бандероли с печатни произведения, образци от стоки и делови книжа (нов вид кореспонденция) — 2 коп. за всеки 4 лота или част от това тегло за вътрешна кореспонденция (вместо 2 коп. за 3 лота) и за 50 гр. или за част от тях — за международни пратки.

г. за препоръчани затворени писма и за бандероли се заплаща освен съответното тегло като за обикновена пратка, плюс 10 коп. за препоръка и 5 коп. за обратна разписка при доставката. Същите такси били и за отворените писма.

д. градска поща — оставали старите такси:

- обикновени писма — 5 коп. за 2 лота и по 5 коп. за всеки следващ лот;
- препоръчани — основната такса плюс 10 коп.;
- отворени писма — 3 коп.

На 13 дек. 1877 г. княз Черкаски утвърждава изработените от Радченко „Временни правила за конната поща в България“. Вещност, правилата с всичките си 14 точки се отнасят до уреждането на реда при пренасянето на пощата, пътуването на куриерите, командировани и пътуващи по държавни работи (за които се установява предимство пред обикновените пътници); таксите за заплащането при пътуването (по 20 сантима за кон на верста); скоростта на движението на час: по шосе — 10 версти; по земен път — 8, по горски — 6; есен и зима скоростта се намалява с 2 версти) и т. н. (ф. 523, оп. 1, а. е. 7, л. 38—39).

2. Пощенските марки, пликосе и пощенски карти:

Времето, когато бе създадена първата гражданска пощенска мрежа у нас бе вече утвърдило пощенската марка като универсално, удобно и практично средство за заплащането на пощенските такси за пренасянето на кореспонденцията. Пощенските марки бяха вече до такава степен присъщ атрибут на съобщенията, че без тяхното използване вече бе невъзможно реализирането на пощенските връзки. Те бяха влезли в нормативните актове на всяка пощенска администрация. С техния характер, вид и стойности се бе занимал и конгресът на UPU, който бе приел и съответни решения, относно изискванията, на които трябва да отговарят. При това положение бе невъзможно нашите първи граждански пощенски станции да започнат по друг начин, освен да използват пощенски марки. И именно затова и съвсем естествено бе княз Черкаски да поиска от пощенския департамент определени количества марки, пликосе и пощенски карти.

Вече изтъкнахме погрешните количества, посочени в досегашните публикации, взети механично от т. 8 от доклада на княз Черкаски. Какво свидетелстват документите по този въпрос?

Да припомним, че на 10 ноември 1877 г. в Свищов бе съставен акт за получените вещи, между които бяха и първите пощенски марки, пликосе и пощенски карти. Описите, с които са предадени дават точен отговор на въпроса, коя станция колко е получила (вж. ф. 523, оп. 1, а. е. 38 л. 17, 19, 21). Същите количества са отразени и в по-

твърдителните писма на трите пощенски станции от окт. 1878 г. в отговор на исканите сведения с циркулярно писмо № 1494 от 24 септ. с. г. (ф. 523, оп. 1, а. е. 115, л. 25, 26, 27). Механичният сбор би дал отговор на интересуващия ни въпрос, но би останало едно съмнение дали всички количества са били разпределени. Следващият документ категорично разсейва съмнението — всичко получено е било разпределено между трите пощенски станции. Този документ е една справка, която придружава писмото на началника на свишовската пощенска станция до пощенското управление от 11 април 1878 г. под № 256 (ф. 523, оп. 1, а. е. 115, л. 1).

Извлечайки данните от тези 7 документа може да се оформи следната таблица:

Доставено от пощ. департамент	Получено от пощенските станции в		
	Свишов	Търново	Габрово
1. пощ. марки			
1 коп. — 5000	2500	1500	1000
2 коп. — 3000	1300	1000	700
5 коп. — 3000	1300	1000	700
8 коп. — 15000	10000	3000	2000
общо — 26000	15100	6500	4400
2. пликосе			
8 1/2 к. — 15000	8000	4000	3000
10 1/2 к. — 5000	3000	1000	1000
20 1/2 к. — 3000	1000	1000	1000
общо — 23000	12000	6000	5000
3. пощ. карти			
6000	3000	2000	1000

На 18 юни 1878 г. от пощенския департамент са получени нови количества пощенски марки, щемпеловани пликосе и бланки за отворени писма. От съставения акт за приемането им (ф. 523, оп. 1, а. е. 115, л. 2) се вижда че са получени още: пощенски марки — 1 коп. — 15 000; 2 коп. — 10 000; 5 коп. — 10 000; 8 коп. — 45 000; щемпеловани пликосе: 8 коп. — 45 000; 10 коп. — 15 000; 20 коп. — 20 000; бланки за отворени писма (пощ. карти) — 10 000 (без таксов знак). Тези количества са разпределяни последователно между всички пощенски станции и преди всичко между новите.

От какви издания са пощенските марки, пликове и пощенски карти?

Марките от 1 и 5 коп. са от „Шестото издание“ руски пощенски марки от август 1866 г. (с номера по специализирания каталог на руските марки — съответно 17 и 19), а марките 2 и 8 коп. — от „Седмото издание“ от 18 юни 1875 г. (№ 23 и 24 по съветския спец. каталог — (фиг. 7).

Пликовете са от известните под наименованието „щемпеловани“ от 1875 г. и единственият такъв знак издание — 1 юли 1875 г.

Пощенските карти, наричани тогава „бланки за отворени писма“ са от първото издание руски пощенски карти без таксов знак от 1872 г.

3. Датните клейма — И по въпроса за датните клейма в досегашните публикации също е допусната една основна грешка. Струва ми се, че ги тръгва от заблудението, че в първия етап на устройството на гражданската поща у нас са откритите не три, а 14 п.ст. (вж. съотв. място). И щом веднаж тази грешка е тръгнала от Д. Н. Минчев, Франц Зее, Б. Георгиев, Л. Кочов, Л. Дойчев и пр. приписват на междинните станции освен несъществуващата роля на пощенски упрещения (на същински пощенски станции), но и датни клейма. Габрира се, това също е дълбоко погрешно и не случайно някой от тях не ги показва. Но грешката идва и от авторитетното издание на Стивън и Чилингирян, „*Stamps of the Russian Empire used abroad*“ Бристол, 1957 г., което нашите автори широко са ползували. Всъщност, нашите първи три пощенски станции (а по-късно и всички следващи пощенски станции, открити в този период на гражданската ни поща до 1 май 1879 г.), са получили по две датни клейма. Те са еднотипни: еднокръгови, с триредна дата (фиг. 8). Диаметърът на едните е 23 1/2 мм, а на другите 26 мм. Надписите също са еднотипни: горе — на руски наименованието на пощенската станция — „Систовская п. к.“ (п. к. — пощенска кантора); долу — на български същия надпис, само, че в по-пълн текст — „Свищовска пощенска конт.“ (в търновския печат има съкращение и в „пощенска“ — „пощ. конт.“ Във втория вариант (с по-големия диаметър) надписите на български сзик са пълни — без съкращения (впрочем съкратена е думата „отделение“ на „отдел.“ в габровското клеймо). Характерното за тези клейма са по-едрите и по-фини букви. Центърът с датата на това клеймо на свищовската пощенска станция е в обратно положение на надписите, т. е. датата е обърната на 180 градуса. Отпечатъците на клеймото с по-малкия размер е станало известно много рано, защото е било използвано за клеймоване на кореспонденцията. То е описано от Франц Зее по притежаваните от него филателни материали още преди повече от 45 години, впо-следствие потвърдено и от материалите на М. Липшоц (показани и на Националната ни изложба „Пловдив 83“, както и от публикуваните материали от Д. Н. Минчев и др.) Главно върху техните материали и публикации Стивън и Чилингирян правят своите описания и класификации за тези клейма.

Другото клеймо (с по-големия размер) е използвано предимно за служебна кореспонденция. То също е описано от Стивън и Чилингирян, но в последния том на техния труд — в суплемента (приложението — фиг. 9).

J. T. Thompson & Co. Boston
Mass. U. S. A.

Oct 10 1890
not known by name

J. T. Thompson & Co. Boston
Mass. U. S. A.

Oct 10 1890
not known by name
T. Thompson

Датата на всички клейма е разположена на три реда. Денят се отбелязва нормално — само с необходимите цифри; месецът е изписан в съкратен вид (на руски — „январь“ (януари), „март“ (март), „октябрь“ (октомври). Годишната е с четири цифри. Но тук отново следва да обърнем вниманието върху досегашните публикации (включително и Стивън-Чилингирян), където вторият свищовски датен печат е представен с три цифри (възпроизведен чрез рисунка), без началната цифра „1“. Мястото ѝ обаче в общата конструкция на датата добре личи на документите, които показвам тук с това клеймо тази цифра е добре отпечатана. Следователно, погрешно е да се смята, че годината в това клеймо е представена само с три цифри.

Трите ни граждански пощенски станции са снабдени с клейма заедно с останалата част от „вещите“, получени с втората пратка от пощенския департамент. Това е отразено във втората част на същите три описа в подраздела „По акта от 13 ноември.“ В следващите номера (за Свищовската — 21-25; за Търновската — 39-43; за Габровската — 22, 22, 23, 24, 25 (грешката с повторението на 22 е на съставителя на описа) е записано еднакво и за трите следното:

- „... Печат № 1 — 1 (екземпляр — 6. а.)
 - Стоманен печат с прибори — 1
 - Кутийка за съхранение на печатите — 1
 - Щипси за пломби — 1
 - Печат за не напълно заплатена кореспонденция — 1 ...“
- (вж. отново ф. 523, оп. 1, а. е. 38, л. 17-21).

Така че ето трите клейма (печат № 1, стоманен печат и печат за не напълно заплатена кореспонденция), които са използвали първите ни три пощенски станции.

По традиция, запазена и до днес, всяка пощенска станция, освен датни клейма за обработка на входящата и изходящата кореспонденция получава и един служебен печат с текст с наименованието на станцията и изображение на държавния герб или на пощенски символи. С него се подпечатват служебните документи. Отпечатък върху документите на трите пощенски станции от печат от този тип не бе открит. И все пак те са получили служебно клеймо, описано като печат №1. Какъв е бил той?

От кореспонденцията, преминала през пощенските станции, както и от документите им, пътували по пощата се откриват двата варианта (с двата диаметра) датни клейма. Датното клеймо с по-големия диаметър се открива предимно върху служебните писма на станциите. Ето защо приемам, че датното клеймо от втория вариант е имало ролята на служебно.

Цитираните три описи ни дават важната информация и за още едно клеймо — клеймото за недоплатена кореспонденция. Досега то бе неподозирано и за него не се споменава нищо в предишните публикации.

По-късните клейма (на Свищов — вече като пощенско отделение, на София, Варна, Русе, Никопол, Плевен, Севлиево, Търново, Лом паланка и др.) са двукръгови (фиг. 10). Има промени и в отбелязването на датата — месеца се представя и с римски цифри, а годината — с две цифри. Трябва във връзка с това да обърнем вниманието върху клеймото на Лом паланка, известно от цитираните автори. Това е клеймото с надпис само в горната част „Лом паланка“, а долу са двата преплетени пощенски рога. Неговата дата — „3. II. 78“ е плод на фантазията (както и на варненското клеймо). От документи на гражданската поща, съхранявани в ЦДИА се доказва, че пощенската станция в Лом е била открита със съдействието на софийския пощенски началник в края на м. ноември 1878 г. и първоначално е работила без датно клеймо. Пощенските марки върху писмата (по указание на соф. началник) са били унищожавани със саморъчен надпис върху тях с наименованието на града и датата (вж. приложения фотос — фиг. 11 на едно такова писмо и ф. 523, оп. 1, а. е. 9, л. 290—293).

Разбира се, това е само най-общ поглед върху първите датни клейма и то направен с оглед да се изяснят допуснатите и по отношение на тях грешки. Като се изключат тези грешки досегашните публикации са далеч по-пълни и систематични от настоящите бележки.

Централен държавен исторически архив — ЦДИА — фонд 523 на „Отдел вътрешни работи, пощи, телеграф... при Управлението на Руския комисар в България“.

Юбилейни издания на МС — „60 години български пощи, телеграфи, телефони“, София, 1939 г.; „100 години съобщения в България“, София, 1979 г.

S. D. Tchilinghirian, W. S. E. Stephen — „Stamps of the Russian Empire used abroad“ — Bristol, 1957.

Институт за военна история — „Руско-турската освободителна война 1877—1878 г.“ — сборник, София, 1977 г.

Тиньо Цончев — „Материали за историята на българските пощи...“ София, 1935 г.

Франц Зее — „Принос към историята на руската военна поща в България“, сп. „Ф. П.“, 1964 г., кн. 11. Публикации в сп. „Пощенска марка“, 1939 г. и в западния филателен печат.

Борис Георгиев — „Създаването на гражданската поща у нас по време на Освободителната война“ — сборник „75 години филателно движение в България“ София, 1968 г.

Любомир Дойчев — „Ролята на руската военна поща за изграждането на българската гражданска поща“ — каталог за изложбата „НРБ — СССР“, Стара Загора, 1978 г.; „Възникване на софийската поща“ — в „Импулс“, 17. X. 1978 г.

Димитър Н. Минчев — „Принос към историята на балканското марколюбие“, сп. „Ф. П.“, 1947, кн. 4.

— „Руската поща у нас по време на Освободителната война — 1877—1878 г.“, в „Вечерни новини“, 1957 г., 17 авг.

— „Нови сведения за руската пощ. служба у нас“, сп. „Ф. П.“, 1961 г., кн. 12.

— „Нашите първи пощенски клейма“ — сп. „Ф. П.“, 1962 г., кн. 9.

— „Нов принос в историята на пощите в България“, сп. „Ф. П.“, 1963 г., кн. 4.

— „Още един документ за руската поща 1877—1878 г.“, сп. „Ф. П.“, 1964 г., кн. 11.

— „Интересен печат на руската поща“, сп. „Ф. П.“, 1965, кн. 3.

— „Руската поща в България...“ студия — „Съветски колекционер“, 1970 г., кн. 8.

В. В. Лобачевский — „Общогосударственные почтовые марки России, выпуск 1857—1879“ — студия, „Советский коллекционер“, 1976 г., кн. 14.

АВСТРИЙСКАТА ПОЩА В БЪЛГАРИЯ, 1830-1915 г.

АВСТРИЙСКАТА ПОЩА В БЪЛГАРИЯ, 1830-1915 г.

Историята на австрийската поща по нашите земи е един от интересните периоди от пощенско-филателната история на България. Голям брой автори като Л. Риволта (1919), Д. Н. Минчев (1950, 1964, 1969, 1970, 1972), С. Чилингирян и В. Стивън (1962-1967), Л. Кочов (1962), А. Пенчев (1979 а, 1979 б), В. Георгиев (1980) и др. са писали по този въпрос. В настоящата студия ще се постареем да изясним същността и значението на тази чужда поща по нашите земи. Като източници сме ползували, освен горепосочените автори, също дописки и статии от нашия предосвободителен периодичен печат, спомени на наши възрожденци и чуждестранни пътешественици, материали от Българския исторически архив на Народната библиотека в София, многоброен и разнообразен филателен материал от наши и чуждестранни колекции, както и от нашата собствена колекция.

1. Общи сведения

Въпреки, че първият търговски договор между Австрия и Османската империя бил сключен още през 1617 г., активната намеса на Австрия в историческите събития на източната империя започнала след поражението на османските войски при Виена (1683). От криването на първите самостоятелни пощенски станции по нашите земи станало по време на султан Мустафа III (1757-1774). Конни-те курьери започнали все по-често да пренасят и частна кореспонденция, но пощенската тайна не била гарантирана и доставката на писма ставало без определен срок и срещу произволна такса. Това хаотично положение на пощенските услуги в Османската империя дало право на редица европейски държави да открият там свои пощенски бюра, включително и на територията на България. Австрия първа открила пощенско бюро при своето консулство в Цариград още в 1748 г., а през 1787 г. го превърнала в свое държавно пощенско бюро. Към края на 18-то столетие и през шестдесетте години на следващото подобни пощенски бюра били открити към голям брой от тогавашните австрийски консулства в Османската империя, включително и на територията на днешна България. Всичко това станало възможно след един договор между Австрия и Турция от 1775 г., с който било признато юридическото право на австрийските консулства да откриват свои пощенски бюра, както и задължението на турската власт да охранява австрийските пощенски бюра по нашите земи писмата от Цариград за Виена и обратно се изпращали

по специални куриери-австрийци. Още от 1726 г. те преминавали редовно със своите живописни пощенски коли и кореспонденция (официална и частна) по пътя Одрин — Татар Пазарджик — София — Ниш — Белград и оттам за Виена. От София, която била важен кръстопът още по него време, една част от пощата се отправяла с друга пощенска кола към Солун и Лариса.

Австрийската пощенска служба още от началото на своето създаване била много добре организирана и си създавала отлично реиме. Българите били много по-сигурни да предават своята кореспонденция на австрийските куриери, тъй като тяхната пощенска служба нито проверявала съдържанието на писмата, нито подателите били безпокоени от турската полиция. Всяко отделно австрийско консулство под прякото покровителство на съответното австрийско консулство (Пловдив) помагало косвено за получаването в България на всички забранени по него време български вестници, които се печатили в чужбина. Не рядко чрез австрийската поща у нас се получавала тъй желаната и полезна революционна литература от Русия или Румъния. Чрез тази поща нашия възрожденец Иван Ев. Гешов съобщил от Пловдив до Цариград за жестокостите при потушаването на Априлското въстание и така те станали достояние на цял свят.

Турската власт имала също голямо доверие в австрийската пощенска администрация. Даже няколко години след построяване на железопътната линия от Цариград до Белово (през Одрин и Пловдив) австрийската пощенска служба все още имала пълна привилегия да пренася пощата от Варна и Русе за Европа. Турската пощенска станция във Варна даже била длъжна да предава на пощенското бюро при австрийското консулство в този град цялата кореспонденция от България за Турция и по същия начин да я получава оттам. От своя страна турската пощенска станция в Русе предавала на тамошното австрийско пощенско бюро българската кореспонденция за Европа.

След Освобождението, по силата на Берлинския договор, в Българското княжество и в Източна Румелия останали да съществуват австрийските пощенски бюра в София, Видин, Русе, Варна и Пловдив. Сега те служили за размяна само на вътрешната кореспонденция. След редица настоявания от страна на българското правителство и с подкрепата на Русия, австрийската пощенска администрация закрила бюрата си в София и Видин (1880), но оставила тези в Русе, Варна и Пловдив понеже те носили годишна печалба по около 15 000 златни френски франка. По него време и турската поща от Цариград за Европа се пренасяла с австрийските кораби до Варна и Русе, а оттам през Букурещ и Будапеща отивала към Виена, Париж и Лондон. Едва след като се убедило в добрата уредба на новосформираната българска пощенска служба, австрийското правителство закрило пощенските бюра при своите консулства последователно във Варна, Русе и Пловдив. Пощенското бюро в Пловдив, който се намирал в пределите на Източна Румелия, останало да функционира до 31 март 1889 г., която дата трябва да се счита като последна в съществуването на австрийската пощенска консулска служба у нас. Тук е мястото да отбележим, че до Обединението

пощенското бюро в Пловдив е изпълнявало и функцията по изпращане на пощенските записи от цяла Източна Румелия за чужбина.

Със закриването на пощенските бюра на австрийското Дунавско параходно дружество през 1880 г. обаче не приключила неговата дейност в България. На 16 януари 1881 г. била сключена 10-годишна конвенция между това дружество и българското правителство, по която българската поща между Видин и Силистра да се превозва с австрийски кораби. Тази конвенция била подновявана за нов десетгодишен период през 1891, 1901 и 1914 г. Последният път обаче тя просъществувала само около една година, защото на 1 юли 1915 г. със започването на Първата световна война, плаванията по Дунав били преустановени. От тогава пренасянето на пощенските пратки между нашите крайдунавски селища започнала да се осъществява с помощта на сухоземна поща.

В България австрийската пощенска служба работела чрез бюрата на три отделни представителства: на австрийските консулства, на австрийската параходна компания „Лойд“ и на самостоятелното Дунавско параходно дружество.

II. Консулска поща

По силата на Пожаревацкия мирен договор (1718), сключен между Австрия и Турция, австрийското правителство получило и правото да открива свои консулства в пределите на цялата Османска империя.

Откриването на австрийски консулства в някои български градове довело до откриването и на първите техни пощенски бюра. Последните се намирали под непосредственото ръководство и покровителство на съответния консул. Пренасянето на писма чрез тях ставало не само между Цариград и съответните градове, но и за цяла Европа. Австрийските куриери, наричани тержумани или драгомани (преводачи) и които напомняли на днешните дипломатически куриери, пренасяли пощата от Виена за Цариград (през Белград). По-късно разстоянието от Виена за Цариград (през София, Пловдив и Одрин) било преминавано от турски пощенски куриери (татари). Първоначално куриерите тръгвали от Виена всяка сряда и пристигали следващия петък в Цариград. Австрийският куриер от Цариград за София и Белград тръгвал всяка сряда в 17 часа и пристигал по-неделник във Виена. Австрийската поща приемала за пренасяне обикновени и препоръчани писма, както и парични суми. Разстоянието от Белград до Цариград било изминавано с пощенските коли за 5 дни, а едно писмо напр. от Лондон до Цариград пристигало за не повече от 15 дни.

Освен традиционният международен път от Виена за Цариград (през Белград и София) и неговото отклонение от София за Солун, консулските куриери използвали също и пътищата Котел — Осман пазар (Омуртаг) и Казанлък — с. Шипка — Габрово.

Австрийски пощенски бюра към съответните консулства имало в следните български градове:

1. Варна. Откриването на консулство станало през 1841 г., а на съответното пощенско бюро през 1851 г. В същата година, по разпореда на австрийското министерство на търговията, варненското кон-

сулство било преобразувано във вицеконсулство и преминало под прякото ръководство на генералното австрийско консулство в Цариград. Бюрото било закрито на 31 август 1884 г. В него са употребявани следните видове печати:

а) Двуреден печат (фиг. 1) с надпис VARNA, а отдолу едиоредна дата — ден и съкратеното име на месеца (на италиански) с височина на буквите и цифрите от 5 мм. Полаган е със зелен туш (1851—1857), със син (1858—1863) и черен туш (1863—1869). Най-редки са писмата без марки и подпечатани със зелен печат, а по-обикновени са тези със син печат. Подпечатани марки със зелен туш не са още открити.

б) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 8) с диаметър 18,5 мм и обозначение: отгоре VARNA, а в средата триредна дата — ден, месец и последните две цифри на годината. Бил е в употреба от 1863 до 1870 год. и е полаган с черен, а по изключение и със син туш. Познати са доста писма без марки и с червен печат. От този печат е известно фалшиво копие (фиг. 3), на което буквите и цифрите са по-груби.

в) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 4) с диаметър 26,5 мм и обозначение: отгоре VARNA, отдолу BULGARIEN, в средата подобен на предишния. Бил въведен към средата на 1870 г. и възбудил силно недоволство сред османската власт поради изписването на името „България“. След направените възражения пред австрийското правителство е бил спрял от употреба още през следващата година. Полаган е с черен туш.

г) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 5) с диаметър 24 мм и обозначение: отгоре VARNA, в средата триредна дата — ден, месец и последните две цифри на годината. Въведен в употреба от 15 ноември 1876 г. и просъществувал до подписването на Санстефанския мирен договор. Полаган само с черен туш.

д) Едиореден печат (фиг. 6) с обозначение FRANCA (височина на буквите от 3,5 мм) и който бил полаган с черен туш върху писма с предплатена такса.

е) Двуреден печат (фиг. 7) с обозначение A. PD. (височина на буквите 5,5 или 6 мм). Полаган с черен туш също на писма с предплатена такса.

ж) Едиореден печат (фиг. 8) с обозначение RECOM: (височина на буквите 5 мм). Полаган с черен туш на препоръчаните писма.

2. София. Към края на 1850 г. било открито австрийско вицеконсулство, което останало подчинено на консулството в Русе. А. Монеджикова (1946) счита, че по същото време било открито и пощенското бюро. За сега официално се приема, че то е открито в 1851 г. През 1858 г. вицеконсул станал един българин, което помогнало за редовното и по-сигурно пренасяне на писмовната кореспонденция между руския пловдивски вицеконсул Найдено Геров и организаторът на софийските училища Сава Филаретов. Пощенското бюро просъществувало до 10 август 1880 г., а според някои автори (напр. Д. Н. Минчев) до 30 септември с. г. Употребявани са следните печати:

а) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 9) с диаметър 22,5 мм и обозначение: отгоре SOFIA (височина на буквите 3 мм), отдолу различни по вид орнаменти от ляво и от дясно и разделени с една плътна точка, в средата двуредна дата — ден и месец. Полаган обикновено с черен туш, а много по-рядко със син. Писма без марки и подпечатани с черен туш не са много редки. Изключително редки са обаче писма с ръкописен надпис „София“ (на латински). От този печат е поз-

VARNA
11. OTT.

1

2

3

4

5

FRANCA

6

A.
P.D.

A.
P.D.

7

9

10

RECOM:

8

FRANCO

12

14

16

17

18

RECOM:

13

19

20

FRANCO

21

RECOM:

22

23

26

27

28

FRANCO

29

P.D.

30

RACCOM:

31

RECOMMANDIRT

33

34

35

36

37

38

нато фалшиво копие (фиг. 10), при което орнаментите са с друга форма, точката между тях е плътна, а буквите са с височина 3,5 мм и по-стеснени. Полаган е с черен туш и е известен само върху една марка на плик от австрийски Левант (Ив. № 5 грубо отпечатване) и една марка пак от австрийски Левант (Ив. № 1 фино отпечатване). б) Еднореден печат (фиг. 12) с обозначение FRANCO (височина на буквите 5 мм). Полаган с черен туш на писма с предплатена такса.

в) Еднореден печат (фиг. 13) с обозначение RECOM (височина на буквите 5 мм). Полаган с черен туш на препоръчани писма.

3. Русе. Австрийската пощенска администрация открила тук свое бюро на 1 септември 1853 г., което било под закрила на местното консулство. При започване на Освободителната война бюрото било временно закрито на 5 юли 1877 г. До окончателното си закриване приемно пощенски пратки незаконно, тъй като между България и Румъния съществувало споразумение от 1879 г. пощата помежду им да се разменя взаимно при подялба на разносните (Пенчев, 1979б). По въпроса за окончателното закриване на пощенското бюро няма единомислие. Чилингирян и Стивън (1967) считат, че това е станало на 31 март, а Фр. Зее (1938) и Пенчев (1979а) — на 31 август 1884 г. В употреба са били следните видове печати:

а) Първият и най-стар печат е този на самото австрийско консулство в града, който е известен само от едно писмо в бившата колекция на Фр. Зее. От него не е известна никаква илюстрация, а понастоящем е вече трудно да се разбере в коя колекция то се намира.

б) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 14) с диаметър 22,5 мм и надпис: отгоре RUSTSCHUK (височина на буквите 3 мм), в средата двъредна дата — ден и месец. Полаган със син туш (до 1860 г.) или с черен туш (до 1870). Писма без марки и черен печат са много по-редки от тези със син печат (фиг. 15). Изключително редки са писма с ръкописен надпис Rustschuk.

в) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 16) с диаметър 23,5 мм, подобен на предишния, но с по-тънък овален и по-тънки букви. Бил е в употреба до към 1882 г. и е полаган с черен или син туш.

г) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 17) с диаметър 23 мм и отгоре надпис RUSTSCHUK (височина на буквите 4 мм) и в средата триредна дата — ден, месец и последните две цифри на годината. Използуван до 1876 г. с черен туш. От този печат е познато едно фалшиво копие (фиг. 18) също с диаметър 23 мм, но много грубо подправено, с доста по-тесни букви и високи около 3,5 мм.

д) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 19) с диаметър 25 мм, с тънки и доста широки букви (височина 4 мм), по вид подобен на предишния. Употребяван до 1877 г. с черен туш. На пликове винаги рядък.

е) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 20) с диаметър 24,5 мм, с много дебели, широки и високи по 4 мм букви. Употребяван до 1884 г. с черен туш.

ж) Еднореден печат (фиг. 21) с обозначение FRANCO (височина на буквите 4,5 мм). Полаган с черен или син туш на писма с предплатена такса.

з) Еднореден печат (фиг. 22) с обозначение RECOM (височина на буквите 5 мм). Полаган с черен туш върху препоръчани писма.

4. Пловдив. Пощенското бюро при австрийското консулство било открито през 1859 г. и закрито на 31 март 1889 г. Филателен материал от това бюро се среща сравнително повече, отколкото от другите австрийски бюра в нашата страна. Известни са следните печати:

а) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 23) с диаметър 23 мм и обозначение: отгоре FILIPOPOLI (височина на буквите 2,5 мм), а в долния край двуредна дата — ден и месец. Много рядко двуредната дата не е била отпечатвана, а се е нанасяла ръчно и то с мастило (фиг. 24). Бил в употреба от 1859 до средата на 1880 г. Полаган с черен, кафяв или тъмно-кафяв туш, като последните два цвята са по-редки. Писма без марки и подпечатани с черен печат не са много чести (фиг. 25). От този печат е познато едно фалшиво копие (фиг. 26) върху плик от бившата колекция на Фр. Зее. Негов отличителен белег са малко по-удължените (височина 3 мм) и по-груби букви.

б) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 27) с диаметър 25 мм и обозначение: отгоре FILIPPOPEL (височина на буквите 3,5 мм), а в средата триредна дата — ден, месец и последните две цифри на годината. Бил е в употреба от 1884 до 1889 г. Полаган с черен туш. От този печат има също едно фалшиво копие (фиг. 28) върху плик от колекцията на Фр. Зее с главни отличителни белези: по-тесни и много по-малки букви, както и само двуредни цифри на датата.

в) Еднореден печат (фиг. 29) с обозначение FRANCO (височина на буквите 4,5 мм). Полаган с черен туш върху писма с предплатена такса.

г) Еднореден печат (фиг. 30) с обозначение P. P. (наклонени букви с височина 10 мм). Полаган с черен туш върху писма с предплатена такса.

д) Еднореден печат (фиг. 31) с обозначение RACCOM (височина на буквите 4 мм). Полаган с черен туш върху препоръчани писма

след 1870 г. В моята колекция притежавам писмо, изпратено от Пловдив за Виена като предплатено и едновременно препоръчано (фиг. 32).

е) Еднореден печат (фиг. 33) с обозначение RECOMMANDÉ (височина на буквите 4,5 мм). Полаган с черен туш върху препоръчани писма след 1880 г.

5. Видин. Пощенското бюро било открито на 18 октомври 1868 г. и просъществувало до 30 септември 1880 г. Това е единственото австрийско пощенско бюро у нас, което е употребявало толкова дълго време само един единствен вид печат. Той е кръгъл еднорамков (фиг. 34) с диаметър 17,5 мм и обозначение: отгоре WIDDIN, в средата триредна дата — ден, месец и последните две цифри на годината. Полаган с черен или син туш. От него има известно едно фалшиво копие (фиг. 35) с диаметър 18,5 мм и доста по-дебели букви.

III. Пощенски бюра на Австрийски Лойд

Параходното дружество „Австрийски Лойд“ е основано в Триест през 1836 г. Първият рейс на негов кораб е потеглил на 16 май следващата година от Триест за Цариград. Само няколко години по-късно тази компания става най-дейната морска компания в цялото Източно Средиземноморие. Във всички важни пристанища на Средиземно, Адриатическо, Бяло и Мраморно море, а също и в Черно море, се открили негови пощенски бюра. Два наши града — Варна и Бургас — също били удостоени с такава чест. На техните пристанища спирали кораби с пощенски пратки от следните морски линии: Цариград — Галац (открита в 1845 г.), Цариград — Варна (експресна линия, открита в 1855 г.), Триест — Цариград — Галац (също

P.D.

39

VIA VARNA

40

LETTERE ARIVATE
PER MARE 15
VARNA 72

41

SCHIFFSPOSTAMT
5
1
76
CONSTANTINOPEL VARNA

43

DEL LLOYD AUSTRIACO
Burgas
AGENZIA

44

BURGA
19
6

45

BURGA
21
11

46

ABBATIA
10 IX 13
OSTERR. LLOYD

47

APOLLO
16
1
03
OE. LLOYD

48

LLOYD AUSTRIACO
PIROSCAFO
GALICIA

49

DAPHNE
2
10
05
OE. LLOYD

50

LEOPOLIS
3. X. 69
OSTERR. LLOYD

51

LINZ
11 IX 81
OSTERR. LLOYD

52

SULTAN
3
1
04
OE. LLOYD

53

JUPITER
18
1
04
OE. LLOYD

54

експресна линия, открита през 1893 г. и просъществувала до 1914 г.) и Цариград — Варна — Кюстенджа (също просъществувала до 1914 г.). Докато корабите от всички тези линии спирани на варненското пристанище, то кораби само на първата и на третата линия спирани в Бургас.

1. Варна. Пощенското бюро на Лойд, приемник на съществуващото бюро на Дунавското дружество, било официално открито на 9 януари 1845 г. и просъществувало до 31 август 1884 г. В него са употребявани следните печати:

а) Елипсовиден двурамков печат (фиг. 36), на който двата кръга са раздалечени само на 0,5 мм един от друг, с размери 20 на 14 мм и обозначение: по края надпис AGENZIA DEL LLOYD AUSTRIACO (височина на буквите 2,5 мм), в средата с готически шрифт VARNA (височина на малките букви 2,5 мм). Той е известен само върху плик от колекцията на Фр. Зее, изпратен на 1 август 1848 г. от Варна за Цариград, положен със синьозелен туш. По всяка вероятност е бил в употреба до около 1860 г.

б) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 37) с диаметър 23 мм и обозначение: отгоре надпис LLOYD AGENZIE, отдолу VARNA (височина на буквите 3 мм), в средата двуредна дата — ден и месец. Бил в употреба от 1864 до 1878 г. и първоначално бил полаган със син, а по-късно с кафяв или черен туш. Писма без марки и със син туш не са много чести.

в) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 38) с диаметър 26,5 мм и обозначение: отгоре VARNA, отдолу LLOYD (височина на буквите 4 мм), в средата триредна дата — ден, месец и последните две цифри на годината. Бил в употреба от началото на 1878 до 1884 г. и е полаган с черен туш.

г) Еднороден печат (фиг. 39) с обозначение P. D. (наклонени букви с височина 8 мм). Полаган с черен туш върху предплатени писма.

Името на Варна е свързано с още три доста интересни печати. Първите два от тях са т. н. австрийски „пристигащи печати“ на Варна. Те са полагани на самите кораби върху писма пристигащи във Варна от Цариград с корабите на Лойд по линията Цариград — Варна — Галац и препращани после за Австрия по Дунав.

а) Еднороден бездатен печат (фиг. 40) с означение VIA VARNA (височина на буквите 4,5 мм). Употребяван от 1860 до 1870 г. Върху писма без марки е рядък с черен туш и изключително рядък със син туш.

б) Правоъгълен еднорамков печат (фиг. 41) с размери 41 на 19 мм, и триреден надпис LETTERE (ARRIVATE) PER MARE VARNA (височина на буквите съответно 3,5; 3,5 и 4 мм), в дясно триредна дата — ден, месец и последните две цифри на годината. Употребяван от 1870 и полаган с черен туш. Върху марки на плик е много рядък.

в) Печат, свързан с името на Варна е и т. н. печат на „държавната австрийска пощенска служба“. Той е кръгъл еднорамков (фиг. 43) с диаметър 30 мм и обозначение: отгоре SCHIFFSPOSTAMT, отдолу CONSTANTINOPEL VARNA (височина на буквите 3 мм), в средата триредна дата — ден, месец и последните две цифри на годината. Бил

Schneider, Rembs & Schue
 20 - 25
 FILIPOPOLY
 Region d'Agglo pour 3 jours
 1.31
 1.305/18
 M. S. H. P. 10/1000
 24

Schneider Rembs & Schue
 FILIPOPOLY
 22
 19
 Region d'Agglo Region d'Agglo
 1.31
 1.305/18
 25

FILIPOPOLY
 13
 RACCOM
 gibwoter Rembs & Schue
 FRANCE
 P. 61
 1.31
 1.305/18
 32

е произведен в две партии през 1876 г. Всеки кораб на „Лойд“ пътуващ по линията Цариград — Кюстенджа (през Варна) е имал най-малко по един пощенски чиновник на борда. Официалният период, през който този печат е бил в употреба е не повече от няколко месеца през 1876 г. Полаган с черен туш.

2. Бургас. Пощенското бюро било открито към местната канцелария на параходната компания през 1854-г. и просъществувало до 22 май 1880 г. По-малкият пощенски трафик от този град преди Освобождението е причина марки с неговите печати да се срещат доста по-рядко, отколкото тези на Варна.

а) Елипсовиден двурамков печат (фиг. 44), подобен на първия такъв печат на Варна, но по средата с надпис в готически шрифт BURGAS. Употребяван до 1860 г. със синьозелен или зеленочерен туш. Върху писма без марки е доста рядък, а още по-рядко се среща със синьозелен туш.

б) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 45) с диаметър 22,5 и обозначение: отгоре BURGAS (височина и ширина на буквите 3 мм), в средата двуредна дата — ден и месец. Употребяван след 1860 г. и полаган с черен или син туш. Върху писма без марки е известен само с черен туш и то винаги много рядко. От този печат е познато едно фалшиво копие (фиг. 46) с диаметър 23 мм и много по-различни букви (височина 2,5 и ширина 1,5 мм).

в) Още един печат е споменат от Кочев и Велтов (1975), но за него другаде не съм срещал сведения. Това е елипсовиден двурамков печат с размери 42 на 26 мм и 29 на 13 мм, а надписът гласи: отгоре AGENZIA, отдолу LLOYD AUSTRIACO, в средата BURGAS. Той е бил в употреба през 1880 г. и е полаган с виолетов туш. За съжаление от него не е известна илюстрация.

IV. Корабни печати на Австрийския Лойд

Редица австрийски кораби на компанията Лойд продължили да пренасят писма от пристанищни градове по българския черноморски бряг до такива по бреговете на Мала Азия, Бяло море и Адриатика и след окончателното прекратяване на австрийските пощенски бюро в България през 1889 г. Всеки отделен кораб имал свой собствен пощенски печат и с него се унищожавали всички марки, които оставали неунищожени от българските пощенски станции. Такива печати са познати от 8 австрийски кораби и то върху български марки от периода 1882—1911 г.

1. Кръгъл еднорамков печат (фиг. 47) с диаметър 28 мм на кораба „Абация“ (3820 бр. р. тона), който пътувал по линията Триест — Коринтски проток — Цариград — Галац. Полаган с черен туш.

2. Кръгъл еднорамков печат (фиг. 48) с диаметър 27 мм на кораба „Аполло“ (1720 бр. р. тона), който пътувал по различни линии из Левант и Черно море. Полаган със син или черен туш.

3. Елипсовиден двурамков печат (фиг. 49) с размери 40 на 22 мм на кораба „Галиция“ (2924 бр. р. тона), пътувал по различни линии от и до Одеса или Цариград. Полаган с червен или черен туш.

4. Кръгъл еднорамков печат (фиг. 50) с диаметър 27 мм на кораба „Дафие“ (1951 бр. р. тона), пътувал по различни линии на Левант и Черно море. Полаган със син, синьозелен, виолетов или черен туш.

5. Кръгъл еднорамков печат (фиг. 51) с диаметър 27,5 мм на кораба „Леополис“ (3804 бр. р. тона), който пътувал по линии до Цариград (през Коринтия проток) и из Черно море. Полаган с червен или черен туш.

6. Кръгъл еднорамков печат (фиг. 52) с диаметър 27,5 мм на кораба „Линц“ (3820 бр. р. тона), пътувал по различни левантийски линии. Полаган с червен туш.

7. Кръгъл еднорамков печат (фиг. 53) с диаметър 27 мм на кораба „Султан“ (745 бр. р. тона), който пътувал по различни линии на Адриатическо и Черно море. Полаган с виолетов или черен туш.

8. Кръгъл еднорамков печат (фиг. 54) с диаметър 26,5 мм на кораба „Юпитер“ (1748 бр. р. тона), който плавал по различни линии на Левант и Черно море. Известен само върху възпоменателна пощенска картичка от 5 стотинки (1896 г.). Полаган със син или черен туш.

Още един австрийски пощенски печат е свързан с българската поща, която била пренасяна с корабите на Лойд. Това е правоъгълен бездатен печат (фиг. 55) с размери 405 на 11,5 мм и двуреден надпис: LETTERE ARRIVATE/ PER MARE (височина на буквите 3 мм). Полаган с черен туш и бил в употреба само в Цариград от 23 юли 1870 до 1876 г. върху идващите от Варна неклеимовани корабни писма. От 1876 до 1914 г. бил в употреба за отметка върху всички неклеимовани корабни писма, идващи в Цариград от черноморските и дори от средиземноморските пристанища.

V. Дунавска поща

Най-ранната история на „Привилегированото дунавско параходно дружество“ и на неговите пощенски бюра е вече подробно разгледана от Кочов и Велтов (1975).

От една дописка на „Цариградски вестник“ (год. II, бр. 85 от 10 май 1852) се вижда, че австрийската дунавска поща тръгвала в началото веднъж седмично (четвъртък вечер) от Цариград по море и после по Дунав за към Виена. Няколко години по-късно научаваме от в. „България“ (год. II, бр. 57, стр. 71 от 20 април 1860), че същата поща тръгвала всяка сряда и събота от Цариград за Виена. От март 1865 г. (в. „Дунав“, год. I, бр. 5 от 31 март с. г.), тя тръгвала от Виена за Галац и оттам за Цариград по два пъти седмично, така че корабите пристигали в Русе всяка сряда и неделя.

В началото пощенските австрийски кораби спирали едновременно по пристанищата както на българския, така и на румънския бряг. От юли 1865 г. (в. „Дунав“, год. I, бр. 22 от 28 юли с. г.) обаче било решено корабът, който спира на българските пристанища вече да не спира по румънския бряг. Това било причина разписанието на пощата да се намали на веднъж седмично, така че пощенският кораб от Цариград пристигал в Русе само понеделник вечер. Това продължило до 1 ноември 1869 г., от която дата според в. „Дунав“ (год. V, бр. 423 от 2 ноември с. г.), пощенският кораб от Виена пристигал в Русе вече всеки понеделник, сряда и петък, а в Цариград — всеки вторник вечер. Писмата се приемали в австрийското пощенско бюро един ден преди пристигането на кораба. От 1871 г. (в. „Дунав“, год. VI, бр. 553 от 24 февруари с. г.), корабите присти-

гали също три пъти седмично в Русе, но това ставало вече във вторник, петък и неделя. От февруари на следващата година (в „Дунав“, год. VII, бр. 654 от 27 февруари 1872), разписанието било пак изменено и пощенските кораби започнали да тръгват от Русе за Виена всеки вторник, четвъртък и събота, а за към Цариград всяка неделя.

От в. „Дунав“ (год. X, бр. 902 от 25 август 1874), научаваме, че австрийските пощенски параходи предавали писмата в Русе (а може би по същия начин и в другите български пристанища) на местната турска градска поща, която имала задължението да ги разпределя по получателите. Пак от същия вестник („Дунав“, год. XII, бр. 1061 от 14 април 1876), научаваме, че в навечерието на нашето Освобождение, австрийските кораби пристигали от Виена в Русе всеки понеделник, сряда и събота, а два часа преди тръгването им те преставали да приемат пощенска кореспонденция. На свой ред писмата от Цариград пристигали в Русе всяка сряда и събота, като един час след пристигането им започвало и тяхното раздаване.

От края на 1866 г. (в. „Время“, год. II, бр. 116 от 26 ноември с. г.), австрийската поща от Цариград за Румъния започнала да минава през Варна за Русе и оттам за Гюргево, Букурещ, Галац, Браила и Яш. От Цариград тя тръгвала всеки вторник, а там пристигала в петък. Десет години по-късно, от 15 април 1875 г., (в. „Източното време“, год. II, бр. 7 от 29 март с. г.), австрийската поща през Румъния била спряна. Тогава дунавската поща (през Варна за Виена) тръгвала от Цариград във вторник и петък, а пристигала там в четвъртък и понеделник.

След Освобождението (периода май 1878 — началото на 1880), пренасянето на поща покрай българския дунавски бряг ставало с кораба „Ориент“. Той донасял и отнасял два пъти седмично пощата от и за чужбина. За отбелязване е, че с кораба пътувал и български чиновник от Видин до Силистра.

Австрийски пощенски бюра към съответните административни канцеларии на дунавското параходно дружество имало в градовете:

1. **Видин.** Тук имало редовна спирка за пощенските параходи. Пощенското бюро било открито през 1830 г. и просъществувало до 1880 г. То използвало следните печати:

а) Елипсовиден еднорамков печат (фиг. 56) с размери 31 на 24 мм и триреден надпис: AGENZIA (D. D. S. G.) WIDDIN (височина на буквите съответно 3, 3,5 и 4 мм). Бил в употреба до 1880 г. и е полаган със син туш. Доста рядък на писма без марки (до 1865 г.).

б) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 57) с диаметър 27,5 мм и обозначение: отгоре WIDDIN (височина на буквите 4 мм), в средата триредна дата — ден, месец (с римска цифра) и последните две цифри на годината. Бил в употреба от 1878 до 1880 г. и е полаган със син туш.

2. **Лом** (Лом паланка). Откриването на пощенско бюро е станало вероятно през 1838 г. и то е просъществувало до 1880 г. Имало е следните печати:

а) Елипсовиден еднорамков печат (фиг. 58) с размери 30 на 23 мм и обозначение: отгоре AGENZIA/ D. D. S. G., отдолу LOM PALANKA (височина на буквите съответно 3, 3,5 и 3 мм). Бил е в употреба

LETTERE ARIVATE
PER MARE

55

AGENTIE
D.D.S.G.
WIDDIN

56

WIDDIN
 $\frac{10}{VII}$
79

57

AGENTIE
D.D.S.G.
LOM PALANKA

58

LOM PALANKA
 $\frac{20}{VI}$

59

LOM-PALANKA
 $\frac{12}{V}$
71

60

SALDIRT
 $\frac{21}{VI}$
71

61

AGENTIE
D.D.S.G.
OREAVA

62

OREAVA
 $\frac{21}{X}$

63

OREAVA

64

SALDIRT
18 $\frac{21}{V}$ 75
I.K.K.P. OREAVA 9500

65

AGENTIE
D.D.S.G.
NICOPOLI

66

NICOPOLI
 $\frac{27}{X}$

67

AGENTIE
D.D.S.G.
SISTOV

70

von
Pistow Pistow

68

69

$\frac{29}{5}$

71

SISTOV
 $\frac{10}{X}$

72

1.K.K.P.
D.D.S.G.
AGENTIE
RUSTZUK

73

ANGEKOMMEN
IN
RUSTZUK
14 JUN.

74

AGENTIE RUSTZUK
SALDIRT
24 JUN.

75

D.D.S.G.
AGENTIE
RUSTZUK

76

RUSTZUK
 $\frac{28}{V}$

77

RUSTZUK
 $\frac{10}{IX}$
84

78

AGENTIE
DER ERSTEN
K.K. PR. D.D.S.G.
TURTUKAY

79

TURTUKAY
 $\frac{11}{V}$

80

AGENTIE
D.1 K.K. PR. DONAU
DAMPFSCHIFFAHRT
SILISTRIA

81

SILISTRIA
 $\frac{1}{II}$

82

D.D.S.G.
P.P.
VARNA

83

ребата от 1865 до 1880 г. и е полаган със син или по-рядко с черен туш. Върху писма без марки той се среща изключително рядко.

б) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 59) с диаметър 23 мм и обозначение: отгоре LOM PALANKA (височина на буквите 3 мм), в средата двуредна дата — ден и месец (последният с римска цифра). Бил е в употреба от 1866 до 1870 г. и е полаган със син туш.

в) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 60) с диаметър 23 мм и обозначение: отгоре LOM PALANKA (височина на буквите 4 мм), в средата триредна дата — ден, месец (само той с римска цифра) и последните две цифри на годината. Бил в употреба от 1870 до 1872 г. и е полаган със син туш.

г) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 61) с диаметър 23 мм и обозначение: горе SALDIRT (т. е. платено; с височина на буквите 4 мм), в средата както предишния. Той е познат досега само върху един пощенски документ (колекция на Ж. Шайдлер), изпратен от Лом до Оршова на 25 юни 1871 г. и франкиран с марка на DDSG (Ив. № 1).

3. **Оряхово (Ореава).** Тук пощенското бюро е открито през 1850 год. и е просъществувало до 1880 г. Ограниченият обем на търговията в това пристанище е причина за сравнително рядкото срещане на филателен материал с неговите печати:

а) Елипсовиден еднорамков печат (фиг. 62) с размери 30 на 23 мм и обозначение: отгоре двуреден надпис AGENTIE/ D. D. S. G. (височина на буквите съответно 3,5 и 4 мм), отдолу OREAVA (височина на буквите 3,5 мм). Бил в употреба от 1865 до 1870 г. и е полаган със син туш. Върху писма без марки е изключително рядък.

б) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 63) с диаметър 23 мм и обозначение: отгоре OREAVA (височина на буквите 3 мм), отдолу двуредна дата — ден и месец (последният с римска цифра). Бил е в употреба от 1866 до 1880 г. и е полаган със син туш.

в) Праволинеен печат (фиг. 64) със закръглени краища и надпис в средата OREAVA (височина на буквите 4 мм). Бил е в употреба само през 1870 г.

г) Правоъгълен печат (фиг. 65) с размери 35 на 17 мм и надпис. Използуван върху писма с предплатена такса и изключително рядко върху марки. Известен на плик от колекцията на Д. Келли.

4. **Никопол.** Пощенското бюро било открито през 1852 г. и просъществувало до 1880 г. Според една дописка на в. „Левант Таймс“ (год. VI, бр. 25 от 29 юни 1874), то се намирало на около 1/2 час път от града край Дунав и било управлявано от двама местни евреи.

а) Елипсовиден еднорамков печат (фиг. 66) с размери 32 на 23 мм и обозначение: отгоре двуреден надпис AGENTIE/ D. D. S. G., отдолу NICOPOLI (височина на буквите съответно 3,5 и 3,5 мм). Бил в употреба до 1866 г., и е полаган със син туш. Върху писма без марки е изключително рядък.

б) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 67) с диаметър 23 мм и обозначение: отгоре NICOPOLI (височина на буквите 3 мм), отдолу двуредна дата — ден и месец (последният с римска цифра). Бил е в употреба от 1866 до 1880 г., и е полаган със син туш.

5. **Свищов.** В този оживен търговски център пощенското бюро било открито още през 1830 г. и просъществувало до 1880 г. То било само веднъж временно закрито, което научаваме от дописка на в.

„Дунав“ (год. VIII, бр. 679 от 28 май 1872). В нея се казва, че е решено австрийският пощенски параход да се отбива в бъдеще от-
решиено в Свищов. От нея година до своето закриване тук било седа-
нието на главния агент на Дунавското дружество за всички гра-
дове по българското крайбрежие. Бюрото се помещавало в къща-
та на видния възрожденец Никола Станчев, който временно бил и
негов агент.

а) Ръкописен надпис v. Sistov или von Sistow (т. е. от Свищов).
Този „печат“ е известен с два различни почерци (фиг. 68 и 69).

б) Елипсовиден еднорамков печат (фиг. 70) с размери 30 на 24
мм и обозначение: отгоре двуреден надпис AGENTIE/ D. D. S. G. и от-
долу SISTOV (височина на буквите съответно 2,5 и 4 мм). Бил е в
употреба от 1865 до 1880 г., и е полаган със син туш. Върху писма
без марки е доста рядък.

в) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 71) с диаметър 18,5 мм и в
средата двуредна дата — ден и месец.

г) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 72) с диаметър 23 мм и
обозначение: отгоре SISTOV (височина на буквите 4 мм), отдолу дву-
редна дата — ден и месец (последният с римска цифра). Бил е в
употреба от 1869 до 1880 г., и е полаган със син туш.

6. Русе. Пощенско бюро било открито през 1836 г., и просъщест-
вувало до 1880 г. През първите години то работило самостоятелно,
но от 1853 г. започнало да сътрудничи на широка основа с местното
бюро на австрийското консулство. Употребявани са следните печати:

а) Елипсовиден еднорамков печат (фиг. 73) с размери 34 на
25 мм и бездатно обозначение: отгоре I. K. K. P., в средата двуреден
надпис D. D. S. G./ AGENTIE, отдолу RUSTZUK (височина на буквите
съответно 3, 3, 2,5 и 3 мм). Бил в употреба до към 1864 г. и е из-
ключително рядък върху писма без марки.

б) Елипсовиден еднорамков печат (фиг. 74) с размери 30 на
24 мм и обозначение: отгоре ANGEKOMMEN (т. е. пристигнало), в
средата RUSTZUK, отдолу дата — ден (с арабска цифра) и месец
(съкратено с дума). Бил е в употреба през 60-те години на мина-
лото столетие и е полаган върху пристигащи в Русе писма. Доста
рядък върху писма без марки.

в) Елипсовиден еднорамков печат (фиг. 75) с размери 30 на
24 мм и обозначение: отгоре AGENZIE RUSTZUK, в средата SALDIRT
(височина на буквите съответно 3 и 3,5 мм), отдолу дата като тази
на предишния. Употребяван едновременно с двата предишни пе-
чати и се среща доста рядко върху пликове без марки.

г) Елипсовиден еднорамков печат (фиг. 76) с размери 30 на
24 мм и бездатно триредно обозначение: D. D. S. G./ AGENZIE/ RUSTZUK
(височина на буквите съответно 4, 3,5 и 4 мм). Бил в употреба от
1863 до 1870 г. Върху пликове без марки е изключително рядък.

д) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 77) с диаметър 23 мм и обо-
значение: отгоре RUSTZUK (височина на буквите 3 мм), в средата
двуредна дата — ден и месец (последният с римска цифра). Употре-
бяван от 1866 до 1880 г.

е) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 78) с диаметър 26,5 мм и обозначение: отгоре RUSTZUK (височина на буквите 3,5 мм), под него триредна дата — ден, месец (с римска цифра) и последните две цифри на годината. Употребяван след 1870 г., а известен само на един пощенски документ от 1884 г.

Освен горепосочените печати, в колекцията на К. Ньофелд се намира едно писмо изпратено от Русе до Виена и франкирано с марка на DDSG (Ив. № 3), която е унищожена с ръкописно RUSTZUK, а върху писмото има черен печат PER DAMPFSCIFF.

7. **Тутракан.** Тук бюрото било открито едва през 1870 г. и просъществувало до 1880 г. Използувани са следните два печати:

а) Елипсовиден еднорамков печат (фиг. 79) с размери 37 на 28 мм и бездатен четириреден надпис, който отдолу гласи TURTUKAU (височина на буквите 3,5 мм). Полаган е само със син туш.

б) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 80) с диаметър 23 мм и обозначение: отгоре TURTUKAU (височина на буквите 4 мм), отдолу двуредна дата — ден и месец (последния с римска цифра). Полаган със син туш.

8. **Силистра.** Пощенското бюро тук е било открито през 1830 г. и закрито през 1880 г. В него са използвани също два печата:

а) Елипсовиден еднорамков печат (фиг. 81) с размери 37 на 28 мм и четириреден бездатен надпис, който отдолу гласи SILISTRIA (височина на буквите 4 мм). Употребяван от 1865 до 1880 г. със син туш. Върху писма без марки е извънредно рядък.

б) Кръгъл еднорамков печат (фиг. 82) с диаметър 23 мм и обозначение: отгоре SILISTRIA (височина на буквите 3 мм), отдолу двуредна дата — ден и месец (последния с римска цифра). Употребяван от 1866 до 1880 г. със син туш.

9. **Варна.** Пощенското бюро на дунавското дружество в това черноморско пристанище е обслужвало параходите, които плавали по линията Цариград — Галац след 1841 г. В него е употребяван един единствен двурамков кръгъл печат (фиг. 83) с диаметри 24 и 15,5 мм и обозначение: отгоре D. D. S. G., отдолу VARNA (височина на буквите 3 мм), а в средата P. P. (т. е. „поща платена“, височина на буквите 6,5 мм). Познат е само върху едно писмо без марки, върху което той е положен с черен туш.

**Степен на рядкост на австрийски пощенски
печати от български градове върху марки**

В приложената таблица сме се постарали да посочиме всички пощенски марки, които са били подпечатвани с печати на австрийските пощенски служби в различни български градове и за които сме успели да установиме някаква оценка. При това сме се постарали да посочим и степента на тяхната рядкост, като сме възприели следната градация: Н = нормална, Д = добра, МД = много добра, Р = рядка, МР = много рядка, ИР = изключително рядка. При определяне на посочената рядкост сме се ръководили главно от публикациите на Хурт и Кели (1950), Чидингрия и Стивън (1962—1967) и Алианело (1976), а също от някои специализирани австрийски, италиански и немски каталози.

Използвани съкращения

А = Австрия, АЛ = Австрийски Ленаут, Б = България, ДП = Дунавска поща
ЛВ = Ломбардо-Венеция к = кафяв, с = син, ч = черен

ТИП на печата	Вид на марката № по Ивер.	цвет	рядкост	ТИП на печата	Вид на марката № по Ивер.	цвет	рядкост
1	2	3	4	1	2	3	4
1	ЛВ 18—19	с	МР	2	АЛ 6 гр.	с	МР
1	ЛВ 18	ч	МР	2	АЛ 6 гр.	ч	Р
1	ЛВ 19	ч	ИР	2	АЛ 7 гр.	с—ч	ИР
1	ЛВ 20	с	МР	4	АЛ 1—2 гр.		ИР
1	ЛВ 20—22	ч	ИР	4	АЛ 3 гр.		МР
1	ЛВ 21—22	с	ИР	4	АЛ 4 гр.		Р
1	ЛВ 23—25	с	МР	4	АЛ 5—7 гр.		ИР
1	ЛВ 23	ч	ИР	4	АЛ 4 ф.		Р
1	ЛВ 24—25	ч	МР	5	АЛ 1 гр.		Р
1	ЛВ 26—27	с	Р	5	АЛ 2 гр.		ИР
1	ЛВ 26—27	ч	Р	5	АЛ 3—4 гр.		МД
1	АЛ 1—4 гр.	с	ИР	5	АЛ 5 гр.		Р
1	АЛ 1—3 гр.	ч	ИР	5	АЛ 6—7 гр.		МР
1	АЛ 4 гр.	ч	Р	5	АЛ 2—3 ф.		Р
1	АЛ 5 гр.	с—ч	ИР	5	АЛ 4 ф.		Д
1	АЛ 6 гр.	с—ч	МР	5	АЛ 11		Р
1	АЛ 7 гр.	с—ч	ИР	5	АЛ 12		МР
2	ЛВ 18	с—ч	ИР	9	ЛВ 18—22	ч	ИР
2	ЛВ 23	с—ч	ИР	9	ЛВ 23—25	ч	ИР
2	ЛВ 24	с	ИР	9	ЛВ 26—27	ч	МР
2	ЛВ 24—26	ч	МР	9	АЛ 1—4 гр.	с	ИР
2	ЛВ 25	с	МР	9	АЛ 1 гр.	ч	ИР
2	ЛВ 26	с	ИР	9	АЛ 2 гр.	ч	МР
2	ЛВ 27	с—ч	Р	9	АЛ 3—4 гр.	ч	Р
2	АЛ 1—3 гр.	с	Р	9	АЛ 5 гр.	с	МР
2	АЛ 1 гр.	ч	Р	9	АЛ 5 гр.	ч	Р
2	АЛ 2—3 гр.	ч	МД	9	АЛ 6 гр.	с	ИР
2	АЛ 4 гр.	с	МД	9	АЛ 6 гр.	ч	МР
2	АЛ 4 гр.	ч	Н	9	АЛ 7 гр.	с—ч	ИР
2	АЛ 5 гр.	с	Р	9	АЛ 2 ф.	ч	МР
2	АЛ 5 гр.	ч	Д	9	АЛ 4 ф.	ч	Р

1	1	3	4	1	2	3	4
14	ЛВ 18—19	с—ч	ИР	23	ЛВ 22	ч	МР
14	ЛВ 20—22	с—ч	Р	23	ЛВ 24—25	ч	Р
14	ЛВ 25	с	ИР	23	ЛВ 26	ч	Н
14	ЛВ 25	ч	МД	23	ЛВ 27	ч	МД
14	ЛВ 26—27	с	Р	23	АЛ 1 гр.	к	Р
14	ЛВ 26—27	ч	Д	23	АЛ 2—3 гр.	к	ИР
14	АЛ 1—2 гр.	ч	Р	23	АЛ 4—5 гр.	к	Н
14	АЛ 3 гр.	ч	МД	23	АЛ 6—7 гр.	к	ИР
14	АЛ 4—5 гр.	ч	Д	23	АЛ 1—3 гр.	ч	Р
14	АЛ 6 гр.	ч	Р	23	АЛ 4—5 гр.	ч	Н
14	АЛ 7 гр.	ч	ИР	23	АЛ 6 гр.	ч	Р
14	АЛ 3—4 ф.	ч	Р	23	АЛ 7 гр.	ч	ИР
14	ЛВ 18—19	с—ч	ИР	23	АЛ 2—4 ф.		Н
16	ЛВ 20—22	с—ч	Р	23	АЛ 5 ф.		МД
16	ЛВ 25	с	ИР	23	АЛ 6 ф.		Р
16	ЛВ 25	ч	Р	23	АЛ 13		Р
16	ЛВ 26—27	с	Р	27	АЛ 1 гр.		МР
16	ЛВ 26—27	ч	Д	27	АЛ 2—4 гр.		Д
16	АЛ 1		Р	27	АЛ 5 гр.		Р
16	АЛ 2—3 гр.		МД	27	АЛ 6—7 гр.		ИР
16	АЛ 4—5 гр.		Н	27	АЛ 2—4 ф.		Р
16	АЛ 6 гр.		МД	27	АЛ 5—6 ф.		ИР
16	АЛ 7 гр.		ИР	27	АЛ 8—12 ф.		Д
16	АЛ 3—4 ф.		Р	27	АЛ 13		МД
16	АЛ 1—2 гр.		Р	27	АЛ 14		Н
17	АЛ 3 гр.		МД	27	АЛ 15		ИР
17	АЛ 4—5 гр.		Д	27	АЛ 16		Р
17	АЛ 6 гр.		Р	27	АЛ 17		Н
17	АЛ 7 гр.		МР	27	АЛ 18		Р
17	АЛ 2—3 ф.		Р	27	АЛ 19		МР
17	АЛ 4 ф.		Н	27	А 42		МР
17	АЛ 5 ф.		Р	34	ЛВ 25—27	с—ч	МР
17	АЛ 6 ф.		МР	34	АЛ 1—2 гр.	с—ч	Р
17	АЛ 11		Р	34	АЛ 3 гр.	с	МД
19	АЛ 1 гр.		МР	34	АЛ 3—5 гр.	ч	Д
19	АЛ 2—3 гр.		Р	34	АЛ 4—5 гр.	с	Р
19	АЛ 4—5 гр.		Д	34	АЛ 6—7 гр.	с—ч	ИР
19	АЛ 6 гр.		Р	34	АЛ 2—4 ф.	с—ч	Р
19	АЛ 7 гр.		МР	37	ЛВ 18	к	МР
19	АЛ 2—3 ф.		Р	37	ЛВ 18	с	ИР
19	АЛ 4 ф.		Н	37	ЛВ 19	к	ИР
19	АЛ 5 ф.		Р	37	ЛВ 19	с	МР
19	АЛ 6 ф.		МР	37	ЛВ 20	к—с	ИР
19	АЛ 1 гр.		МР	37	ЛВ 21—22	к—с	Р
20	АЛ 5 гр.		Р	37	ЛВ 23	к—с	МР
20	АЛ 6 гр.		МР	37	ЛВ 24	к	МР
20	АЛ 7 гр.		ИР	37	ЛВ 24	с	ИР
20	АЛ 2—3 ф.		Р	37	ЛВ 25	к—с	МР
20	АЛ 4 ф.		Д	37	ЛВ 26	к	МД
20	АЛ 5 ф.		ИР	37	ЛВ 26—27	с	МР
20	АЛ 6 ф.		МР	37	ЛВ 27	к	Р

1	2	3	4	1	2	3	4
37	АЛ 1—2 гр.	с—ч	ИР	55	Б 16		Д
37	АЛ 3 гр.	с—ч	Р	55	Б 17		МД
37	АЛ 4 гр.	с	Р	55	Б 18		Д
37	АЛ 4 гр.	ч	МД	55	Б 32		Д
37	АЛ 5 гр.	с	ИР	55	Б 34		Д
37	АЛ 5 гр.	ч	Р	55	Б 54—55		Н
37	АЛ 6—7 гр.	с—ч	ИР	55	Б 56		Д
37	АЛ 4 ф.	ч	Р	55	Б 83		Н
38	АЛ 1—2 гр.		ИР	55	Б 85		МД
38	АЛ 3 гр.		МР	56	ДП 1—2		Д
38	АЛ 4 гр.		Р	56	ДП 3		МР
38	АЛ 5—7 гр.		ИР	56	ДП 4—5		МР
38	АЛ 3 ф.		Р	56	ЛВ 25		МР
38	АЛ 4 ф.		МД	56	АЛ 4 гр.		Р
38	АЛ 5—6 ф.		ИР	57	ДП 3		МР
38	АЛ 8—11		ИР	57	ДП 5		Р
38	АЛ 11		МР	58	ДП 1		МД
38	АЛ 12—13		ИР	58	ДП 3		МР
40	ЛВ 25	ч	ИР	58	ДП 4—5		МД
40	ЛВ 26—27	с—ч	МР	59	ДП 1		Р
40	АЛ 2—5 гр.	ч	МР	59	ДП 2		Д
41	АЛ 1—2 гр.		Р	59	ДП 3		МР
41	АЛ 3—5 гр.		МД	59	ДП 4—5		МД
41	АЛ 6—7 гр.		Р	60	ДП 3		МР
43	АЛ 2—3 гр.		МР	60	ДП 4—5		МД
43	АЛ 4		Р	62	ДП 3		МР
45	ЛВ 18	с	ИР	62	ДП 5		МР
45	ЛВ 18	ч	МР	63	ДП 1		Р
45	ЛВ 19—20	с—ч	ИР	63	ДП 2		МД
45	ЛВ 21—22	ч	Р	63	ДП 3		МР
45	ЛВ 21	с	МР	63	ДП 4—5	с	Р
45	ЛВ 22	с	ИР	64	ДП 3	с	МР
45	ЛВ 23	ч	МР	64	ДП 4		ИР
45	ЛВ 24—26	ч	Д	65	ДП 3		МР
45	ЛВ 24—26	с	МД	66	ДП 2		Р
45	ЛВ 27	ч	Р	66	ДП 3		МР
45	ЛВ 27	с	ИР	66	ДП 4		ИР
45	АЛ 1 гр.	ч	Д	66	ДП 5		МР
45	АЛ 2 гр.	ч	МД	67	ДП 2		Р
45	АЛ 3—4 гр.	ч	Д	67	ДП 3		МР
45	АЛ 5 гр.	ч	Р	67	ДП 4		ИР
45	АЛ 6—7 гр.	ч	ИР	67	ДП 5		ИР
45	АЛ 2 ф.	ч	МД	68	А 29		ИР
45	АЛ 4 ф.	ч	МД	68	А 31		ИР
47	Б 85		Р	69	ЛВ 20		ИР
48	Б 32		Р	69	ЛВ 27		ИР
49	Б 56		Р	70	ДП 1—3		МД
50	Б 31		МР	70	ДП 4		ИР
52	Б 83		МР	70	ДП 5		МР
52	Б 85		Р	71	ДП 1		Д
53	Б 31		Р	71	ДП 2		МД

1	2	3	4	1	2	3	4
71	ДП 3		Н	79	ДЕ 4		ИР
71	ДП 4		МД	79	ДП 5		МР
71	ДП 5		Р	79	АЛ 3 гр.		ИР
72	ДП 3		Н	80	ДП 3-4		МР
72	ДП 4		Р	80	ДП 5		ИР
72	ДП 5		МР	81	ДП 1		МР
76	ДП 3		МД	81	ДП 3		МД
76	ДП 5		МР	81	А 34		ИР
76	ЛВ 20-21		ИР	81	ЛВ 25-26		ИР
76	ЛВ 25-26		ИР	81	АЛ3-4 гр.		МР
76	АЛ3-4 гр.		ИР	82	ДП 1-2		МР
77	ДП 1-2		МД	82	ДП 3		МД
77	ДП 3		Н	82	ДП 4-5		МР
77	ДП 5		ИР	82	А 34		МР
77	ЛВ 20-21		МР	82	А 36		МР
77	ЛВ 25-26		МР	82	ЛВ 25-26		МР
77	АЛ3-4 гр.		МР	82	АЛ3-4 гр.		МР
79	ДП 3		МР				

Литература

Георгиев В., 1980. „Австрийска поща в България през миналото столетие“. („Филателен преглед“, кн. 3, стр. 10-12, кн. 4, стр. 9-13, кн. 5, стр. 14-15, кн. 6, стр. 12-15; кн. 7, стр. 10-12).

Зее Фр., 1938. „Принос към историята и развитието на пощата в българските земи“. („Пощенска марка“, бр. 6, стр. 11-13; бр. 7, стр. 11-12).

Кочов Л., 1962 а. „Старите писма“. („Филателен преглед“, кн. 1, стр. 8).

Кочов Л., 1962 б. „Пощата по нашите земи“. (също, кн. 3, стр. 4-5).

Кочов Л., 1962 в. „В ранни зори“. (също, кн. 4, стр. 10-11).

Кочов Л. и С. Велтов, 1975 а. „Първи параходни дружества“. (също, кн. 2, стр. 4-5).

Кочов Л. и С. Велтов, 1975 б. „Бюра на DDSG в България“. (също, кн. 6, стр. 10-11).

Кочов Л. и С. Велтов, 1975 в. „Първи рейсове“. (също, кн. 7, стр. 2-3).

Минчев Д., 1950. „Пощенските служби на Австрийското параходно дружество у нас“. (също, кн. 10, стр. 6-9).

Минчев Д., 1964. „Клеймата на австрийската дунавска поща у нас“. (също, кн. 5, стр. 9).

Минчев Д., 1969. „Чуждите пощенски писалища във Варна през XIX век“. (в „Народно дело“ — Варна, бр. 150 от 28 юни).

Минчев Д., 1970. „Към пощенско-филателната история на Добруджа през XIX век“. (Толбухин, 20 стр.).

Минчев Д., 1972. „За пощенско-филателното дело във Варна през XIX век“. („Известия“ на Народния музей — Варна, т. 8, стр. 133—153).

Монеджикова А., 1946. „София през вековете“.

Пенчев А., 1979 г. „Варненската погранична пощенска кантора“. (Филателиен преглед, кн. 2, стр. 6—7).

Пенчев А., 1979 г. „Пренасянето на пощата през Дунава между Русе и Гюргево“. (също, кн. 7, стр. 11—12).

Топалов Ив., 1961. По повод статията „Две стари писма“. (също, кн. 4, стр.).

Яновски Б., 1964. „Съобщенията и пощите по нашите земи през XIX век“. (също, кн. 11, стр. 13).

Allanetto R., 1976. *Annunziamenti del Lombardo-Veneto e del Levante Austriaco*. (Sirotti Ed., Milano, 226 pp.)

Hurt E. F. and D. N. Kelly., 1950. *The Danube Steam Navigation Company* (The Amer. Philat. Soc. 64 pp.)

Rivolta L., 1919. *Gli uffici postali austriaci in Turchia e l'uso dei francobolli del Lombardo-Veneto 1863-1869*. (Bolettino filatelico, p. 1—15)

Tchillingirian S. D. and. W. S. E. Stephen, 1962—1967. *Austrian Post Offices Abroad*. (Aberlour, 566 pp.)

ИЗТОЧНИЦИ ЗА ДЕЙСТВИЕТО НА АВСТРИЙСКАТА ПОЩА ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ

В Централния държавен исторически архив са съхранени няколко документи, които са ценни извори за действието на австрийската поща на територията на България преди и след Освобождението от османско иго. Мотивът за самостоятелното им публикуване е далеч от мисълта да се оспорва автентичността на труда на Васил Б. Георгиев. Напротив първоначалното намерение бе те да му се предоставят без всякакво условие за използване при работата му по този въпрос. Но тъй като се оказа, че вече бе късно за преустройството на неговия труд, по общо споразумение те се публикуват отделно.

Надяваме се, че тези документи, отразили различни страни и периоди от работата на тази чужда пощенска организация у нас, ще допълнят задълбоченото изследване по този въпрос и ще имат принос за доближаването до историческата истина за нейното действие по българските земи.

Трябва да се подчертае, че документите бяха открити при проучвания в съвсем други насоки и теми и затова публикацията няма претенции за пълнота.

Въздържането от задълбоченото тълкуване и обобщение на разкритите факти по понятии причини е съзнателно. Съдържанието на документите е достатъчно красноречиво, за да се установи тематичната и вътрешната им връзка с различните констатации в проучването на В. Б. Георгиев. Направени са само неизбежните кратки исторически бележки.

Два от документите имат пряко отношение към организацията и действието на австрийското консулско пощенско бюро в София. Първият е една обяснителна записка на руското посолство в Константинопол по искане на Софийския губернатор граф П. Алабин и се отнася до нейните трактове:

„Цариград, май 1878 г.

1-ви тракт: От София за Ниш и Белград на пощенския тракт на турската пощенска компания (Шеркет-транспортното акционерно дружество — б. а.).

2-ри тракт: От София за Серес и Солун по същите пътища (турските пощенски трактове — б. а.) с изключение на прехода между Дупница (дн. Ст. Димитров), и Солоник (Солун), който преминавал по билото. От Солоник до Триест с параход.

3-ти тракт: От София до Пазарджик по пътя; от Пазарджик до Константинопол по железницата; от Константинопол до Варна с параход; от Варна до Русчук (Русе) по железницата; от Русчук до Виена с параход.

С Видин австрийското консулство се съобщавало посредством местната турска поща, която идвала от София за Лом и Видин.

В навечерието на войната австрийското консулство се обвърнало до своето правителство (с искане) да установи своя редовна пощенска връзка с Виена, но по случай възникналата война, докладът останал без всякакви последици.

По време на войната австрийското консулство си е служило с трактовите от София до Пазарджик, Филипопол, Константинопол и Триест, а също така от София — Серес — Солун и Триест. Други съобщения не е имало и то ги е използвало в частни случаи, когато консулството е имало нужда.

(ф. 379, оп. 1, а. е. 3, л. 2).

Другият документ е също много важен извор. Това е докладът на първия софийски губернатор — граф П. Алабин за устройството на съобщенията в Софийски санджак преди Освобождението (подробно виж кн. 1, 1984 г. на сп. „Филателия и работата на австрийски извор е посветен и на организацията и работата на австрийската поща и от него ще вземем само онези части, които се отнасят до нея:

„София, май 1878 г.

При турското правителство в Софийски санджак (обхващащ днешните територии на Софийски, Пернишки, Кюстендилски и Благоевградски окръзи — б. а.) е имало три пощенски учреждения, а именно:

1. Правителствена турска поща; 2. АВСТРИЙСКА ПОЩА; 3. Шеркет-транспортно акционерно дружество (сдружение)...

2. АВСТРИЙСКАТА ПОЩА се е занимавала изключително с пренасянето на чуждестранната кореспонденция, както обикновената, така и паричната. За пренасянето на писмата и пощенските пакети се заплащало по такса, установена от Европейския пощенски конгрес. Тази поща имала много повече работа, тъй като тя се ползвала с по-голямо доверие в сравнение с турската.

Австрийската поща идвала в София един път от Ниш за Константинопол и веднаж обратно. Освен в това направление, тя се отправяла от София за Солун и обратно — от Солун за София също един път в седмицата.

И тази поща се пренасяла посредством Шеркета (Шеркет — транспортно коларско сдружение, основано от Митхад паша с център Русе. В София действал самостоятелен негов клон — б. а.), на който австрийското правителство заплащало ежесечно 2800 пиастри или по 33 600 пиастри годишно.

Пощата се превозвала от татари, водещ се на служба в австрийската поща и получаващ за това по 120 пиастра на месец. Пощенският чиновник в София бил преводачът на австрийския вице-консул. Цялото делопроизводство се водело на италиански език...

(ф. 523, оп. 1, а. е. 14, л. 20—24).

И двата цитирани документа свидетелствуват, че австрийската поща е ползвала пощенските трактове на турската поща (и по-точно — според доклада на граф Алабин — трактовите на Шеркета). В доклада на граф Алабин трактовите са очертани много точно с данни за междинните пощенски станции, разстоянията между тях, както и с броя на конете за смяна. Тези данни са също много важни и интересни, затова ще ги цитираме и тях, така, както са дадени в доклада:

... I. СОФИНСКО-БАЗАРДЖИШКИ със станции:

1. София — 30 чифта коне.
2. Нови Хан — 6 часа разст. — 8 ч. коне.
3. Ихтиман — 6 часа разст. — 8 ч. коне.
4. Паланка (Ветрен — б. а.) — 6 часа разст. — 4 ч. коне.
5. Татар Базарджик (Пазарджик — б. а.) — 6 часа разст. — 6 ч. коне.

II. СОФИНСКО — НИШКИ:

1. София...
2. Сливница — 6 часа разст. — 6 чифта коне.
3. Цариград — 6 часа разст. — 6 ч. коне.
4. Пирот — 6 часа разст. — 6 ч. коне.
6. Ниш — 6 часа разст. — 6 ч. коне.

IV. СОФИНСКО — СОЛУНСКИ

1. София —
 2. Радомир — 6 часа разст. — 6 ч. коне.
 3. Дубница — 6 часа разст. — 6 ч. коне.
 4. Джумая (Благоевград — б. а.) — 6 часа разст. — 6 ч. коне.
 5. Шейтанджик (Петрич — б. а.) — 6 часа разст. — 6 ч. коне.
- предавала за Солун — б. а. По-нататък в доклада се пояснява, че 1 час разст. се равнява на 5 версти (1 верста = 1,0668 км), но при хубаво време и по равен път пощенските коли могли да изминават до 10 версти, т. е. което се равнява на 2 часа разстояние по мерките в доклада).
- (ф. 523, оп. I, а. е. 14, л. 20—24).

Не по-малко интересни и съдържателни са и другите документи, които разкриват принципното и категоричното становище на руското правителство, по повод настоятелното искане за възобновяване на работата на австрийската поща в пределите на току-що освободената България, както от страна на австрийското, така и от страна на турското правителство. Много показателен е един доклад на руския посланик в Цариград — Алексей Лобанов Ростовский, на когото е препратена нотата на неговия австрийски колега, връчена в министерството на външните работи в Петербург. Докладът е до зам.-министъра на външните работи Николай Карлович Гирс:

„Цариград, 1 май 1878 г.

По отношение препратената до мен нота на австро-унгарския посланик за откриването в Русчук на австрийската пощенска кантора във вид, в който тя е съществувала до обявяването на войната, Ваше високопревъзходителство в писмото си под № 1053 от 10 април благоволихте да изразите мнение, че това ходатайство има пряко отношение към въпроса за запазване на правата на чуждите държави, които те са получили и ползували при турското робство.

Споделаяйки напълно това становище да не предприемаме този извънредно важен въпрос за бъдещата администрация на Княжеството, още по време на пребиваването ми в Главната квартира в Адрианопол, когато след сключването на примирието беше ни направено предложението да се възстанови австрийската поща между Адрианопол и столицата (Цариград — б. а.), аз счетох за свой дълг да отклоня това предложение, макар, че тогава то предоставяше някаква изгода. Що се касае до опита на (Високата) Порта да възстанови действието на Бернската конвенция за чуждестранните пощенски кантори в Турция, то в резултат на съпротивлението на посолството не е успешен. Турското пощенско ведомство се старее сега да постигне своите цели по косвен път посредством уреждането

на някои нови линии и с намаляването на тарифите. При сключването на Санстефанския (мирен) договор Османското правителство успя да си осигури правото на безпрепятствено пренасяне на своята поща през България, (курсивът е запазен по документа). И затова няма основание да се предостави на чужди държави значителни привилегии в пределите на Княжеството, още повече, че направените сега отстъпки биха могли свосременно да се предават като основание за неоспоримо право.

В резултат на всичко това смятам за уместно да се отложи разрешаването на Австро-унгарското правителство до окончателното приемане на решение за устройството на пощенската част от бъдещата администрация на Българското княжество, поради което императорското посолство не ще пропусне да влезе във връзка по този въпрос с комисаря на Негово императорско величество, княз Дондуков—Корсаков.

С дълбоко уважение и пр.“ (подпис)

(ф. 379, оп. 1, а. е. 3, л. 6—9).

Последващият Берлински мирен договор обаче донася на българския народ чудовищна несправедливост. Заедно с разделянето на страната на Княжество България и оставената под попечителството на султана Източна Румелия, този договор възстанови всички права на чужди държави, придобити на договорна основа по време на турското владичество. Така в страната бе възстановено действието на австрийската поща.

Възобновяването на работата на австрийската поща нахвърля суверенитета на страната. Но тя нанася и икономическа вреда и нейното действие се отразява върху авторитета на българската поща. Пощеници протестират енергично пред Главното пощенско управление. В ЦДИА е запазен интересен документ от този характер. Това е протестното писмо на началника на пощенската кантора във Варна:

„Варна, 15 декември 1879 г.

Варненската пощенска кантора, като сегледва материалния подрив, който австро-венгерските във Варна и Русе установени пощи й причиняват, а в същото време и всевъзможни компромитации и възпроизвождат, то тя има чест да донесе до сведение на Главното пощенско управление за усмотрение и подлежаще разпореждане.

Кантората, при това, като прилага един екземпляр обявление от страна на параходно-търговското общество (касае се за руското параходно дружество), счита за свой дълг да уведоми Главното пощенско управление, че това параходно дружество пренася Румелийската кореспонденция от Бургас за Варна безплатно.

Почтмайстер: М. Попов
Помощник: Нечасев“

В полето е поставена резолюция: „Без последствие по делото

Парушев“

(ф. 523, оп. 1, а. е. 55, л. 27).

Както е известно, от 1 юли 1879 г. България се присъединява към Всемирния пощенски съюз и въз основа на Парижката пощенска конвенция добива правото за непосредствена пощенска връзка с всички държави. Това дава още един солиден международноправен мотив на българското правителство да иска закриването на австрийските пощенски бюра в страната. В резултат на настоятелните иска-

ния. С писмо от 10 август 1880 г. № 25470 Австрийското пощенско управление уведомява българската администрация, че е дало разпореждане да се закрие консулското и бюро в София, обаче до второ разпореждане останалите бюра ще продължат своята работа. По-късно са закрити и те.

Корабите на Австрийския Лойд и без свои бюра на българска територия, след войната продължават да поддържат морския тракт между Варна и Цариград. По него пренасят чуждестранната кореспонденция от Цариград до Варна, откъдето по ж. п. линията тя преминава транзитно през България до Русе. Оттам по Дунава се насочва към западните страни.

Разбира се, чуждестранната кореспонденция е пренасяна по същия път и в обратна посока. В това движение особена роля е възложена на пощенските станции в Русе и Варна, които играят ролята на погранични.

В архива на Главната дирекция на пощите и телеграфите е запазено интересното писмо на началника на Пощенското управление Ст. Парушев до началника на Софийската пощенска кантора, за назначаването му именно по тези съображения като ръководител на Варненската погранична пощенска кантора:

„София, 15 септември 1879 г.

Варненската погранична кантора е назначена за приемане на кореспонденцията, която иде от Цариград за в България и оная, която ще минува транзит за западните държави; така общо този кантора ще предава на австрийските параходи кореспонденцията от иностранните държави за в Цариград. Като Ви съобщавам горесъобщеното известиям Ви г-н пошмайстер, че пощенското управление намери полезно за пощенското дело да повери Вам управлението на този кантора, като има предвид Вашите познания на иностранни язици. И с указът на Негово височество князът № 206 — назначихте се управител на гореканзаната кантора; по тая причина Главното пощенско управление Ви предписва да предадете Софийската пощенска кантора, заедно с всичките ѝ принадлежности на помощника Иван Протопопов. Акът, който ще заключите за това ще представите в Главното пош. управление и после ще тръгнете за Варна да приемете от пошмайстера А. Войникова тамкшната кантора. Като пътни разноски Ви се определиха 120 франка.

Началник на пощенското управление: Ст. Парушев“

(ф. 178, оп. 1, а. е. 195, л. 33)

От края на м. май 1880 г. представители на българската пощенска администрация започват преговори с Австрийското Дунавско параходно дружество за пренасянето на българската поща между нашите крайдунавски градове и за превозването на някои категории длъжностни лица. В края на годината изпълняващият длъжността управител на телеграфите и пощите, Ради Иванов, представя с доклад на Гр. Начович — министър на вътрешните работи, подготвената за сключване конвенция и една кратка нейна анотация за основните ѝ разпоредби:

„София, 29 декември 1880 г.

Имам чест да Ви представя, господи министри, тук приложена една конвенция за сключване между княжеското правителство и Австрийското дунавско

параплувно дружество, относително пренасянето с параходите: пощата, офицери, унтер-офицери, солдати и военни чиновници, както и пренасянето на пощенски, телеграфни и митарствени чиновници и др.

Предварителните споразумения за тая конвенция са захванати на 31 май н. с. и редакцията ѝ е почти подобна на последния проект, който се изпроводи от страна на Управлението.

Тая конвенция ще се тури в действие на 1-ий март 1881 г. и ще има сила до 1-ви март 1891 г., а за унищожението ще трябва да си предизвести една година напред.

При това имам чест да доложа, господин министри, че инспекторът от поменатото дружество в писмото си от 29 дек. (н. с.) под № 8570 тая конвенция моли да му се върне с първа поща подписана, за да може своевременно да даде нужните наставления.

Заради това моли най-покорно да благоволите да разрешите подписването ѝ, като ми се позволи същевременно да направя нужното, за да се захване построяването на линиите между писалищата на дружеството и телеграфните крайдунавски станции.

За управителя на телеграфите и пощите: Р. Иванов

Условията, които се сключват по тая конвенция са следующите:

1. Дружеството се задължава да пренася с параходите си даром и под своя отговорност българската поща по всичките крайдунавски градове. Контрольорите на тия параходи ще приемат и предават от и на нашите чиновници между Видин и Силистра постпакетите, пискилите и възелите.

2. То намалява наполовина своите такси за военните чиновници и офицери, телеграфопощенските и митарствени чиновници, които пътуват с параходите и това намаляние се прави и за багажа им. За унтер-офицерите и солдатите от таксите на дружеството се прави отбив само за 23 на сто.

3. Княжеското правителство се задължава в замяна на горепосочените отстъпки да пренася даром в България всички писма, възели и официални пакети, които биха се подали на пощенските писалища на Княжеството.

4. На дружеството се дава право да постави телеграфни апарати във всичките си крайдунавски писалища, за да приема телеграмите си и за тая цел правителството се задължава: да свърже на свой разноски чрез телеграфни жици писалищата на дружеството с ония на правителството; да предава всичките му телеграми с преимущество в предаването над всички други частни телеграми, които са назначени или се приемат за дружеството от другите държави, от които се спада само следующата за България такса“.

(ф. 178, оп. 1, а. с. 286, л. 2—3).

Конвенцията е била подписана на 16 януари 1881 г. и от 1 март с. г. влиза в сила. Действието ѝ продължава, както правилно отбелязва В. Георгиев, до началото на Първата световна война, като е подновявана на всеки десет години.

Съобщава: Иван Върбанов

Dr. MILTSCHO WASSILEW
IWAN KOSTOW

DIE ERSTEN ÜBERDRUCKE IN BULGARIEN

Da die Marken, die weitgehend verwendet wurden, vergriffen waren, u. zw. die Werte 3 Stotinki (für die Zeitungsbeförderung), 5 Stotinki (für offene Briefsendungen) und 15 Stotinki (für Einschreiben und Rückschein) der ordentlichen Serie „Großer Löwe“ 1882, griff die bulgarischen Postadministration zu der üblichen Weise des Aufdrucks anderer Marken zwecks Veränderung ihres Nominals um diese Werte zu erhalten. Überdruckt wurden die Marken von 10, 15 und 30 Stotinki derselben Serie mit den neuen Nennwerten 3, 15 und 5 Stotinki. Der Aufdruck erfolgte auf typographische Weise in der Staatlichen Druckerei in Sofia und die Marken wurden am 1. Mai 1884 in Umlauf gesetzt.

Die Forscher sowie zahlreiche Kataloge beschreiben bei allen drei Überdrucken interessante Abweichungen: kopfstehende und doppelte Aufdrucke; Aufdrucke, die sich von der Grundfarbe oder ihren Nuancen unterscheiden. Die Autoren verallgemeinern alle Publikationen und Mitteilungen zu diesen Fragen und ziehen ihre eigenen Schlüsse und erläutern worauf ihr Erscheinen zurückzuführen ist.

Einen bedeutenden Platz räumen die beiden Verfasser in ihrer Untersuchung der zweiten Art dieser Überdrucke ein — der lithographischen, die noch immer Meinungsverschiedenheiten in den Kreisen der Philatelisten hervorrufen. Alle Standpunkte analysierend, offizielle Dokumente des Finanzministeriums zitierend, ziehen die Autoren einige wichtige und maßgebende Schlüsse, die alle Fragen um das Auftauchen der zweiten Art von Überdrucken — den lithographischen — erhellen.

Wertvoll in der Untersuchung sind auch jene Punkte, die sich auf Fälschungen der beiden Arten Überdrucke beziehen u. zw. durch die genaue Feststellung ihrer Unterscheidungsmerkmale und die Art und Weise ihrer Aufdeckung.

Die Studie ist zweifellos ein Beitrag zur Charakteristik der ersten bulgarischen Überdrucke der Jahre 1884/1885.

SDRAWKO TORNEW

DIE ERSTEN ZUSATZMARKEN

Die Monographie ist der fünften Ausgabe bulgarischer Briefmarken gewidmet, die unter dem Namen „Serpentinen“ populär ist. Diese ersten bulgarischen Zusatzmarken dienten der Gebührentrichtung von unbezahlten Briefen und nicht voll bezahlter Korrespondenz. Die Ausgabe

wurde am 1. Juli 1884 in Umlauf gesetzt, was aus dem Rundschreiben Nr. 66/4512 vom 20. Juli 1884 der Hauptverwaltung der Post und des Telegraphendienstes ersichtlich ist.

In einem originell gestalteten Plan sind in der Monographie die Ergebnisse der präzisen Untersuchung der Serie unter allen möglichen Gesichtspunkten verallgemeinert: technische Information, die alle Angaben über die Serie in Bezug auf ihre Bezeichnung, ihr Aussehen, ihre charakteristischen Besonderheiten, ihre Bestimmung und Realisierung umfaßt, allgemeine Angaben über die Serie und Angaben über jede Marke, Perforation; postalische Information — Gültigkeitsdatum, Wert und Arten der postalischen Dienstleistungen, Postverordnungen im Zusammenhang mit der Serie, Datum des Rückzugs aus dem Verkehr; philatelistische Information — Nummern nach den verschiedenen Katalogen, Möglichkeiten der philatelistischen Realisation (Aufbau der philatelistischen Exponaten), Abarten, Proben, Muster, Abweichungen beim Druck und bei der Perforation, Arten der Zähnung und zum Schluß — die Fälschungen.

Die Monographie ist eine tiefgründige Analyse einer der interessantesten Serien bulgarischer Briefmarken der klassischen Periode.

IWAN WARBANOW

DIE SCHAFFUNG DER ERSTEN POSTÄMTER IN BULGARIEN WAHREND DES RUSSISCH-TÜRKISCHEN KRIEGES 1877—1878

In der Philatelie- und Postgeschichte Bulgariens gilt der 1. Mai 1879 als Anfang des bulgarischen Postverkehrs, als die „Provisorischen Regeln bezüglich des postalischen Teils in Bulgarien“ zu wirken begannen und die „Centimes“, die ersten bulgarischen Briefmarken in Umlauf gesetzt wurden. Doch geht diesem Datum eine Periode voraus, in der in den befreiten Gebieten während des Krieges und unmittelbar danach zur Zeit der Provisorischen russischen Regierung eine Post organisiert wurde, die ihrer Konzeption nach einem bulgarischen Keim in sich trägt. Sie entsteht nicht als vorübergehende Organisation (wie es die Feldpost der russischen Armee zur selben Zeit im Lande ist), nicht um einen vorläufigen Bedürfnis zu genügen, sondern als eine für das normale Leben des befreiten Landes notwendige Institution, als eine der geplanten sich entwickelnden staatlich-administrativen Dienststellen, die einem freien Staat eigen sind. Diese Postorganisation wird bis heute fälschlicherweise „russische Post“ genannt. Es ist eine ihrem Charakter nach bulgarische Post, wenn auch unter russischer Leitung.

Im Grunde genommen ist das eine neue, originelle These des Verfassers der Untersuchung. Den gewaltigen Umfang von Archivmaterialien studierend kommt der Autor zu diesem Schluß, der in der Einleitung zum Ausdruck kam. Im eigentlichen Teil der Studie bringt der Verfasser, sich ebenso auf ein umfangreiches Beweismaterial stützend, auch in den

bisherigen Auffassungen Korrekturen an (einschließlich auch in der maßgebenden Arbeit von Steven und Tschilingirian — „Stamps of The Russian Empire used abroad,“ — Bristol, 1957), daß zu dieser Zeit 14 Postämter entdeckt worden seien. Es stellt sich heraus, daß es nur drei waren (zwei Postagenturen in Swischtow und Weliko Tarnowo und eine Postabteilung in Gabrowo), während die übrigen Zwischenpostämter waren, wo die Pferde gewechselt wurden.

Sich der soliden Basis der Archivmaterialien des Zentralen staatlichen Geschichtsarchivs bedienend, verfolgt der Autor genau (nach Daten) die Schaffung des Postnetzes und die Eröffnung der ersten drei Postämter. Er stellt die Art, die Ausgaben und die Menge der russischen Briefmarken fest, weiterhin die abgestempelten Umschläge, die Postkarten, die Stempel mit denen sie ausgestattet waren sowie die Tarife, nach denen die Korrespondenz frankiert wurde. Fotos zeigen die wichtigsten Dokumente und philatelistische Materialien.

Die Studie ist ein wesentlicher Beitrag zur Philatelie- und Postgeschichte Bulgariens.

WASSIL GEORGIEW

Wissenschaftlicher,
Mitarbeiter

DIE ÖSTERREICHISCHE POST IN UNSEREN GEBIETEN

Mit der Geschichte der österreichischen Post in Bulgarien haben sich bisher viele Autoren befaßt. In der Studie von W. Georgiew ist das von ihnen Geschriebene zusammengefaßt, doch sind als Quelle auch Publikationen aus der bulgarischen Presse aus der Zeit vor unserer Befreiung, Erinnerungen von Zeitgenossen der Wiedergeburt und von ausländischen Reisenden, Materialien aus dem Geschichtsarchiv der Nationalbibliothek sowie reichhaltiges philatelistische Material verwendet worden.

Die österreichische Post wurde in den bulgarischen Gebieten nach dem Vertrag zwischen Österreich und der Türkei vom Jahre 1775 in drei getrennten Vertretungen organisiert: den österreichischen Konsulaten; der Schiffahrtsgesellschaft „Lloyd“ und der Donau-Schiffahrtsgesellschaft.

Die Konsulatspost richtete Postbüros in Warna (1851), Sofia (1851), Russe (1853), Plowdiw (1859) und Widin (1868) ein, die mehrere Tagesstempel verwendeten (eingehend in der Studie beschrieben und gezeigt).

Postbüros des Österreichischen „Lloyd“ wurden in Warna (1845) und Burgas (1854) eröffnet, die ebenso ihre Tagesstempel benutzten, die eingehend beschrieben und auf Fotos zu sehen sind. Gezeigt werden auch die acht Schiffsstempel der Gesellschaft.

Die Donauschiffahrtsgesellschaft schuf ihre Postbüros in folgenden bulgarischen Städten: Widin (1830), Lom (1838), Orjachowo (1850),

Nikopol (1852), Swischlow (1830), Russe (1836), Tutrakan (1870), Silistra (1830) und Warna (1841). Gezeigt werden auch ihre Tagesstempel. Im Anhang der Studie zeigt der Autor eine Tabelle, die den Seltenheitsgrad aller österreichischen Stempel der bulgarischen Städte zum Ausdruck bringt.

QUELLEN DES WIRKENS DER ÖSTERREICHISCHEN POST IN DEN BULGARISCHEN GEBIETEN

In Ergänzung der Studie von W. Georgiew stellt Iwan Warbanow einige im Zentralen staatlichen Geschichtsarchiv der VR Bulgarien entdeckten Archivdokumente vor. Das erste ist eine erläuternde Notiz der russischen Botschaft in Konstantinopel vom Mai 1878, in der auf die Trakte der postalischen Konsulatsbüros in Plowdiw und Sofia hingewiesen wird, die sich auf dem Hauptweg Konstantinopel-Wien befanden.

Das zweite Dokument ist eine Information des Sofioter Gouverneurs Graf. P. Alabin, ebenso vom Mai 1878. Diese historische Quelle erläutert eingehend die Gestaltung der Trakte, die Organisation und das Wirken der österreichischen Post im ehemaligen Sofioter Bezirk.

Der nächste Quellennachweis, ein Bericht des russischen Gesandten in Konstantinopel, A. L. Rostowskij, zeugt von dem prinzipiellen und kategorischen Standpunkt der russischen Regierung anlässlich des Wunsches einer Wiederaufnahme der Arbeit der österreichischen Post in den Territorien des soeben befreiten Landes.

Der Berliner Friedensvertrag stellte alle Rechte der fremden Staaten wieder her, die auf vertraglicher Grundlage während der osmanischen Herrschaft erlangt wurden. Erneut begannen auch die österreichischen Büros in zahlreichen bulgarischen Städten zu wirken. Gezeigt wird ein Protestschreiben des Warner Postbüros in bezug auf den Schaden, den die Arbeit der österreichischen Postbüros der jungen bulgarischen Post zufügen.

Die Schiffe des Österreichischen „Lloyd“ unterhalten auch ohne eigene Büros auf bulgarischem Territorium weiterhin den Seeverkehr zwischen Warna und Konstantinopel zwecks Beförderung der Korrespondenz nach Westeuropa (von Warna bis Russe transit per Bahn und von dort auf der Donau). Das wird in einem Brief des Vorstehers der Postverwaltung anlässlich der Einstellung im Warner Postbüro einer entsprechenden Fremdsprachen beherrschenden Person klar.

Anfang 1881 schließt die junge bulgarische Regierung eine Konvention mit der Österreichischen Donau-Schiffahrtsgesellschaft ab zwecks Beförderung der bulgarischen Post zwischen den Donaustädten und Beförderung einiger Kategorien von Amtspersonen. Hingewiesen wird auf den diesbezüglichen Bericht mit den Grundsätzen der Konvention des Vorstehers des Telegrafien- und Postamtes R. Iwanow an den Innenminister G. Natschowitsch, unter dessen Leitung auch der Postverkehr stand.

Die Dokumente sind in ihrer Ganzheit mit einem kurzen Kommentar und geschichtlichen Angaben vorgestellt.

ФИЛОТЕЛЕН СЪЮЗ

НАУЧНО-ИНФОРМАЦИОНЕН ЦЕНТЪР ПО ФИЛАТЕЛИЯ ПРИ ЦЕНТРАЛНИЯ СЪВЕТ НА СЪЮЗА НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИЛАТЕЛИСТИ

В разискванията взеха участие 17 члена на НИЦФ. Всеобща е констатацията, че работата на НИЦФ е поставена на добри основи и че през отчетния период е извършена ползотворна дейност.

Събранието единодушно подкрепи предложението за преизбиране на досегашното ръководство на центъра: проф. д. т. н. Никола Маджаров — председател; ст. н. с. к. б. н. Васил Б. Георгиев — зам.-председател; ст. н. с. к. м. н. д-р Димитър Козаров — научен секретар; Иван Костов — член на ръководството и председател на редакционната колегия; шатен секретар на НИЦФ и уредник на библиотеката — д-р Милчо Василев.

За редовни членове на НИЦФ бяха приети Христо Панчаров, Григор Томанов, инж. Николай Грънчаров, Здравко Торнев, доц. Иван Иванов, Богдан Стефанов и Пантелей Георгиев.

След надлежно обсъждане, бе прието следното

РЕШЕНИЕ:

След като изслуша отчетния доклад на ръководството на НИЦФ и взе под внимание направените изказвания, Общото събрание констатира следното:

1. В НИЦФ е извършена значителна по обем работа от организационен, проучвателен, научноизследователски, пропаганден и методичен характер, като за цялостната двугодишна дейност на Центъра може да бъде дадена положителна оценка.

2. Създадени са предпоставки дейността на Центъра да се развива и усъвършенствува. Усилията в бъдеще трябва да бъдат насочени към повишаване на качеството и ефективността на извършваните разработки, като в тази дейност все по-активно се включват нашите изтъкнати филателисти.

3. Ръководството на НИЦФ е действувало съобразно Устава и Правилника за работа. Общото събрание одобрява дейността на досегашното ръководство и решенията, които то е вземало при осъществяване на тази дейност.

4. Задачите, които са стояли за решаване пред НИЦФ, в основни линии са изпълнени.

Общото събрание отчита и някои слабости в работата на НИЦФ от обективен и субективен характер, които следва да бъдат преодоляни в бъдеще с общите усилия на всички членове на Центъра.

Като отчита досегашната дейност на НИЦФ, Общото събрание реши:

1. Проучвателната и научноизследователската работа в НИЦФ да се извършва селективно, с отчитане на нейната актуалност и необходимост. Да продължи работата по издирване, систематизиране, обобщаване и актуализиране на извършени вече у нас разработки, които да получат някаква реализация (пълна или частична публикация, рефериране, аотиране).

2. Да се ускорят разработките, свързани с подготовката на специализирани филателни издания — справочници, каталози, методични указания, филателни наръчници и др. Да се търсят възможности за отпечатване на тези материали, като някои от тях се отпечатват в ограничен тираж, като вътрешни издания на НИЦФ.

3. Да се поощряват колективните разработки и се създават условия за „семинарна“ работа с авторите.

5. Връзките с държавните и ведомствените архиви да се осъществяват по-организирано и планово и да се създава собствен (в библиотеката) архив от фотокопия на пощенско-филателни материали.

5. Да се търсят възможности за дообзавеждане на библиотеката с технически средства (фотографска и размножителна техника) и осигуряване на средства за абонаменти за някои чуждестранни филателни списания и справочна литература.

6. Да се популяризира дейността на Комисията за разпространение на знания по проблемите на филателията при РС на Д-во „Г. Кирков“, като до края на тази година се подготви за печат първата брошура с лекции на членовете на лекторската група.

7. НИЦФ да проведе Научна сесия по време на 8-та световна младежка филателна изложба „МЛАДОСТ 84“ в гр. Плевен, м. октомври т. г.

СЪДЪРЖАНИЕ

СТОГОДИШЕН ЮБИЛЕЙ НА ПЪРВИТЕ НАДПЕЧАТКИ В БЪЛГАРИЯ И НА ПЪРВИТЕ БЪЛГАРСКИ МАРКИ ЗА ДОПЛАЩАНЕ

Д-р Милчо Василев	
Иван Костов	5
Първите надпечатки в България	
Здравко Торнев	13
Първите български марки за доплащане	

Иван Върбанов	
Създаването на първите граждански пощенски станции в България по време на Освободителната руско-турска война 1877—1878 г.	53

Ст. и сътр. Васил Георгиев	
Австрийска поща в България, 1830—1915 г.	81

Източници за действието на австрийската поща по българските земи	103
Резюмets на немски език	109

НАУЧНО-ИНФОРМАЦИОНЕН ЦЕНТЪР ПО ФИЛАТЕЛИЯ ПРИ ЦЕНТ- РАЛНИЯ СЪВЕТ НА СЪЮЗА НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИЛАТЕЛИСТИ

Плодотворен период	115
--------------------	-----

СЪЮЗ НА БЪЛГАРСКИТЕ ФИЛАТЕЛИСТИ

Научно-информационен център по филателия
ФИЛАТЕЛИЯ 84

Редактор Иван Върбанов
Коректор Михаил Недялков

Формат 1/16 — 70 X 100. Печатни коли 7 1/2. Тираж 1000.
Дадена за набор на 15. VIII. 1984 г. Излязла от печат на 3. X. 1984 г.
Поръчка № 651.

Държавна печатница на съобщенията